POLITICARVM QVÆSTIONVM

PARS II.

Cuius materias INDEX, *qui præfigitur, monstrabit.*

AVTORE

MELCHIORE IVNIO WITE-
BERGENSI: ELOQVENTIÆ
Argentinensi in Academia
Professore.

ARGENTORATI,

Impensis LAZARI ZETZNERI Bibliopolæ

M. DC. XI.

VERÆ NOBILITA-

TIS DOTIBVS ORNATISSI-
mo: Pietate, Doctrina, Virtute
præstanti

D. SIGISMVNDO à
GOEZEN, in Zhelendorff & Ro-
sental, &c.

MELCHIOR IVNIVS
S. P. D.

V æ me, Nobilissime atq; literatissime D. Sigismunde, causæ impulerunt, vt Quęstiones quasdam Politicas & colligerem & seligerem, ex me priuatim sæpe audiuisti. Cõmodis ego inseruire illorum conatus sum, qui ad Eloquentiam plenis, quod aiunt, velis contendunt, ideoque styli sibi curæ

cordique exercitationes esse patiuntur: quas hodie qui negligunt, aut leui admodum mollique brachio tractãt, non attendunt: sine his Oratorem factum neminem esse, eaq; de causa magni illas fecisse olim Brutũ: amasse Iulium Cæsarem: commendatas sibi habuisse M. Tullium Ciceronem. Et sane multa idem naturæ vitia his emẽdauit ac sustulit. Omnia, vt ipse de se in Bruto scribit, sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebat: nimis redundãs erat iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia. Mutatus plane & alius euasit, cum in Asia & Athenis operam Rhetoribus dedit: declamitando sese exercuit assidue. Idem etiã de Græcorum Oratorũ principe Demosthene affirmari potest, qui cum ita balbus esset, vt eius ipsius artis, cui studeret, primam proferre literam non posset, meditando perfecit, vt nemo planius eo locutus videretur. Delegi autem in his eas potissimum Quæstiones, quæ ad vsum

ad vſum hodie transferri,& de quibus in literatorũ diſceptari atq; verba fieri congreſſibus ſolent: Craſſum ſecutus qui in libris de Oratore exercitationẽ eam probat, qua poſita aliqua cauſa conſimili earum cauſarum, quæ in forum deferuntur, quam maxime ad veritatem accommodate dicitur.

Partem vero harum ſecundam Tuo potiſſimum inſcriptas nomini lucem aſpicere, inque aliorum peruenire manus volui: vt mei in Te amoris atque promptitudinis animi publicum aliquod argumentum extaret. Veniſti hanc in vrbem, ſtudiorum gratia ante biennium; domi meæ vixiſti: vſus menſa mea es: ſumma cum laude pietatis, modeſtiæ, humanitatis, comitatis: illud tuo exemplo probaſti, quod dici ſolet: Quo quiſque doctior, eo & humanior. Studia Tua methodo ac ratione bona, non vaga & incerta, inſtituiſti. Iuris habuiſti propoſitum ſtudium ſemper: excoluiſti illud ſedulo: legum cognitionem atque ſcientiam

Tibi comparaſti eximiam. At non interim, quod (conſilio neſcio quo) nonnulli faciunt, artes alias, tanquam minus neceſſarias Iureconſulto & Politico futuro, neglexiſti: parui Philoſophiam feciſti: contempſiſti Hiſtorias: nihil ad Te linguarum variarum peritiam arbitratus es: Eloquentiæ ſtudia atque exercitationes ſpreuiſti: deſpicatui d fferendi rationes duxiſti. Hinc diſputationes illæ de philoſophicis, maxime Politicis & Iuridicis, in colloquijs atque congreſſibus inſtitutæ erudite: indicantes ingenij acumen: ſapientes eruditionem denotantes mores amabiles: omni alienos à moroſitate, contentione, iracundia, linguæ procacitate, contumelia. Quam & Plato diſputandi rationem probat, cum in Theæteto non vult δυσμενῶς & μαχητικῶς, odioſe, aut contentioſe, ſed placide, quam verum ſit id, quo de controuertitur, examinari: & requirit Cicero, quando in lib. de Finibus affirmat: differentium inter ſe

ter se reprehẽsiones vituperandas minime esse: maledicta, contumelias, tum iracundas contentiones cõcertationesq́; in disputando pertinaces, indignas sibi Philosophia videri. Hinc in dicẽdo ac declamãdo publice aliquot habitæ Orationes, scriptæ nõ ad ingenii, doctrinæ, Eloquentię aliquã ostentationem, aut de rebus friuolis ac nugatoriis, sed magnis, & vsum aliquem, etiam serijs in deliberationibus atque consultationibus habentibus: sapientissimis sententiis, grauibus verbis ornatæ ac perpolitæ. Quin & à theatricis actionibus & conformatione vocis ac gestuũ alienus minime fuisti: quam Quintilianus, dicendi Magister optimus, in prima futuri oratoris institutione obseruandam esse monet: obseruarunt ante eum Demosthenes & Cicero: quorum ille, cum explosus à populo, mœstus domum se recepisset, satyro mimo operam dedit, planeque in pronunciatione & actione factus alius est: hic nunc Roscium Comœdum,

nunc Æſopum Tragœdum eadem de cauſa crebro adhibuit. Cum Q. ſane Roſcio contendere ſolitus eſt: vtrum ille ſæpius eandem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe Eloquētię copia, ſermone diverſo exprimeret. Quid de Hiſtorijs ego nunc dicam, in quibus ita verſaris ſedulo: vt non modo memoriam rerum in Germania geſtarum exacte teneas: verum etiā cognita monumenta habeas aliorum, & imperioſorum populorum, & principum illuſtriū, & regum atq; Imperatorum ſummorum atq; potentiſſimorum? Hęc aliaq; quæ ſtudio latere nunc patior, nō ſolum charum ac gratioſum Te reddunt, Academiæ Profeſſoribus: ſed & faciunt, vt collectam Clementiam habeas Illuſtriſſimorum & Illuſtriū plurimorum, qui hac nunc in vrbe atque Academia viuunt. Ad me quod attinet: vt de Te mihi gaudeo, gratulor familiæ Tuæ antiquiſſimæ ac nobiliſſimæ, atq; adeo inclytæ patriæ Tuæ: ita, cum inibi iam ſit, vt hinc à nobis diſcedas; pe-

das; pe-

das; peregrinationibus des operam: Galliam adeas: videas Italiam: alias terras lustres: ominibus secundis susceptum iter prosequor: etiam atq; etiam Te rogans, vt προσφώνησιν hanc meam serena accipere fronte digneris. Vale, Argentinæ Calend. Ian. Anno recuperatæ per CHRISTVM salutis M. DCII. cuius, vt ingressum faustum, felix itidem medium, sic exitum prosperum, à Deo Opt. Max. ex animo Tibi precor & opto.

INDEX PARTIS II.

QVÆSTIONVM.

FINIS.

QVÆSTIO XXVII.

AN MATRIMONIUM CONTRAHENDUM?

POST ea, quæ superioribus notata sunt in locis, ordo nunc exigere videtur, de Matrimonio & Coniugio vt agatur: quod, de Iuriscõsultorum sentẽtia, nihil est aliud, quam viri ac mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ cõsuetudinem continens. Monet enim Plato *lib. 6. de legibus*, in bene constituta Republ. initio de Nuptiis esse leges ferendas: dandam operam, vt quisq; non iucundissimum sibi, sed ciuitati vtile matrimonium contrahat. Fuerunt hac ipsa in re occupati semper laudati Reges, Principes, alij, qui ad Rerumpubl. sederunt gubernacula: neque id sane immerito. Siquidem matrimonium fundamentum & seminarium est Reipubl. Ideoque huic vtile est, vt hoc recte contrahatur: vagæ & turpes libidines reprimantur. Et quemadmodum, *teste Aristotele in Polit. lib.* 1. societas inter patrẽ & filium est necessaria, propter successionem rerum: & illa inter dominum & seruum requiritur, propter ordinem personarum: ita, & quidẽ primo, ea est vtilis societas, quæ inter virum & vxorem est, vt species conseruentur. Neq; etiã raro hac peccari in re solet: cum sunt, qui libertatis nescio, cuius prætextu à matrimonijs abhorrent: alij hæc ineunt, sed intempestiue aut infeliciter. Sunt etiã qui in contractis iam matrimonijs miserã ac ærumnosam traducunt vitã, quasi in purgatorio constituti; quod leges connubiales cognitas & perspectas non habent.

Vsus quæstionis.

Sunt etiam non pauca huius generis, quę in cōsultationes ac deliberationes veniunt: laudantur aut vituperantur: vel accusatione egent; vel opus defensione habent in iudiciis. Itaque de Matrimonio hoc in loco futuro politico commoda notabuntur: ostendetur primum sit, necne contrahendum Matrimonium. Et quidem in negantem sententiam; quodque

NON CONTRAHENDVM *Matrimonium:*

Probant, qui promiscue sunt connubijs vsi: vt Gindanes, *Herodot. lib.4.* Et Dapsolibyes, *Nicol. de moribus gentium. Alexander ab Alexandro lib. 1. cap 24.* Anabaptistæ quidam & Adamitæ: contra quos Patres disputant: vt etiam Marcionitæ, in quos Tertullianus agit. Incestuosos plurimos Historici commemorant: non paucos, qui cœlibes per totam vitam manserunt. Legerunt, scilicet, primum tales illud Scripturæ: melius est sedere in prima tecti, aut viuere in terra deserta, quā cū muliere litigosa habitare. *Prouerbior.21.* Commorari cum leone & dracone melius, quam cum fœmina nequam. *Ecclesiast.21.* ut ascēsus arenosus in pedibus veterani; sic mulier linguata homini quieto. *Idem 26. cap.* Cor humile, facies tristis, plaga mortis, mulier nequam. *Ibidem. 29. cap.*

Considerarunt deinde illud vetus Poëtæ: Mare ignis mulier; tria mala: θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ, κακὰ τρία. *Menander.* Et illud: BINI SVNT CVM VXORE IVCVNDI DIES: ALTER, QVO DVCITVR: ALTER, QVO MORTVA EFFERTVR. *Hipponactes apud Stobæum Sermone 67.* Et illud: MOLESTIIS CARET VITA, QVAE CAELEBS EST: Ἄλυπον ἕξεις βίον, χωρὶς γάμου, *Ibidem.*

Perpēderunt tertio cōditiones & ingenia muliercularū: quod scilicet tales sæpe diligant lites & rixas, *Aristot.*

Aristot.lib.de Animalibus: sint auaræ. *Cicero* 1.*de Inuent.* Pauperes ad bona consilia: artifices optimæ malorū, *Euripides in Medea.* Sint δαπανηραί, sumptuosæ. *Menander:* superbę, dum nimis sibi placent. *Plautus in Pœnulo:* inconstantes, variæ & mutabiles semper. *Virg.* 4. *Æneid.* latentes & versutæ, propter naturæ imbecillitatem. *Plato 7.de Legibus:* mulieres semper in calamitatibus impediunt viros, quo infeliciores sint *Eurip.in Omph.* astutæ & callidæ iuxta illud Poetæ, mulieribus artes curæ: viri plus valent hasta. *Euripides in Danáe:* &, vt nemo sentit, qua parte calceus stringat, nisi qui eū induit: ita nemo nouit ingenia muliercularum, nisi vxorem qui duxerit. *Plutarchus in Moralibus.*

Deterruerunt etiam exempla illorū, qui à mulieribus sunt, aut decepti: vnde istud: non habites sub eodem tecto cum muliere; nec sis Samsone fortior, Dauide sanctior, Salomone sapientior. *Hieronymus in Epist.ad Nepotianum.* Aut spreti & contempti: vt apud Lycios, Spartanos, Romanos, de quib. hoc est lepidum Catonis: Nos omnibus mortalibus imperamus, nobis mulieres imperant. *Plutarchus in Catone.* Aut odio habiti, vt apud Cares: quorum mulieres, iureiurando interposito, legem tulerunt, ne fœminæ posthac cum maritis cibum caperent; neque etiam proprijs nominib. eos apellarent. *Herodotus lib.*1. Aut etiā interfecti, vti quinquaginta filiæ Danai, quæ cōspiratione facta, totidem suos maritos vna nocte interfecerunt. *Guido Bituricensis.*

Postremo venerunt etiam his in mentem incommoda & molestiæ: quæ cum matrimonio esse coniunctæ solent. Amittitur enim ita libertas iuxta illud; Vxore ducta, seruus eris. *Menander:* & astrictus nuptijs non eris amplius liber. *Euripides in Antigone.* Deinde ducitur, aut pulchra, aut deformis; si pulchra; κοινή, communis; si deformis, ποινή, pœna erit. *Gellius libro primo, capite decimo.* Et

difficile videtur custodiri, quod plures amant: molestum possidere, quod nemo dignatur possidere. *Hieronymus contra Iouianũ.* Præterea dotatam forte pauper si duxerit, non iam ille coniugem, sed habet herã sibi, cui seruit: si pauperem aliquam duxerit, nihil afferentem, seruus ille rursum erit; dum victum vtriq; non sibi tantum parat. *Anaxandrides apud Stobæum, Sermone* 67. Et VXOREM PAVPEREM ALERE DIFFICILE EST: FERRE DIVITEM TORMENTVM EST. *Hieronymus contra Iouianum.* Iam alia cura, quo ad liberos, accidit. Duxi, inquit ille, vxorem; quã ibi miserrima vidi! Nam dum studeo, filijs vt quamplurimũ facerem: in quærendo vitam cõtriui atq; ætatem meam: nunc exacta ætate, hoc pro labore ab ijs fero, odium. *Terentius in Adelphis.* Cumulãt hæc mala lites & contentiones. Et illud, quod Ouid. 2. *de Arte amandi* canit:

Lite fugant nuptæq; viros, nuptasq; mariti;
Inq; vicem credunt rem sibi semper agi.

Vt non male is dixerit: vxorem ducere perinde esse, ac si tres tesseras quis fortuito proiecerit: eo quod felices nuptiæ, si moribus composita vxor, non molesta, extiterit: at ἀτυχία κοσμουμένη, infortuniũ instructum, idque per totam vitam, si frequenter domo exeat, loquax, sumptuosa extiterit. *Epicharmus apud Stobæum Sermone* 67. Et notum carmen Ausonij, quod in Grammatici cuiusdam infelix ille matrimonium ad imitationem Virgilij scripsit:

Arma virumq; docens, atq; arma virumq; peritus
Non duxi vxorem, sed magis arma domum.
Namq; dies totos, totasq; ex ordine noctes
Litibus oppugnat meq; meumq; larem:
Atq; vt perpetuis dotata à Marte duellis
Arma in me tollit: nec datur vlla quies.
Iamq; repugnanti dedam me: vt deniq; victus
Iurger ob hoc solum, iurgia quod fugiam.

Sunt

Sunt quoque in promptu exempla vxorum morosarũ & improbarum; vt Iobi, quæ sanctitatem vitę marito tanquam crimen, obiecit. *Ludouicus Viues de Christiana fœmina, lib 2.* Socratis, qui Xanthippen imperiosissimam patientissimè tulit: dicere quoq; solitus est, mala sese tria magna assecutum esse; Grammaticam, paupertatem, & perniciosam vxorem. *Antonius Melissa parte 2. Sermone 34.*

Et, si nihil esset aliud, vel hoc solũ moveret, quod optimorum virorum pessimi esse filii consueuerunt. Vnde prouerbium ortum: Heroũ filii, noxæ. *De qua παρεκβάσει liberorum & posterorum actum 1. in volumine, Quæstione 16. est.* Interim quod sit

MATRIMONIVM CONtrahendum:

Probare eæ, quæ sequũtur rationes videntur: quarum I. à Causa efficiente sumpta & authore est. Neque enim improbandum, quod DEVS instituit: instituit autem ille matrimonium, & quidem ante Adæ lapsum. *Genes. 2. Matth. 19. Timoth. 2. Iosephus 1. de antiquitatibus.* *Pro matrimonio.*

II. Homo naturâ magis est animal coniugale, quã ciuile; quia & prior; & necessaria magis est domus, quam ciuitas: procreatio quoque animalibus communior. *Aristot. 8. Ethic. 12.* Ac proptcrea iuris natura lis esse dicitur maris & fœminæ coniunctio. *Lib. 1. Instit. Tit. 2. & in Nouell. Constitutionibus, Constit. 89.*

III. A natura quoque tributum hoc esse dixerunt Philosophi, vt coniugia virorum & vxorum essent: ex hac stirpe orirentur cognationum amicitiæ. *Cicero 4. & 5. de Finibus.* Et hoc esset principium vrbis; & quasi seminarium Reipubl. constitueretur prima societas in coniugio, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia. *Idem. 1. Officiorum.*

IV. Quia non nisi per coniugium seruari & propa-

gari genus humanum poteſt. Et hinc in Sacris illud: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã Natura ſiquidē hac periodo complet & perficit τὸ ἀεὶ εἶναι, perpetuitatem; quæ non ſecundum numerum, ſed ſpeciem fieri poteſt. *Ariſtot. in Oeconomicis.* Et de hoc machinata eſt natura, ſeu potius primus ille & Maximus DEVS fecit, vt eſſent mares & fœminæ: atque ita humanum genus ſempiternum quodammodo fieret, conſequeretur immortalitatem. *Plutarchus in Erotico, Cicero 2. de natura Deorum, Plato 4. de Legibus. Dio in Orat. Auguſti lib. 56.*

V. A diuino cultu Quia enim in gloriam ſuã creauit & formauit homines DEVS, *Eſaiæ 43.* oportet homines cōſeruare, & filiorũ filios relinquere DEO miniſtros, qui in noſtrum locum ſuccedant. *Plato 6. de legibus.* Ac propterea, qui cœlibatum ſequuntur, aras & templa Dei deſtruere videntur. *Dio 56. lib.*

VI. Ab auxilio mutuo. Vnde faciamus, inquit, DEVS, ei adiutorium, ſimile ſibi. *Geneſ. 2.* Quia enim natura nulla ad omnia obeunda eſt nata, mas & fœmina procreatur, & alter alteri⁹ ope indiget: vt, quæ deficiunt vnũ, alter ſuppleat. *Xenophon in Oeconomicis.* Ac propterea aliorum animaliũ finis & terminus eſt ſubolis procreatio: homines autem coniugium ſubeunt, non ſolum procreationis, verum etiam eorum gratia, quæ vitę conducunt: officia namq; diuiſa ſunt mariti & vxoris. Ita opem ſibi mutuo ferunt, res proprias in commune ponunt. *Ariſtotel. Ethic. 8. cap. 12.*

VII. A deſcriptione & laude Vxoris. Hinc enim vxor bona definitur dom⁹ cuſtos & adminiſtratrix, nutrix liberorum: quæ & ſæuum exhilarare, & conſolari in aduerſis, curare ægrum, iuuẽtutis nimiam animi relaxationẽ coërcere, effœtã ſenectæ auſteritatẽ temperare poteſt. *Dio lib. 56.* Et ſacræ literæ affirmãt, talem eſſe ſicut Solẽ in mundo, & columnam aureã ſuper baſes argenteas; & exhilarare maritũ: efficere

cor

cor bonum: prorogare annos huius vitæ. *Ecclesiast.* 26. Et insigne illud est: Neq; aurum, neq; argentum, neque diuitiarum lætitiæ tam excellentes habent voluptates, quantas viri boni mulieris pia conseruatio adfert. *Euripides apud Clementem, lib 3. pædagogiæ.*

Accidit IIX. quod matrimonium medicamentum est aduersus vagas libidines, & scortationes. Propter enim fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque suum virum. 1. *Corinth.* 7. Et honorabile coniugium in omnibus est, & thorus immaculatus: fornicatores vero & adulteros DEVS puniet. *Ephes.* 5. *cap.* 1. *Timoth. cap.* 1. *Heb.* 13. Admonet Plutarchus, dandam operam esse; vt, qui voluptatibus nimis sunt dediti, & reprehensionibus minus obtemperant, matrimonio deuinciantur: quod vtilissimum iuuentutis vinculum. *De Educat. liberorum.*

IX. Et ad prolis certitudinem & institutionē liberorum diligentem, ordinum quoq; dignitatē, splendorem familiarum conseruandum, matrimoniū necessarium est: vt etiam illud, quod hoc modo hæreditates, ad nostros, non alienos & extraneos, deuoluūtur: gratitudinem sentiūt, qui senio confecti aliorum opus consilio habent. *Xenophon in Oeconom.*

Et X. nominis memoria ab obliuione & interitu vindicatur: quia vnusquisque liberos relinquens in suis liberis quasi renascitur. *Plato* 4. *de Legibus.* Vnde Phocylides præclare præcipit: Ne maneas cœlebs, ne forte obscurus pereas: μὴ μείνῃς ἄγαμος, μή πως ἀνώνυμος ὤλυαι.

XI. Reipub. quoque ita consulitur, ciuium numerus augetur. Et si propter Rempub. contra animi sententiam multa sunt alia facieda, etiam huius in gratiam matrimonium contrahendū. Alias enim vrbes & populi nō manebunt: non erunt, qui pacis tempore terrā colāt, exerceāt nauigationes, artes & opera

tractent: belli tempore Rempublicam tueantur ac defendant. *Dio lib.* 56.

XII. Iucunditas liberorum ad commendandum matrimonium quoq; facit. Nihil enim suauius est, quam ex vtrisque natum infantem alere, imaginem corporis animique sui: vt in eo adolescente se quasi ipsum quis intueatur: ex hac vita discedens, ex se editum relinquat, qui in facultates & stirpem suam succedat. *Dio lib.* 56.

Et vero XIII. grauissime delinquunt, & multis modis delinquunt, qui cœlibatum sequuntur: homicidium committunt, quia eos non procreant; quos nasci ex iis conueniebat: impii sunt, quia faciunt, vt honores & nomina maiorum pereant: sacrilegi sunt, qui tollunt genus suum à diis immortalibus monstratum, tanquam maximum omnium sacrorum donariorum, ἀναθημάτων, ciuitatem dissoluũt, eo quod legibus non obtemperant: produnt patriam; dum sterilem & infœcundam eam reddunt: imo euertũt funditus, quandoquidem ciuitas non ædibus, porticibus, foris inanibus, sed hominibus cõstat. *Dio lib.* 56.

Hinc XIV. puniti quoq; cœlibes olim fuerunt. Spartæ, de Lycurgi instituto, non admittebantur ad ludos & spectacula & conuiuia publica, qui vxores ducere nollent. *Plutarchus in Lycurgo.* Ibidem etiam actio fuit data contra illos, qui aut nimis sero, aut inhonestũ matrimoniũ contraxissent. *Iulius Pollux lib.* 8. *in Onomastico.* Censoriâ notâ fuerunt Romæ affecti, qui matrimonia non contraxissent. *Plutar. in Camillo, Valer. Max. lib.* 2. *cap.* 9. Augustus Cæsar testamentũ quoddam improbasse dicitur, cuius coniugiũ intermissum fuerat. *Idẽ lib.* 7. *c.* 7. Apud Athenienses, die quodã festo, cœlibes a mulieribus circũ arã tracti flagris cæsi fuerunt. *Iulius Scaliger lib.* 3. *de re Poetica.* Plato quoq; inter alias leges hanc tulit: vt, qui triginta annos haberent & sine matrimonio viuerent,

singulis

singulis annis, mulctę loco, aliquot drachmas numerare cogerentur. *lib. 6. de legibus.*

Et vt pœnæ hæ iustę fuerunt eorum, qui sine causa iusta cœlibes manserunt: ita, quę ratio X V. est, præmia fuerunt concessa in matrimonio constitutis, vt, qui liberos procreassent, in sententijs dicendis essent primi, in petitione magistratus aut officij alicuius liberorum numerus præualeret. *Appianus lib. 2. de bello ciuili.* In Theatro honoratiorem ijsdem locum occuparent. *Suetonius in Augusto.* Singulis annis acciperent munera. *Herodotus lib. 1.* Liberi tales essent ab excubijs apud Spartanos, si tres maxime haberent filios immunes ab omnibus publicis officijs, si quinq; *Aristot. 7. Politic. cap. 7. Ælianus lib. 6. c. 5.* Liberarentur à tutela & cura, qui tres liberos superstites haberent Romæ, vel in Italia quatuor, vel quinque in prouincia. *Instit. lib. 1. tit. 25. De excusatione tut. vel curat. lib. 10. Cod. tit. 61. De his qui liber, numero excusat. meruerunt. Dionysius Halicarnassæus lib. 3.* essent quoque immunes à legationibus publicis. *Lib. 10. Cod. tit. 63. De legationibus.*

Quin & in laboribus, plātis, virgultis sexuum differentia reperitur, & mares ac fœminæ sunt: quorum illis plus virium atque efficaciæ, quā his inesse Theophrastus, Dioscorides, Plini⁹, & alij testātur. Et lapides ac gemmæ: vt idem de Magnete, Carbūculo, Carchedonio, Iaspide, Sapphiro affirmant. *lib. 36 & 37.*

Solutio rationū, quæ contra matrimonium allatæ fuerunt.

Neque contra has rationes libertas multum facit. Qui enim liberam vitā matrimonio præferunt, nihil immanissimis belluis præstant; cum absque mulieribus degunt. Sed licentiā quærunt exercendæ libidinis ac lasciuiæ. *Dio lib. 56. in Augusti oratione.* Nec molestiæ in matrimonio hoc ipsū improbare possunt: si quidem nullum huius vitæ bonum: cui non sit aliquid acerbi admixtum: nec ad virtutem ac voluptatem vllam sincere perueniri potest, nisi in ea paranda, obtinēda, seruāda, labor impēdatur. Et plura ac meliora

cum sint bona; sunt cum his conferenda, quę ex coniugio oriuntur. *Dio ibidem.* Et est hec quasi Schola domestica, vt priuatim patientia discatur, quæ publice post exerceatur: facile cū omnibus alijs versari queant, qui Xanthippas domi tolerare possint. *Xenophon in Symposio.* Notum deniq; illud Varronis; VXORIS VITIVM, AVT TOLLENDVM, AVT FERENDVM. *Erasmus in Adagijs, Chiliad. 1. Centuria 3. Apophthegm. 14.*

Vxorum quæ fidæ maritis exempla.

Neque tamen omnes parum fidæ & molestæ suis maritis fuerunt. Memorabile illud Arriæ est, quæ gladio seipsam interemit, cū periclitari maritum videret *Plinius l. b. 3. Epistola ad Nepotem. Martial. lib. 1.* vt & alterum illud de Miniarum vxoribus: quæ, cū mariti à Spartanis in carcerem coniecti, afficiendi supplicio postridie essent; imperato à custodibus aditu, carcerem ingressæ, commutata cū maritis veste, fecerunt, vt salui illi abire possent *Valer. Max. lib. 4. c. 6.* Et sunt obedientes ac prudentes multæ: Saræ, Seboræ, Micholæ, Abigaëles: quarum Sacræ literæ meminerunt *Genes. 18. Exod. 4. 1. Reg. 19.*

QVÆSTIO XXIIX.

QVO TEMPORE CONTRAHENDUM Matrimonium.

Diuersæ atq; discrepantes diuersorū hac de Quæstione sententiæ, consideratione vero dignę reperiuntur. Interest enim Reipublicæ, ne quauis in ætate pro libitu matrimoniū cōtrahatur. Sunt hic, qui viro trigesimum annum, fœminę decimum quintum aptum connubio constituunt. *Hesiodus lib. 2. ἔργων καὶ ἡμερῶν.* Aegyptij quoq; non ante trigesimū, vt Lacedæmonij ante vigesimum quintū, voluerunt matrimonium iniri, propter fœcunditatem ac prolem. *Xenophon in Spartana Republ. Plutarchus in Lycurgo. Solon*

quintum

quintum Septenarium, hoc est, annum trigesimum sextum, aptum esse matrimonio censuit. *Philo lib. 2. de opificio mundi.* Et Germani hoc nomine laudantur, quod sera apud hos venus extiterit; ideoq; eadē iuuenta, similis proceritas; robora parentum valida, liberi referant. *Corn. Tacitus de moribus Germanorum.* In turpissimis fuerit habitum rebus, ante annum vigesimum vxorem duxisse. *Cæsar lib 6. de bello Gallico. Tiraquellus lib. 6. numero 38.* Plato vult, vt vxorem quisque à trigesimo anno ad trigesimum quintum ducat. Si non duxerit, damnas sit, & pecuniarum infamiæq; nota inuratur *lib. 4. de legibus.* Aristoteles vero ętatis anno 18. fœminas, viros 36. matrimoniū vult contrahere: quod vtriusq; sexus vires tum maxime corroborentur. *Polit. cap. 16.*

QVÆSTIO XXIX.

SINT NE SENIBVS DVCENDÆ vxores? Nubendum vetulis?

EX superiori Quæstione hæc nascitur: & quidem affirmantem in sententiam ista adferūtur: quod I. Magis in senectute, quam iuuentute videtur necessarium matrimonium: quandoquidem ætas ista maxime cura & officio eget, debilis plerunque & infirma est. II. Senes vtplurimum publicis negotijs occupati opus domi habent matrefamilias bona, vt res domesticæ bene curentur. III. Vxorem ducunt, nō voluptatis, sed salutis causa: vt sit ADIVTORIVM. IV. Etiam exempla hæc summorum clarissimorumque virorum hoc ipsum comprobant: vt Abrahami, qui anno ætatis cētesimo & quadragesimo Keturam elegantē puellā duxit. *Gen. 25. c.* Masinissæ, qui puerū quadrimum nonagenarius reliquit. *Diod. lib. 32. Val. libro quarto cap. 14. Plinius lib. 7. cap. 14.* Pompeij, qui Corneliam, Metelli Scipionis filiā iuuenculā, matrimonio

monio ſibi copulauit. *Plutarchus in Pompeio.* Ciceronis, qui ſexagenarius cum Publia virgine matrimonium contraxit. *Plutarchus in Cicerone.* Catonis, qui octuageſimum agens annũ, filiam clientis ſui adoleſcentulam duxit. *Plutarchus in Catone.* Et notum illud Demetrij Poliorcetæ eſt: qui cũ ad Philæ, Antipatri filiæ, nuptias compelli nõ poſſet; eo quod vetula illa edentula eſſet; parens iſtud Euripidæũ in ſuſurrauit: ὅπȣ τὸ κέρδ☉, παρὰ φύσιν γαμητέον. Vbi lucrũ affulſerit ibi præter naturam vxor ducenda. Quod nõ pauci hodie conſilium ſequuntur. *Sabellicus lib. 7. Ennead.* 4. ſed parũ felici euentu. In omnis enim generis libidines & flagitia alia Demetri⁹ delapſus probauit.

NEC SENIBVS DVCENDVM: nec vetulis nubendum;

Sed par & æquale Matrimonium deligendum eſſe: quemadmodũ Heſiodus illud requirit, vt ὡραίως vxor ducatur domum. Et iuuenes omnes Euripides hortatur, ne in Senectute nuptias celebrent. *Stobæus ſermone 69. ex Euripide in Danaë.* Neque temere vetus illud dictum: SENEX AMATOR, EXTREMVM INFORTVNIVM. *Tiraquellus ex carmine Græco, lege 6.* vt & Tibulli iſtud: quando ſcilicet ſenex amator conſpicitur:

Hunc puer, hunc iuuenis, turba circumterit arcta:
Deſpuit in molles & ſibi quiſque ſinus.

Neque illud temere. Quia 1. imparia matrimonia cum contrahuntur, oriuntur στάσεις ϰ̀ διαφοραὶ, diſcordiæ ac diſſenſiones inter cõiuges. *Ariſtot. Polit. 17. cap. 26.* Coniugiũ vero diſſenſio totius eſt domus perturbatio. *Auguſt. in Pſalmum* 33. 2. Senes natura ſunt moroſi, difficiles, intractabiles; ac ꝓpterea ad amicitiam & ſocietatem inepti. *Ariſtoteles 2. Rhet. de moribus ſenum. Et Ethicorum 8. cap. 6.* 3. Eſt præterea horum frigida & ſicca, ideoque ad matrimonium inepta, ætas; niſi

nisi naturæ leges violandæ sint. *Aristocles de longa & breui vita. Plato lib. 1. de Repub. Plutarchus in Solone, Cicero in libello de Senectute.* Accedit huc 4. quod matrimonia in senio contracta, etiam propter liberorum successionem sunt infelicia: quia parentes cum grãdes sunt natu, beneficiorum suorum fructum à liberis suis reportare nequeunt: vt neq; liberi à parentibus re aliqua propter mortẽ subleuari. Vnde post, aut molliter peruerseq; educãtur, aut summa in egestate atq; inopia vitam traducunt *Arist. lib. Polit. 7. cap. 16.*

Sed & præter hæc, incommoda alia, eaq; plurima sunt, è senum coniugis quæ manant ac profluunt. Sũt adulteria: quãdoquidem, Plautus *in Mercatore* vt ait,

Senex edentulus, & capularis, & decrepitus est:
Tantundem, quasi sit signum pictum in pariete.

Imperia in Maritos, iuxta illud Aristophanis: VXOR SENIS, SPONSI DOMINA EST. Lites & cõtentiones perpetuæ: edaces ac lethiferæ febriculæ: interitus senum Ludouico hoc XII. Galliarũ regi accidit: qui, ducta Maria, Henrici octaui regis Angliç sorore, virgine eximiæ venustatis; ętatis & valetudinis suæ pene oblitus, concepta edaci febri, non multos post nuptiarum dies interijt. *Iouius lib. 3. in Leone X.* Zelotypia deniq; maritorum: quæ facit, vt, quemadmodum reges, sic etiam mariti, dum omnia timẽt, omnia suspicantur; facile credunt, quæ suspicari fuerant. *Chrysost. in Matthæum.*

QVÆSTIO XXX.

VTRVM BENE IN CONSTITVta Repub. Adolescentulorum & iuuencularum matrimonia concedenda?

VT in natu grandioribus hæc obseruãda: ita neq; bona in Repub. adolescentulorũ admittẽda copulatio

pulatio eſt. Quod tum 1. nimis prope ad parentum ætatem liberi accedũt: atq; ita multa inde mala ac incommoda naſcuntur. Perit verecundia & obſeruantia in parentes: liberi inſoleſcunt, prope æquales ætate cũ parentibus: oriuntur in re familiari adminiſtrãda querelę & criminationes naſcuntur, dũ liberi parentum eſſe Magiſtri volunt. *Ariſtoteles 5. Polit. c. 16.* Sed & cunctis in animalibus adoleſcentum imperfecti fœtus ſunt: naſcuntur non perfectis corporibus homines: abortus ſæpe fiunt. naſcuntur monſtra: in partu periculum eſt. *Ariſtoteles ibid.*

Accedit huc & illud: quod in matrimonio cõtrahendo etiam eorum eſt ratio habenda, quæ ad vitam ſuſtentandam, alendam familiam neceſſaria videntur: nec in adoleſcentulis aut iuuenculis, vt adultioribus reperiuntur. Non Adamo DEVS OPT. MAX. ante vxorem creauit, quam animantib. cunctis nomen impoſuiſſet, eorundemq; dominium ac poſſeſſionem hac ſibi ratione vindicaſſet. *Geneſ. 2. ca.* Et notum illud Heſiodi præceptum:

οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν ἀροτῆρα·

Vbi domus appellatione cuncta, quæ ad vitam tuendam ſunt neceſſaria. Poëta complectitur: deinde vxorem. poſt aratorem. Neq; improbandi Cretenſium conſuetudo fuit: qui, vbi ad certum annorum numerum pueri peruenerunt, ducere eoſdem vxores coëgerunt, ſed ita vt non ante nuptias celebrarent, coniuges domum abducerent, quam puellæ rem curare familiarem didiciſſent. *Strabo libro decimo.* Vt & veterum Germanorum mos tenendus; apud quos nemo ducere vxorem eſt auſus, niſi prius hoſtis caput amputatum ad regem pertuliſſet. *Strabo libro 15.*

QVAE.

QVÆSTIO XXX.

VTRVM IN VXORE DVCENDA *Generis atque familiæ sit ratio habenda?*

NOn vtiq; in matrimonio contrahendo negligendum genus; parui ducenda familia est: quia dos 1. magna est, parentum virtus. Horatius *lib. 4. Carm. Ode 42.2.* Nec labes solum sanguinis, verum etiã morum, ad posteros propagatur. 3. Splendoris aliquid, magnificentiæ ac voluptatis splendidum matrimonium habere videtur. *Xenophon in Hierone.* Et qualis 4. ager: talia & semina: qualis flores, tales & tinctura: qualis operator, talis & creatio: qualis agricola, talis & cultura. *Esdræ lib. 4. cap. 9.* Et à bonis bonus nascitur. *Aristoteles lib. 1. Rhet.* Nec è squilla rosa aut hyacinthus producitur. *Theognis.* Aut mali corui ouum bonum esse solet. *Erasmus in Prouerbijs, Chiliad. 1. Cent. 6: Prouerb. 23. & Chiliad. 1. Cent. 9. Prouerb 25.* Et videmus plerunque filias matrum præ sese mores ferre ac exprimere, partim propter naturam, partim educationem. Nec honestatem in grandiori ætate sectantur, ad quam neq; exemplo neq; præceptis institutæ fuerunt. *Tiraquel. lege connubial: 7 n. 10.* Ac sane si, 6. canes & equos nobis nobiles & ex bona progenie quærimus; in vitibus, oleis, arboribus, seminib; optima cura ac cogitatio suscipitur: cur vxor bona parentum malorum filia duceretur? *Theognis & Plut. de Nobilitate.* Nec desunt 7. exempla illarum, quæ obscuro loco natæ ac pauperculæ, morosæ atq; imperiosæ sunt factæ: insolenter erga maritos suos sese gesserunt. Fuluij vxor serua liberata, & coniugio digna iudicata, maritum suum apud Triuuiros superbe accusauit. *Fulgosus l. 5.* Catonis vxor Taura, villici pauperis & obscuri filia, contumax erga maritum suum extitit. *Plutarchus in Catone.*

Verum

Non nimis nobilis aut potens vxor ducenda.

Verum vt rectè hæc sese habent:ita in id quoq; incumbendum diligenter est: ne generis nobis obsit claritas:potentior vxor ducatur. Nec male Plutarchus parentes monet, vt filijs suis coniuges quęrant, quæ generis nobilitate non multum eos superant, *in libro de educatione liberorum.* Æqualem quærere vxorē prouerbium iubet. *Chiliade prima; Centuria tertia.* Quia primo non tam est respicienda nobilitas parentum, quam ipsa vxor: & sunt multæ optimis parētibus natæ, quæ improbæ atque impudicæ iuuentæ. *Stobæus Sermone sexagesimo tertio.* Si secundo ex potentioribus nobis ducta vxor fuerit; Domini, non affines parabuntur. *Erasmus in Prouerb. 1. Chiliad. 1. Centuria octaua.* Etiam inde tertio Nobilium ac potentiorum affinitas nocet, vt qui non desinunt hos exugere, donec in nihilum redigantur, ideoq; cum Cardano tales conferuntur: cuivis ea & natura: vt, herbarum in propinquo nascentium humore, vi quadam, contracto; arescere cogat. *Aristophanes in Nebulis, Tiraquellus lege Connub. 5. numero trigesimo quinto.* Quin & quarto elatæ tales vxores ad turbas ac bella perniciosa maritos suos excitant. Testis est Tullia, quæ Tarquinium muliebribus suis furijs eo impellit, vt regem ac socerum suum Seruium interficiat: ipsa per partis corpus carpentum agit. *Liuius Decade prima, libro primo.* Et Othocari vxor Kunegunda in causa, vt contra fœdera bellum maritus Rodolpho Habspurgensi Imperatori inferat. *Cuspinianus in Cæsaribus.* Et tandem offensiones erga maritum oriuntur. Ac notum illud Ouidij est:

Quam male inæquales veniunt ad aratra iuuenci:
Tam iuueni magno coniuge nupta minor.
Non honor est, sed onus: species læsura ferentes.
Si qua voles apte nubere: nube pari.

QVAE-

QVÆSTIO XXXII.

VTRVM IN MATRIMONIO CONtrahendo opes ac diuitiæ spectandæ?

ETsi non contemnendæ prorsus sint opes ac diuitiæ, cũ ducenda vxor: quandoquidem pauperem, ille ait, alere coniugem admodum difficile est: etiam asperæ sæpe humiles fiunt, cum surgunt in altum: vti ostensum ante in Catone & Fuluio fuit: tamẽ, qui diuitias tantùm spectant imprudentia quadam, non vxorum domini, sed dotis serui fiunt. *Plutarchus de liberorum educatione.* Argentum qui accipit, imperium vendidit. *Plautus in Asin.*

ὅσοι γαμοῦσι δ' ἢ γένει κρείοσους γάμους,
ἢ πολλὰ χρήματ', οὐκ ἐπίσανται γαμεῖν.
Τὰ τῆς γυναικὸς γὰρ κρατεῖν ἐν δώμασι
Δηλοῖ τὸν ἄνδρα κ' οὐκ ἐς' ἐλεύθερος.

Euripides.

Vxorem quare locupletem ducere nolim
Quæritis, vxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona suo sit, Prisce, marito:
Non aliter fiunt, fœmina virq; pares.

Martialis.

Et Olympias Philippi Maced. regis vxor digitis vxores ducere eos affirmabat, qui dotem sponsæ supputant: non explorant vero, qualis in cõuictu futura illa sit. Itaq; ad Gallionem rectè Seneca; Inuenies, inquit, vxorem bonam, si nihil quæris nisi bonam: dũmodo ne imagines proauosq; respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Atque ea res Lycurgũ Spartæ mouit, vt sine dote contrahi matrimonia vellet: quo seueriùs illa cogeretur: à viris quoque fœminæ coërcerentur. *Plutarchus in Lycurgo.* Puniti quoq; ibidem fuerunt, qui dotis & rei quęrendæ causa locupletum affinitatẽ quęsiuissent. *Aelianus libro 6.* Solon itidem Atheniẽsi in Repub. nihil adferre

secum vxorem voluit, nisi tria vestimenta, & cibum ac potum, non pluris, quam obolo constantem. *Plutarchus in Solone.* Monet præterea Plato, vt & in deligenda vxore, paria cętera si extiterint, tenuior sęper diuiti anteponatur: eo quod & ad Rempub. & familiarũ vtilitatẽ illud faciat; id, quod est æquabile ac moderatũ, immoderato ad virtutẽ præstet. *Plato 6. de Legibus.* Et vt speculum auro & gemmis ornatum nihil valet, nisi similem rebus imaginem exhibeat: ita diuitis mulieris nullus vsus est, nisi vitam viro similẽ moresq; consonos gerat. *Idem in præceptis cõiugalibus.* Itaq; recte Megadorum Plautus *in Aulularia* introducit, qui laudat consilium suum, quod pauperis hominis indotatã filiam duxerit: idem si faciant cæteri

Opulentiores, pauperiorum filias
Vt indotatas ducant vxores domum:
Fore ostendit:
Vt multo fiat ciuitas concordior:
Et inuidia nos minore vtamur, quam vtimur:
Et illæ malam rem metuant, quam metuunt, magis.
Et nos minore sumptu simus, quam sumus.

QVÆSTIO XXXIII.

SIT, NEC NE, IN DVCENDA Vxore, forma præstantia, venustas, pulchritudo consideranda?

Pro pulchritudine. VIrgines pulchritudine atq; forma præstãtes Homerus. Poëtarũ princeps, ἑλικώπιδας appellat: quod ἀπὰς ἑλίοσεσιν omniũ in sese oculos cõuertũt. Et τὸ καλὸν pulcrum, à Græcis nominatur, qꝫ καλεῖ, prouocat hominũ animos. *Plato in Phædro.* Etiam dimidium dotis rerum omniũ pretiosissima ac pręstantissima à prudentib. iudicatur. *Isocr. in Helena.* Et quauis Epistola commẽdatior. *Stobæus. Serm. 64.* Et quod pulcrum, idem & charum habetur ac amicum *Plato in Lyside.*

in Lyside. Erasmus in Adagijs, Chiliad. 4. Centuria 7. Prouerb. 81. Ipsas præterea virtutes gratiores reddit: quandoquidem, secundum Poëtam, Gratior est pulchro veniens è corpore virtus. Et, vt natura cornua tauris, vngulas equis dedit, velocitatem leporibus, leonibus dentium hiatum, piscibus natandi facultatem, auibus volandi, viris prudentiam, ita mulieribus nihil tale, sed formam tantum pro clypeis & lãceis omnibus concessit, *Anacreon in Odis.*

Huc accedit, quòd deformitatem omnes oderũt: etiam deformi factum fuisse obuium, infaustum esse iudicant. Et Adagium hoc notat: Augurium capret, qui te aspexerit. *Tiraquellus lege connub. 2. nu.* 60. Nec ratio deest: Quia deformitas corporis, etiam animi deformitatem indicat: & cuius facies est deformis, vix bonos habere mores potest. *Rasis ad Alamãdorem.* Et natura membra componit, prout animæ moribus conuenit. *Gal. lib. 2. de Temperamentis.* Vnde Thersites monstrosus corpore, etiam mente degener & ignauus fuit: pessimum ingenium in deformi domicilio habitauit. *Homerus Iliad* 2. Et deformis Corithus, simul bardus ac stupidus. ideoq; in prouerbium abijt. *Erasmus Chil. 3. Cent. 2. Prouerb.* 8. Displicẽt & μονόγραμμοι, ita fœda terraq; forma præditi, vt à furijs orti videantur. *Chiliad. 4. Cent. 2 Prouerb* 7. Vt rectè Lycurgus inter alias leges etiam hanc Spartæ tulerit, vt infantes forma venusta & liberali præditi educarentur: manci vero ac debiles vasta in loca exportarentur. *Plut. in Lycurgo.* Ephori quoq; Agesilaũ regem suũ mulctarunt, quod paruam simul ac deformem vxorem duxisset. *Plutarch. de lib. educatione.*

Laudatæ cõtra à pulchritudine fuerũt: Sara, Abrahami Patriarchæ vxor. *Genes.* 12. *&* 20. & Rebecca, Isaaci coniunx. *Genes.* 26. Abisaga Sunamitis, quæ regẽ Dauidem suo cõplexu fouit 3. *Reg. c.* 1. Iuditha, quæ Holofernẽ decepit, *Iudith.* 10 Esthera, cõiugio, Arta-

xerxis regis digna iudicata, ob formæ præſtantiam fuit. *Eſther* 2. Aſpaſia, Cyri minoris vxor: cuius pulchritudinem *Ælian. lib.* 12 *deſcribit var. hiſt.* Rhoxana. Alexandro Magno propter venuſtatem matrimonio iuncta. *Curtius libro.* 5. Liuia, Auguſti Cæſaris coniunx. *Dion in Auguſto.*

Forma quatenus ſpectanda in matrimonio.

Verum, vt recte hæc ſeſe habent: ita non tantum forma in matrimonio eſt contrahendo ſpectanda; oculis ducenda vxor: verũ etiam ad animum reſpiciẽdum. Neque enim quicquam pulchritudo iuuat, cum mentem quis bonam non habet. *Eurip. in Oedipo.* Nec corporis deformitate animus fœdatur; ſed pulchritudine animi corpus ornatur. *Seneca Epiſtola* 67. Et eſt felix nigredo, quæ mentis candorem habet. *Bern. Sermone* 2. *in Cant. Cant.* Et ſunt ſæpe, corpus ſi reſpiciatur, Nereo nonnunquam pulchriores multæ: quod ſi vero animum conſideres, plus quam Therſiticum phlemma reperies. *Suidas & Eraſmus Chiliad.* 4. *Centuria* 3. Plena deinde ſuperbiæ res eſt formoſa mulier. *Menander.* Et,

Faſtus ineſt pulchris, ſequiturq; ſuperbia formam.
Ouidius lib. 1. *Faſt.*

Tum hæc ipſa pulchritudo perit facile: eſt egregium, ſed ὀλιγοχρόνιον, exigui temporis bonum. *Iſocrates ad Demonicum.* Membra mortalia circumferimus: & tandem terra, finis omnium, ſubitura. *Pind. Nemeorum Oda* 11. Et,

Forma bonum fragile eſt; quantumq; accedit ad annos,
Fit minor: & ſpacio carpitur illa ſuo.
Nec ſemper violæ: nec ſemper lilia florent:
Et riget amiſſa ſpina relicta roſa.

Huc accedit & illud: quod ſæpenumero

Lis eſt cum forma magna pudicitiæ. *Ouid. Epiſt.* 15.

Neque firmus eſſe amor poteſt pulchritudine contractus, niſi bonis moribus foueatur. Idẽ hic quod igni accidit: qui in paleis & leporinis pilis facile accenditur;

tur; sed subito rursus extinguitur. *Plutarchus in Praeceptis Coniugalibus.*

Nec præter hæc illud negligendum, quod non raro pulchritudo in periculum, cum ipsas fœminas, tum illarum maritos conijcit. Exemplo sit Abraham *Genes.*12.*cap.* ideoque non vxorem, sed sororem suam appellari eam voluit: & Isaacus, *Genes.* 26.*cap.* Vriæ quoque exitum atque interitum attulit Bersabeæ pulchritudo, *Regum* 2.*cap.*11. Quin & suspiciones oriuntur & zelotypiæ, quæ acriter pungunt ac mordent: liberum atque tranquillum ducere spiritum non sinũt. Ita Paulino exitio fuit pomum ad Eudocia Augusta, Theodosij Iunioris vxore, dono missum. *Cedrenus.* Ita Carolus Crassus Imp. vxorem Richardem Scotię regis filiam, Zelotypus innocentem ac castam à se dimisit: quæ acceptis bonis suis in Alsatia monasterium construxit sacrarum virginum, quod hodie Andalauu nominatur. *Cuspinianus.* Et Heinricus II. Imp. qui suspectam cõiugem suam Conegundam habuit, quam ante vnice dilexerat: quæ tamen pudicitiam coniugalem ferro ignito comprobauit. *Crantzius lib.*4.*cap.*5.*Metropoleos.*

Et tandem plurimi reperiuntur deformes, ingenio interim præstanti præditi. Vt Philopœmenes, dux Græcorum admodum deformis: at rei militaris peritia insignis & clarus: *Plutarchus in vita Philopœmenis.* Aesopus, niger quidem; at ingeniosus. Et Socrates simis naribus, calua fronte, repandis cruribus præditus: sapientissimus vero omnium, etiam Apollinis oraculo, iudicatus. vbi natura, quod denegauit in altero compensauit. *Cælius lib.*8. *Plinius lib.*36. Neque Anacharsidis responsum prætereũdum: qui cum quidam ei obiecisset, quod vxorem admodum deformem duxisset: idem & sibi videri affirmauit: sed puerum porrigere meracius poculum iussit, vt illam formosam faceret. *Athen. lib.*10.

QVÆSTIO XXXIV.

VTRVM, IN VXORE DVCENDA, ad ornatum ac splendorem respiciendum?

Pro ornatu muliebri.

NOn vtiq; negligendus in vestitu cæterisq; rebus ornatus videtur. Siquidem primo in omnib. hic alijs placet: etiam inde mundus, κόσμος, nomē habet. Frugalis deinde mulier, munditiem vt nō negligat, necesse habet. Quod si, vt morositas eius honestatē iniucundam reddit; ita sordes quoq; inuitā frugalitatem efficiunt. *Plut. in præceptis coniug.* tum vnicū solatium sexus fœmineus in ornatu positum habet. Neq; enim Magistratus gerere: non sacerdotia, non insignia, dona aut spolia bellica mulieribus cōtingere possunt: fœminarū insignia sunt mundicies, ornatus, cultus: his gaudēt & gloriātur. *Liuius Decad. 4. lib 4. in Oratione Valerij.* Postremo naturalis aliquid pudoris atq; indignationis habet, quod alijs licet, sibi nō licere: pudor enim pessimus oritur vel paupertatis vel parsimoniæ. *Liuius ibid.*

Contra ornatum.

Sed vt ornatus honestus ac moderatus nō est negligendus: ita non spectandus solus aut laudandus immoderatus ac nimius est. Rebus enim publicis luxus ille nocet: & sunt duo diuersa vitia, quæ imperia euertunt; Auaritia ac Luxuria. *Cato apud Liuium, Decad. 4 lib. 4. 2.* Quæ nimium exornari postulant fœminæ, virum rapere docent, dum loculos eius exhauriunt. *Idem* Re vera enim, quicquid muliebris mundus vocatur, sarcinæ viriles sunt. *Seneca lib. 1. Naturaliū Quæstionum. 3.* Ornamentis eiusmodi & splendore vestitus voluptates excitantur: occasio peccandi datur. *Prouerb. 7.* Et nullarū propę preciosior cultus est, quam quarum pudor est finis. *Cyprianus de Disciplina Virginum 4.* Decipiuntur multi adolescentes, dum ex nimio & fucato ornatu, ditiores ac præstantiores alijs esse

alijs esse videntur: vbi post error deprehensus, contemptum aliaq; incommoda parit. Neque male tales nonnunquã cum Aegyptiorum conferri tẽplis possunt: quæ splendida ac magnifica fuerunt atrijs, columnis, vestibulis, picturis, alijs: intus vero numinis loco, aut serpentem, aut felem, aut aliud aliquod animal ridiculũ. *Clemens Alexandrinus libro 3. Pædag. c. 2.* Sæpenumero quoq; sit, dum his rebus studetur, quæ ad ornatum ac splendorem faciũt, necessaria negotia negliguntur: quãdoquidem nunquam mulier satis sibi ornata videtur. Vnde, qui sibi negotij quid comparare cupit, nauim & mulierem sibi comparare iubetur: eo quod nulla res plus negotij habeat. *Plautus in Penulo.*

Itaq; recte Spartani auri vsum mulierculis suis denegarunt *Heracl. des de Pol. ius.* Lysander, cum Siciliæ tyrannus Filiabus eius vestes pretiosas mitteret, dona ista repudiauit; quod diceret, ornatu hoc filias suas dedecorari potius, quam ornari. *Plut. in Præceptis Coniugalibus.* Et Phocionis vxor, cum aliæ aureos torques, monilia, cætera ornamenta ostenderent; dixisse fertur: Meus ornatus, meus maritus Phocion est. *Plutarch. in Phocione.* Cornelia quoq; Gracchorũ mater, cum Campana quædam matrona ei ostenderet monilia, annulos & gemmas suas; sermone eam traxit, donec è Schola liberi redirent; Et hęc, inquit, ornamenta mea sunt. *Val. Max. lib. 4. c. 4.* Et reuera ornatus preciosissimus esse debet mulierculorũ, viri virtus. Neq; lex Oppia apud Romanos mulieri concessit, vt plus semuncia auri possideret, aut versicolori vestimento vteretur, *Liuius lib. 34.* Sacræ quoq; literæ ornatum mulierum nimium improbant, *Ecclesiast. 9. 1. Timoth. 2. 1. Petri 3.* animum mundum ornatumque probe requirunt.

QVÆSTIO XXXV.

VTRVM IN FOEMINA DOCTRINA & eruditio probanda?

Contra fœminas doctas.

Controuersa etiam hæc inter literatos esse Quæstio solet. Et quidem contra doctas fœminas ista afferuntur: quod 1. harum eruditionem plerunq; libido ac lasciuia comitatur. Iuuenalis quoq; displicere sibi in Satyris suis affirmat eruditas ac disertas: cũ *Satyra* 6. scribit?

Non habeat matrona, sibi quæ iuncta recumbit
Dicendi genus, aut cursum sermone rotato
Torqueat Enthymema: nec historias sciat omnes.

Præterea cautæ quoq; & ingeniosæ fœminæ prõptiores & acutiores esse solent ad struendas machinas, quibus viros decipiãt. *Muret. Variarum Lect. lib.* 8. c.21. Et apud Euripidem Hippolytus ita loquitur:

σοφὴν δὲ μισῶ· μὴ γὰρ ἔν γ᾽ ἐμοῖς δόμοις
εἴη φρονοῦσα πλεῖον, ἢ γυναῖκα χρή.

Pro doctis mulierib.

Contra quod literæ vtiles mulieribus, inde ostenditur: 1. quia disciplinæ id præcipuum habent, quod ab ineptis rebus ac studijs animos mulierum abducunt: Geometriæ gnaram saltationis pudeat; eadẽq; magicis incantationibus capi sese minime patiatur, Platonicis & Xenophontæis disputationibus incantata. 2. Nisi semina honestæ doctrinæ concipiant, & instituantur virorũ opera, ipsæ ex sese opiniones absurdas & affectus prauos multos gignunt. 3. Celebres eruditione ac doctrina plurimæ fœminæ sunt factæ. *Plutarchus in Coniugalibus Præceptis.* Saba, Austri regina *lib.* 3. *Regum cap.* 10. Aspasia, magistra Periclis magni illius & Imperatoris & Oratoris. *Plut. in Pericle.* Aganice, Astronomiæ peritissima. *Plutarchus in Præceptis Coniugalibus.* Callistrata Lesbia. *Athenæus libro* 15. *c.* 14. Cornelia mater Gracchorum, quæ filios eloquentes reddidit. *Cicero in Bruto.* Cornelia, Pom-

Fœminæ literatæ.

pei vxor.

peij vxor *Plutarchus in Pompeio*. Daphne, Tiresię filia, ex cuius versibus multa Homerus mutuatus dicitur. *Diodor. Siculus lib. 5*. Hippias, hospita Lycurgi. *Plut. in Lycurgo*. Hortensia, Hortensij filia, eloquentia clara. *Appianus libro 4. bellorum ciuilium. Quint. lib. 1. ca. 1*. Lęlia C. Gracchi filia. *Cic. in Bruto*. Olympia morata. *Gyraldus lib. 2. de Poëtis nostri temporis*.

QVÆSTIO XXXVI.

VTRVM RELIGIONIS DIVERsitas possit aut debeat matrimonium impedire?

Rationes in affirmantem sententiam.

ADferri vtramq; in partem rationes hac in quæstione poterunt. Et quidem in affirmantem istę: quod 1. DEVS Israëlitis concedit, vt alienigenas vxores ducant: sed ita, vt prius illarum capita radantur, vngues non resecentur, mutent vestes. *Deut. 21*. Deinde Apostolus 1. Corinth. non facit potestatem fideli coniugi, vt ab infideli abeat, si modo is vna habitare velit: quod sanctificatus sit vir infidelis per mulierem fidelem. Tum & exempla adsunt eorum, qui cum diuersæ religionis hominibus matrimonia contraxerunt. Salomon rex vxorem habuit filiam Pharaonis, Aegypti regis, *Reg. 1. cap. 3*. Et Samson de filiabus Philistim vxorem duxit, *Iudicum 14*. Longobardorum quoque regina Theodelinda pia sua opera Eutharin, primum maritum suum ad verā pietatem pronum reddidit: etiam posteriorem. Agilalphum à malorum dæmonum cultu abstraxit: Longobardos ad veram fidem redegit: exactos Episcopos reduxit. *Auentinus lib. 3. Boiorum Annalium, Bonfinius lib. 8 Decad. 1*. Clotildis, reginæ Franciæ, Clodoueum regem, maritum suum ad sacræ religionis cultum induxit. *Æmylius*. Iuguldis, soror Childeberti, Francorum regis, Hermogildum Go-

thorum regis filium, maritum suum ad Christianam religionem conuertit. *Volaterranus.*

Pro negãte sententia.

In contrariam vero ac negantem sententiam ista adduci posse videntur: quod 1. Mandatum DEI expressum est: non sociabis cum gentibus coniugia. Et Apostolus non vult iugum miri cum infidelibus. 1. *Corinth.* 6. Ibidem exigit: vt qui volunt nubere, nubant in D MINO. 2. Exempla sunt in promptu piorum, qui à coniugijs eiuscemodi abhorruerunt. Abrahamus noluit filio suo dare vxorẽ de Cananæorum filiabus, *Genes.* 24. Et Isaacus filium Iacobum coniugij causa in Mesopotamiam misit. *Genes.* 28. 3. Sequuntur, secus si fiat, incommoda & multa & magna. Traducuntur ad religionem diuersam & idololatriam non pauci. Ita ductis Cananæorum filiabus Baalim & Astaroth inseruierunt Israëlitæ. *Iudic.* 3. Salomo, omnium sapientissimus, deceptus ab Ethnicis mulieribus, deos colere alienos cœpit, 1. *Reg im.* 18. Ioramus, Iudæorum rex, ducta in vxorem Athalia, Achabi Israëlitarum filia ad Idolomaniam inductus fuit, *Reg.* 4. *cap.* 8. *& Paralipomem.* 2. *cap.* 12. Achabus Iezabelis, coniugis impiæ, consilia secutus, Prophetas trucidauit, Baal seruiuit, eidem lucos, & aras & templa constitui passus est; *Reg.* 1. 16. *cap.* Valens itidem Imperator nullam aliam ob causam quã persuasione vxoris suæ, Arrianus factus est. *Theodoretus l. b.* 4 *cap.* 12. *Socrates lib.* 4. *cap.* 2. Cumq; Matrimonij vinculum sit 4. CONCORDIA: ad hanc ipsam retinendam ac conseruandam plurimum consensus in religione facit: vt contra coniuges sæpe seiuges fiant de hac ipsa dissensione facta, semina rixarum perpetuarum oriuntur: maxime, vbi ad liberorũ peruentum educationem fuerit: euadunt hi aut contẽptores religionis, aut simulatores ac hypocritę. Ita Sephora, vxor Mosis, improbãs circumcisionem, eũ sponsum sanguinum vocat, *Exod* 4. Et inter Constantinam Copronymum & eius vxorẽ Irenem perpetuæ

lites

lites & contentiones fuerunt: cum imperator Iconomachus, Imperatrix vero Iconolatra esset. *Cuspinianus in Cæsaribus.* Sed & 5. hæc ipsa res facit: vt, quod alias dicitur, sume tibi parem, minime fiat: nec vnum velle aut nolle, vna fides, vna disciplina inter coniuges. *Tertullianus ad coniugem suam.* Impediãtur ad hęc preces. *Ambrosius epistola 3. ad Vigelium.* Boni mores corrumpantur colloquijs prauis, dispária sint matrimonia, de religione dissensiones oriantur. *Tertullianus ad coniugem suam.* Denique & in Iure Canonico *causa 28. quæstione 1.* de Nuptijs & coniugio cum infideli, pluribus agitur.

QVÆSTIO XXXVII.
VTRVM IN MATRIMONIO contrahendo cognationis & sanguinis communionis ratio habenda?

ET hæc in controuersiã venire sæpenumero Quęstio solet. Ac sane gentes ferunt reperiri, in quibus & nato genitrix, & nata parenti iungitur: Vt pietas geminato crescat amore. *Ouid. 10. Metamorph.* Fuerunt matrimonia incestuosa concessa liberis cum parentibus, sororibus cum fratribus apud Babylonios. *Alex. ab Alexandro. libro. 1. cap. 24.* Et Persæ filias, sorores matres quoq; in cõnubij iura admiserunt. *Cælius lib. 8. cap. 18.* Et sororem uxorem Mithridates rex habuit. *Strabo lib. 14.* Cambyses quoque, qui, *vti Herodotus refert,* cum consuleret sapientes suos, an hoc facere liceret: responsum tulit, legem nullam esse, quæ iubeat hoc facere: sed esse aliam, qua liceat Persarum regi facere, quicquid velit. Et Antoninus Caracalla nouercam duxit, cum audiret, Imperatoris esse leges dare, non accipere. *Xiphilinus & Ælianus Spartianus in eius vita.* *(Pro nuptijs incestuosis rationes.)*

Verum sunt in contrariam partem quæ faciũt, rationes istæ: quod pugnat istud primo cũ lege diuina, qua certi gradus matrimonij cõstituuntur. *Deut. 18 & Leu. 8.* *(Contra Nuptias incestuosas.)*

Leuit. 20. Deinde cum legibus ciuilibus & Romanis, quæ cum de nuptijs & coniugio agunt, à quorumdā matrimonijs abstinendum esse monent: non posse contrahi nuptias statuunt eas inter personas, quæ parentum, aut liberorum inter se locum obtinent. *Vt lib.* 1. *Instit. tit.* 10. *de nuptijs. Et lib.* 5. *Cod. tit.* 5. *de Incestis & inutilibus nuptijs:* vbi pœna quoque constituitur incestas nuptias cōtrahentis: confiscatio bonorum, tam cæterorum, quam dotis, exilium etiam, & cinguli (si quo potitur) spoliatio: verberatio quoque, si vtilis est. Fœmina quoque talia scienter peccante, simili pœnæ subiuganda. *Et in Nouellis Constitutionibus, Constitutione duodecima, titulo septimo, de Incestis & nefarijs nuptijs.* Vbi ærario bona adsignantur, etiam illa, quæ dotis data nomine sunt: eo quod cum licuerit nuptias facere legitimas, contra leges amouerit, & confuderit quidem sobolem: nocuerit autem & generi: egerit verò impia, sicut & scelesta: & talia concupierit, qualia plurima etiam irrationabilia amouent animalia: ultra terminum traditum nobis à natura amarit. Tum & Philosophi saniores nuptias tales improbant: & Plato partus ex incestuosis nuptijs natos exponi, non ali, vult in Repub. *lib.* 5. *de Repub.* Xenophon quoque legem hanc esse latam diuinitus scribit, vt non misceantur parentes cum liberis: nec hi cum illis, *libr.* 3. *de Dictis Memorabilibus.*

Accedunt huc quoque rationes: quod 1. cum gradus seruātur in matrimonio certi, societatis humanę latius vincula propagantur. *August. lib.* 15. *de Ciuitate* DEI, *cap.* 16. 2. A nuptijs fiunt actiones familiarum & necessitudinum: quia multos sibi propinquos reddunt, vltro citroque filias qui dant & accipiunt. *Plutarchus in Probl.* 3. Infirmæ mulieres varios patronos requirunt: vbi non ita prompta sunt auxilia cognatorū, si cōtra cognatos querelæ moueantur, aut certe grauia oriuntur dissidia. *Idem ibid.* 4. Etiam natura

tura hoc requirit, quæ docet inceſtuoſas nuptias vitare quoque in brutis animalibus: vt de Camelis, equis, & nonnullis alijs ſcribunt *Ariſtoteles lib. 9. hiſt. animalium, Plinius lib. 8. cap. 24. Varro de re ruſt. lib. 2. cap. 7.* Nec 5. Turpius quicquam eſt confuſione gentium. *Iſichius lib. 5. in Leuiticum.* Et 6. Tragici exitus plerumque ſunt eorum, qui inceſtuoſis nuptijs ſeſe polluunt. Exemplo ſit: Cambyſes rex Perſarum, qui ſororem coniugem cum duxiſſet, ſibiipſi manus intulit, cum caſu quodam inſilienti in equum gladij vagina excidit, gladius nudatus eius femur perſtrinxit. *Herodotus lib. 3.* Et Caligula, qui cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem habuit: poſt miſere trucidatus à Caſſio Chærea, à populo multis confectus vulneribus fuit. *Xiphilinus, Dion, Suetonius.*

QVÆSTIO XXXIIX.

QVÆNAM IN MATRIMONIO ac coniugio obſeruanda tam marito, quam vxori: vt pax & concordia ſeruetur?

VT de ijs, quæ in matrimonijs cõtrahendis obſeruanda, Quæſtiones aliquot motæ hactenus fuerunt; ita & hæc neceſſario mouetur: Quænã in contractis iam matrimonijs ſint tam à viro, quam vxore obſeruanda: vt ſecunda illa ſanctaque fiant. Primum autem à Maritis requiritur HVMANITAS: ne iniurioſe ac ſeruiliter, ſed amice tractẽt vxores. Non ſint vt leones in ædibus ſuis. *Syracid. 4.* nec amari erga cõiuges. *Coloſſ. 3.* ſed cum ea cohabitent ſecundum ſciẽtiam. *1. Petri 3.* Rationes iſtæ ſunt; quia 1. imperare mariti debent vxoribus, non vt domini rei, quam poſſident: ſed vt animus corpori, iiſdẽ affectibus obnoxius & beneuolentiã deuinct⁹. *Plutarchus in præceptis coniugalibus.* 2. Parcendum mulieri imbecillitati: honos

Maritorum officia.
1. Humanitas in vxorem.

honos habendus mulieribus, vt in firmioribus vasculis 1. *Petri* 3. & ijs quæ etiam cohæredes sunt gratiæ vitæ. *Idem ibid.* Secus si fiat, preces impediuntur. *Ibid.* 3. De Romuli veteri lege, Mulier, viro legitime coniuncta, fortunarum ac sacrorum socia illi est: vt que domus ille dominus; ita hæc domina habetur. Iniuria 4. nulla vxor si afficiatur, neq; maritus afficietur: quæ lex communis est. *Aristoteles Oeconom.* 1. *cap.* 4. Æquum quoque 5. vt omnis iniuriæ & violentiæ opinio ab ea absit, quæ supplicij instar est, ac tanquam è foco deducta. *Aristoteles ibid.* Quamque parētes, omnibus relictis, matre, domo, mariti dexteræ committunt. *Chrysost. Homilia 26 in primam ad Corinth.* Nec sine causa barbari ab Aristotele reprehenduntur, qui eodem loco vxores, quo seruos suos, habent. *Polit.* 1. *cap.* 1.

Virum licere vxores verberare aut alias tractare duriter.

Vnde & illud facile intelligitur, de ijs quid sit iudicandū, qui vxores suas aut verberant, aut alias duriter atque iniuriose tractant. Peccare maritos tales his rationib⁹ probatur: quod 1. nullum, vt Poëta ait, memorabile nomē fœminea in pugna est, nec habet victoria laudem. 2. *Æneid.* 11. Verberare vxorē, ignominia vltima. Neq; enim animus eius, quæ verberatur, sed qui verberat, spectatur. *Chrysost. Homilia 26. in* 1. *ad Corinthios.* 3. Natura subiecit fœminam, non vt seruam, sed vt sociam; non ad mancipium, sed vitæ libertatem, *Aristoteles Polit.* 1 *cap.* 8. 4. Adhibitis verberibus morbus non tollitur, sed augetur & exasperatur: quia ita comparatū est, vt in vetitum semper nitamur, negata cupiamus. *Elegia* 4. *libro* 3. *amorum.* 5. Sunt vindictæ alias mulierculæ cupidæ; neque hac quisquā magis quā fœmina gaudet. *Iuuenalis Satyra.* 13 Vnde ad venena, & homicidia, & desertiones maritorū sæpe venire vxores, experiētia testatur. Et hac 6. de causa Cato vir parū alias sexui fœmineo amic⁹, propter domestica mala nō esse verberandas vxores contendit: hoc qui faciunt, non minus peccare dixit at-

xit atq; eos, qui Deorum simulachra polluūt. *Plutarchus in illius vita. Tiraquellus lege connub. 8. num.* 10. Possunt 7. etiā alia ratione corrigi fœminæ: admonitione scilicet amica & graui. Itaque veteres in nuptijs Mercurium iuxta Venerem collocarūt: vt ostenderent, matrimonij iucūditatē maxime oratione egere: itemq; Suadam & Gratias, vt docerent: Coniuges inuicē, quæ vellent, impetrare debere, persuadēdo, non pugnando. *Plut. in præceptis cōiugalibus, Cælius lib.* 18. *cap.* 18. Iunoni quoque nuptialis sacra cum facerent, è victima fel exemptū post aram abiecerunt: vt ostēderent, bilem & iram abesse à coniugio debere. *Cælius lib.* 28. *cap.* 21. Potest deinde & exemplo correctio & emendatio fieri. Vt enim Dominus, qui cultor est Musarum, Musicos multos facit: ita vir, voluptatibus deditus, intemperantem vxorem reddit: amator honestatis ac probitatis, modestam & pudicam facit. *Plut. in præceptis coniug. & Tiraquellus lege connubiali* 8. *num.* 10.

Itaq; vituperandus merito Cotys Thraciæ rex est, qui eam in crudelitatem deuenit: vt vxorem, ex qua iam filias susceperat, & humaniter atq; amice viginti quatuor annis vixerat, mediam conscinderit. *Suidas.* Et Nero, qui Octauiam, Claudij Cæsaris filiā à se vt sterilem dimisit, relegauit, tandem occidit: Poppæā post Sabinam in vxorem ductā calcis ictu interemit: interfecit Antoniam, *Suetonius in eius vita, Tacitus lib.* 6. Et Præmislaus Dux maior Poloniæ, per pedissequas Lutgardin vxorem iugulari curauit, quod nullos ex ea liberos susciperet. Quasi vero in arbitrio id sit cuiusquam: nō diuinitus liberi concedantur. *Cromerus lib. Hist. Polon.* 10. *&* 11.

II. Quod à Marito requiritur est, DIVINVS CVLTVS, VOTA, preces. Quia enim rem bene gerentibus diuino opus auxilio est: colēdus ac rogandus Devs est, vt largiatur ac tribuat 1. psperā valetudinē & vires corporis. 2. honorē in ciuitate. 3. beneuolen- 2. *Nuptijs Diuinus cultus & inuocatio.*

tiam

tiam in amicorum animis. 4. salutem non inhonestam in belli periculo. 5. incrementum sine crimine in re familiari. *Xenophon in Oeconom.* Quod cum etiam sacræ literę consentiunt; quæ primum regnum DEI & iustitiam eius quærere iubent. *Matth. c. 6.* Benedictionem DOMINI diuites facere affirmant. *Prouerb. 10.*

3. Valetudinis cura. III. VALETVDINIS CVRA postulatur: ad quam opus labore ac temperantia est. Labore, vt negotia necessaria, nunc pedetentim, nunc cursim peragantur. Temperantia, vt tantum cibi potusque sumatur: vt neque vacuus, neque nimium plenus diem quis exigere possit.

4. Opes. IV. Marito cogitandum quoq; de OPIBVS est: quandoquidem,

Prodigia non sentit pereuntem fœmina censum:
Ac (velut exhausta rediuiuus pullulet arca
Nummus, & è pleno semper tollatur aceruo)
Non vnquam reputat, quanti sua gaudia constent.
Iuuenalis Satyra 6.

Et iucundum est opibus Deos magnifice honorare, amicis inopia laborantibus adesse, ornare vrbem ac patriam: & hoc qui præstant, prudentes, fortes ac maturi viri iudicantur. *Xenophon in Oeconom.* Neque viri, sed viduæ est: bona sua imminuere. *Plut. in vita Catonis.* Ita tamen, vt modo opes bono comparentur. Optima enim illa familia est iudicanda: in qua opes nõ iniustæ possidentur: nec mala fide custodiuntur: nec propter sumptus pœnitentiam afferunt. *Solon in Conuiuio septem sapientum.*

5. Famulorum tractatio diligens. V. Etiam ratio marito tenenda, qua MINISTRI AC FAMVLI tractandi sunt. Instituendi vero hi ad beneuolẽtiam, diligentiam & Iustitiam: ad beneuolentiam, laude & liberalitate: ad diligentiã, delectu instituto: vt deligantur magis auari, quã aut ebrietati, aut luxui aut etiã somno dediti. Etsi enim Catoni placuerint serui, q dormitarint, quod tales esse placi

diores

diores putaret, quam peruigiles, & ad omnia negocia iudicaret aptiores, qui somno essent defuncti, quam qui eo indigerent: tamen hæc, quæ diximus, omnia negotiorum & officiorum obliuionem inducũt. Ad Iustitiam denique allatis legibus, quæ pœnas improbis, præmia bene agentibus constituunt. *Xenophon in Oeconomicis.*

Sed & sexto loco maxime diligentia necessaria est. Etsi enim Thales, septem Sapientum vnus, dixerit, optimam illam domum esse, in qua otij plurimum domino agere liceat. *Plut. in septem Sapientum Conuiuio:* tamen boni est patrisfamilias, prius cubitu surgere: postremo cubitum ire: non secus atque vrbem, domum nunquam relinquere. *Aristot in Oecon. Cato cap. 4. de re Rustica.* Rationes hæ sunt: quod 1. noctu surgere, adhibere curam & diligentiã, quæstuosum ac magnum vectigal est. *Xenophon. in Oecon.* Facit ad rem augendam familiarem, non minus atque ad sanitatem conseruandam. *Arist. in Oecon.* Est 2. primarium mariti opus, ne cuiquam alteri familiam suam regendam committat: verum sibi partes priores sumat. *Plato in Dialogo; Amatores, seu de Philosophia.* Qui 3. quoque solutus ac negligens est paterfamilias, alios reddere diligentes atque sedulos non potest: non secus atque rudis & imperitus Musicus, reliquos Musicam docere nequit. Nec male dicitur: Oculus Domini pinguem equum reddit. *Arist. in Oeconomicis, lib. 1. cap. 6.* Accedit huc 4. & illud: quod nulla bona imitatio sine exemplo esse potest: ideoque sine Dominorum diligentia, reliqui in familia diligentes esse non solent. *Idem ibid.* Et DEVS 5. propterea animum ac corpus virorum sic cõdidit: vt tolerantius frigora, æstus, itinera, militiã ferre possent: fecit robustiores, fortiores, audaciores: vt foris & in aperto victum quærere, propulsare iniurias valerent. *Aristot. lib. 1. Oecon. cap. 3. Xenophon in Oecon. Columella de re Rustica in præfatione lib. 12.* Idem 6. & irasci ijs

6. Diligentia.

solet, qui officium suū negligenter faciūt: Oeconomos somnolentos punit. *Xenophon im Oecon.* Ac deniq; in re familiari laboriosior quoque negligentia quā diligentia esse consueuit. *Collumella lib.* 12.

7. prudentia. VII. Etiam à marito ac patrefamilias requiritur PRVDENTIA ET SOLERTIA in emendo. Oportet enim hunc vendacem potius, quam emacem esse. *Cato de re Rustica cap.* 2. Quod si emere vult aliquid,

In emendo quænā obseruanda? puta prædiū aliquod; leges hæ erunt obseruandæ: ne cupide emat, ne parcat visere, ne satis habeat semel circumire: animaduertat, vicini quo pacto vireant: circumspiciat, vti inde exiri possit: vti bonum cœlum habeat: non calamitosum sit: solo bono valeat, sua virtute: sit sub radice montis, spectet meridiem, loco salubri bonum aquarium habeat: oppidum prope validum, aut mare, aut amnis aut via bona & celebris: sit ijs in agris, qui non dominos mutent, aut quos pigeat vendidisse: & bene ædificatum: statuatur denique melius emi de domino, colono & ædificatore bono *Cato de re Rustica, cap.* 1.

Quæ consideranda in colendo? Deinde etiam in colendo Solertia quadam opus est: vbi duo spectanda; an fructus pro impensis ac labore redire possint: & vtrum salubris sit locus, an non Alterutrum enim horū si decedat, & nihilominus quis colere vult: mente captus est. *Varro de re Rustica lib.* 1. *cap.* 2. Et Aqua, vt illa sit salubris ac facilis, non à lacunis aut palude ducatur: non originem à metallis sumat: sed perspicua sit colore: non vitiosa sapore, aut odore: non limum adiunctum habeat. *Palladius lib.* 1. *cap.* 4. Etiam Terra, vt huius gleba sit putris, & fere nigra, non alta & nuda. *Idem cap.* 6.

Quæ spectanda in ædificando? Tum & in Ædificando prudenter vt agat patrefamilias necesse est. Diu cogitare oportet, antequā ædifices: ita ædificandū, ne villa prandiū quærat: aut fund⁹ villā. *Cato de re Rustica cap.* 3. *Palladi⁹ libro* 1. *cap.* 8. Et iudicāda illa dom⁹ bona, quæ vsui ac voluptati inhabita-

habitatoribus est: æstate frigida, hyeme calida *Xenophon de dictis & factis memorabilibus.*

Quarto in conficiendis operibus Boni patrisfamilias quoq; munus est ac officium curare, vt omnia mature conficiantur. Nam res rustica sic est: si vnã rem sero feceris, omnia opera sero facies. *Cato de re Rustica cap. 8.* *Quæ in cõficiendis negotiis obseruanda?*

Est quinto & hoc necessarium: ne Dominus vnaquaq; in re tenax sui sit iuris: neq; vindicet, quicquid licet. Nam summum ius antiqui summam crucem putarunt. Nec etiam rursus in totum remittat: quemadmodum vel optima nomina nõ appellando fieri mala solent: vt Alphonsus fœnerator dixisse fertur. *Columella libro 1. de re Rustica, cap. 3.* *Quæ in puniendo spectanda?*

Postremo etiam in sumptibus faciendis prudens paterfamilias erit. Recte enim dicitur: Tanquã moriturus, bonis tuis fruere: tãquã verò sẽper victurus, parce tuis possessionibus. Est autem sapiens hic, qui ambo hæc cognoscens, parsimoniæ, & sumptus mensurã aptat. *Lucianus.* Ideoq; sumptus ita facit, vt reditus nõ excedant. *Xenophon in Oeconomicis.* Laudantur in Historiis: Cyrus, Traianus, Alexander Seuerus Impp. qui sumptus aulicos contraxerunt: non nisi necessarios retinuerunt: aulæ tineas, scurras, adulatores, architectos voluptatum non tulerunt. *Plinius in Panegyrico, Heresbachius de erudiendis Principum liberis cap. 2.* Et Augustus Cæsar veste non temere alia quam domestica vsus est. *Suet.* Et de Ludouico Germaniæ rege scribitur: quod armorum apparatus, quã conuiuiorum studiosior fuerit: plus ferrum, quam aurum dilexerit: vsum auri sericique præcipue militibus ademerit. Si quem in exercitu sericatum aut inauratum conspexerit, dicere solitus fuerit: Eho mortalium stultissime: non satis est tibi, solus vt pereas: nisi & res tuas hostib. tradas, atq; eos locupletes, quo diutius facilius nobis resistant. *Auentinus lib. 4. Annalium Boiorum.* *Quæ in sumptibus faciendis?*

Vxorum officia.

I. OBEDIENTIA.

Atque hæc Maritorum ac patrumfamilias officia sunt. Ab vxoribus primo OBEDIENTIA requiritur. Etsi enim Spartana in Republ. mulieres viris suis dominari sint soliti: & hi illas heras suas appellarint. *Polit. 2. Aristoteles cap. 7. Plutarchus in Lycurgo: & Apophtheg. Laconicis. Cælius lib. 18. cap. 1.* D. Adrianus vxorem suam Dominam semper vocarit. *Tiraquellus in legibus connubialibus, lege 5. nu. 13.* Sint non paucæ, quę prudentia & virtutibus alijs excelluerũt: *de quibus integro agit libro Plutarchus de virtutibus Mulierum.* Aegyptij hoc positum in more habuerint: vt militaria negotia viri obirẽt: tractarent interim domi virilia Mulieres. *Sabellicus lib. 6. cap. 1.* Consuetudo introducta à Semiramide in Assyria fuerit, vt viris vxores imperarent. *Alex. ab Alexandro lib. 4. cap. 8.* Tamen contrariam in sententiam rationes & plures & maiores sunt: quia 1. diuina lex vult, vt maritus vxori imperet, non contra, sub illius hæc potestate sit, ipse huic dominetur. *Genes. 3. 1. Petri cap. 3. 1. Corinth. 7. Ephes. 5. Colos. 3.* Et existimare 2. Mulier debet: mores viri esse legem vitæ suæ à DEO sibi impositam. *Aristoteles Oecon. 2. cap 1.* Vti 3. videt: lege naturæ fœminas viris suis seruire: mares semper fœminis imperare. *Plinius lib. 8. cap. 3.* Mas 4. cum fœmina collatus, natura melior est ac prudentior, nisi forte à natura desciuerit: aptior quoq; ad principatum obtinendum, quam fœmina. *Aristoteles 1. Polit. cap. 3. & 8.* Plus ratione ac prudentia valet, & corporis viribus. Vnde vir à vi dictus: à mollitie Mulier. *Ex Varrone, Lactantio & Augustino. Tiraquellus lege connub. 1. numero 55.* Hæc ipsa Obedientia & quasi seruitus 5. plurimum ipsis mulieribus prodest: vt quæ ad consilium virtutem admodum imperfectam ac languidam habent. *Aristoteles Polit. 1. cap. 3.* Neq; 6. dissimiles vxores viris imperantes, ijs sunt, qui cæcos duces, quam duces sequi optimos malunt. *Bodinus lib. 1. de Repub. c. 3.* Præterea Honores ac dignitates vxorum maxima

maxima ex parte à virorũ honore ac dignitate dependent: non secus atque à sole sidera reliqua lumen ac splendorem sumunt. *Bodinus ibid.* Et est 8. caput mulieris vir. *Ephes.5* Itaque vt nō aliunde magis ornatur corpus, quā ex capitis dignitate: ita non magis aliunde honorem, quam à viro, cōiunx habere potest. Sed & 9. hac de causa velari fœminæ solēt: vt se nouerint maritis suis esse subditas. Etiā Anathema fit mulier, quæ comam sibi amputat, quam Deus ad memoriam subiectionis illi dedit: *Tiraqu. in legibus connubialibus.* Et contemptus 10. virorum nullus esse maior potest, quā si sua in domo γυναικοκρατίαν, muliebre imperium, habeāt: vxorib. subesse suis cogātur. Hinc illud dictum: ὕβρεις ἀνδρὶ ἐσχάτη τὸ γυναικὸς ἄρχεσθαι dedecus extremū viro parere mulieri. *Stobæus Sermone 72.* Quamobrem 11. Olarus Thraciæ rex Dacos victos ad ignominiā sempiternam coëgit vxoribus suis seruire. *Rasaris in legib. Longobardorum, Bodinus lib. 1. de Repub. c. 3.* In Iudæorum quoque opprobrium dicitur: quod mulieres fuerint viris dominatæ. *Esaiæ cap. 4.* Miseriæ quoq; 12. oriuntur & calamitates publicæ; quando, maxime regum ac principū, imperiosę vxores sunt. Exemplo est Iezabel Achabi vxor, *Regum 3. cap. 21.* Cleopatra apud Ægyptios. *Plutarchus in Antonio.* Messalina, Claudij Cæsaris vxor. *Xiphilinus in Claudio.* Vasthis regina Assuero regi obedire recusat, *Esther c. 1.* Hinc 13. quoq, Aristoteles affirmat: pro dimidia parte male constitutā eam Remp. esse: vbi fœminæ male sese habent. Habent vero tum illæ sese male, cum fasces ijs permittuntur. *Polit. 2 c. 7.* Quin & 14. existimationi suæ nō bene tales cōsulūt mulieres, cū imperiū affectant. plura fere contra decorum agunt, quam ipsi viri, qui dominiū hoc sustinēt *Plutarchus in præceptis coniug.* Et deniq; Mulieribus in sacris literis Saræ ad imitandū exemplū proponitur, quę Abrahamo obediuit: eundē Dominū suū appellauit. *Gen. 18.*

II. FIDES. II. Ab vxore postulatur, vti FIDEM Marito suo præstet. Quemadmodum Sephora Mosi, cum is filium suum primogenitum nō circumcidisset, & prope à DOMINO ad necem ipse posceretur; silicem corripuit, & filij sui præputium circumcidit, *Exodi* 4. Michol Dauidem maritum per fenestram demittens, à Sauli regis ac parentis sui satellitibus liberauit, *1. Regum cap.* 19. Abigail Nabalem, hominem stolidum, maritum suum, ab interitu vindicauit, *1. Regum cap.* 25. Ita Theopōpi vxor, Chilonis filia, marito ab Arcadibus in carcerem coniecto, intromissa in carcerem, suā vestem marito circumdedit, eiusq; ipsa sumpsit, & illum clam egredi iussit: ipsa vero pro eo apud hostes remansit. *Polyænus lib.* 8. Portia, Catonis filia, M. Bruti vxor, victo interemptoque marito, cum ferrum ad se necandum esset ablatum, ipsa se, prunas in os ingerendo, suffocauit. *Plutarch. in Bruto.* Et memoria dignum Vinspergensium matronarum est exemplum, quæ sarcinarum loco, maritos hostium crudelitati eripuerūt. Quod & de Cremensibus refertur, qui cum à Friderico Barbarossa Imp. oppugnati tandem ea conditione recepti in gratiam essent, vt non plura secum bona efferrent, quam humeris, aut manib. suis gestare possent: relictis bonis, filios, parentes, cognatos, cum ægrotos, tum debiles exportarunt. *Hedio in Chron. Germ.* Perfidiæ cōtra in maritos suos nomine multæ malæ audierunt. Vt Delia, quæ Samsonem Philistæis prodidit, *Iudicum cap.* 16. Et Spitomenis Thracis vxor, quæ maritum dormientem obtruncauit. *Curtius lib.* 7. Salome Herodis regis soror, quæ & Iosephum & Costobarum maritos suos perdidit. *Iosephus lib.* 15. *cap.* 11. Rosimunda, quæ nuptiarum pactione Alboinum, Longobardorum regem primum in Italia, Helmingen adolescentem formosissimum, necari noctu curauit. *Æmylius l b.* 1.

III. SILENTIVM. III. In vxore laudabile SILENTIVM est. Vitium hoc

hoc magnum & valde fœmineo in sexu vsitatum est, quod dicaces pleræq; omnes ac loquaculæ sunt fœminæ, vnde prouerbio dicitur: Tres mulieres nũdinas facere: & Mulieri verba desũt, vt lusciniæ cantio, Poëtæ versus, Oratori color, Sophistæ cauillum. *Eras. in prouerbijs, Chiliad. 3. Centuria 6. Prouerb. 77. & Tiraquellus lege connubiali 12. num. 9.* Neque vitij huius causa deest: quia, vbi minus est cordis ac roboris, tam in animo quam corpore: ibi plerunque plus linguæ est: vti videre quoq; licet in pueris, senib. & aniculis. Nec habent fœminæ arma alia, nisi verba: his, velut scutis quibusdã, pugnãt. *Arist. 2. Rhet. de Senum moribus.* Verum eo magis cõmendatur Silentium in mulieribus, & harum Ornamentum constituitur ὀλιγομυθία, verborũ paucitas; & γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. *Sophocles in Aiace.* Tacita quoq; bona est mulier semper, quã loquens. *Plautus in Rudente.* Loquitur aut viro, aut per virum. *Plutar. in præceptis coniugalibus.* Neq; alias amicitia, quies, concordia, seruari inter coniuges potest. *Aristoteles Polit. 1. cap. 8.* Et vt puluerem tormentariũ lac extinguit: ita silentium fœminæ iracũdiam viri sedat. Iudicãtur quoq; felices illæ nuptię, quãdo vir mutus, vxor cęca aut muta est. *Potanus lib. 3 de Obediẽtia.* Accedit huc & illud, ꝙ quę sunt garrulæ ac loquaces fœminę, viris suis nocẽt, dũ secreta eorũ detegũt. *Arist. Polit. 5. cap. 10.* Vti Cryphile maritũ perdidit. *Plato 9. de Repub.* Et Delia, *lib. Iudicũ c. 16.* Atq; inde Elesinorũ Venerẽ Phidias fecit: quę testudinẽ calcaret: quo signo mulieres domi sibi degendũ esse, seruãdumq; silentiũ monerẽtur. *Plutar. in præceptis coniug.*

IV. COMITAS & HVMANITAS cõmendatur. Mulier. n. comis exhilarat maritũ: &, cum humaniter illũ tractat, cor illius recreat ac reficit. *Syracid. 2. cap.* Et vt vitiosum ac prauum est speculum, quod lęti imaginem tristẽ, & vicissim tristis ac tetrici lætam præbet: ita vxor illa ingrata atque intempestiua est, quę læto IV. HVMANITAS.

ac hilari marito, toruum tuetur: ferias res agente ludit & ridet. *Plutarchus in præceptis coniugalibus.* Itaq; merito Xantippe Socratis vxor, ob morositatē & inhumanitatem reprehenditur: & idem de altera vxore Myrthi Aristidis filia, prædicatur. Ambæ enim in muliebres contentiones propter ipsum Socratem deuenerunt. *Rauissius.* Laudatur cōtra Liuia Augusti vxor, quę interrogata, vt Augustum obtinuisset, respondit. Diligenter & prudenter agens summum studium adhibui, vt omnia facerem ex animo Augusti: nec curiose perquisiui quicquam eorum, quæ is faceret; simulans, me eius amores neque audire, neque sentire *Cuspinianus in Cæs.*

V. CASTITAS ET PVDICITIA. V. CASTITAS AC PVDICITIA in vxore laudatur. Matronis enim dos pulcherrima, vita pudica. *Bias. & Plautus in Amphit.* Itaque cum speculum intuetur matrona honesta, secum ita loquatur: si deformis es, quid essem, si deesset pudicitia: sin formosa, quanti fierem, pudicitia si accederet. *Plut. in præceptis coniugalibus.* Præterea cum nulli reparabilis arte lapsa sit pudicitia; vtiq; seruanda illa & seruanda diligenter erit. *Ouidius in Epistolis, Epist.* 5. Et vt honeste viuat vxor, maxime illa requiritur. *Arist. Pol t. 1. cap.* 8.

VI. PRVDENTIA. VI. PRVDENTIA adsit, oportet. Sapiens enim mulier ædificat domū suam: insipiens contra extructam quoque destruit, *Prouerb orum* 14. & 24. Simul etiam labem aspergit marito: quandoquidem multi diuitijs ac genere præstant: redduntur autē infames propter vxorum stultitiam. *Stobæus Serm.* 70.

VII. SOCIETAS ET COMMVNIO. VII. Etiam SOCIETAS ET COMMVNIO rerum requiritur. Plato felicem ac beatā eam Rempub indicat, in qua hæ voces, MEVM & NON MEVM, rarissime audiuntur. Sed maxime à cōiugio voces illæ tollendæ sunt: & opū atque facultatum instituēda communio, vt in vnum omnia congerant coniuges. commisceantque substantiam, propria omnia ducāt, nihil

nihil alienum. Vt enim vinum aqua temperatum, tametsi aquæ plus adsit, vinum tamen vocatur: ita rē familiarem æquum est viri appellare, etsi maiorem partem vxor attulerit. *Plut. in præceptis coniug.* Et fuit infelix matrimonium Paridis & Helenæ; eo quod ille voluptates, hæc opes spectaret: felix contra Vlyssis ac Penelopes; quia ille prudens, hęc pudica fuit *Plutarch. ibid.* Et rectè illud est à Comico dictum: peculii nihil probam habere addecet clam viro: si quod habet partum, ei haud cōmodi est, quin viro aut subtrahat, aut stupro inueniat, Hoc viri cēseo esse omne, quod Tuum est. *Plautus in Asinaria.*

IIX. Est STVDIVM MANENDI DOMI. Instar Aquiculæ sedula vxor domi manet: idq; vtilius esse statuit, quam foris agere: quemadmodum turpe contra est marito, degere semper sub tecto: negotia nulla externa curare. *Xenophon in Oeconom.* Et, siue fuerit infamis mulier, siue non fuerit: hoc ipsum satis infamiæ conciliat, si domi non maneat, *Euripid. in Troadibus.* Itaque ita Phidias Venerem pinxit: vt testudinem illa calcaret. *Plut. in præceptis coniugalibus.* IIX. STVDIVM DOMI MANENDI.

IX. FAMILIAE CVRA & ADMINISTRATIO maxime vxori necessaria est. Proprium enim bonæ mulieris est seruare domum, & huius gubernaculum esse. *Menander.* Et, vt viri est virtus, administrare Rempub. ita Mulieris est, familiā gubernare. *Plato in Menone.* Itaq; bona Oeconoma surget mane & laborabit, quæret lanam & linū: operabitur consilio manuum suarum: institoriæ nauis instar de longe petet panem: dabit prædā domesticis suis & cibaria ancillis. *Prouerb. 31.* Deinde liberos & infantes rectè alet: cōficiet panes ex agri fructib⁹ & vestes è cañō. *Plato 7. de Legibus, Xenophon in Oeconom.* Ideoq; plus amoris infantiæ mulieribus, quā viris indidit, *Xenophon ibid.* Tertio ostendet illis, qui domi laborant, quid faciēdum sit: ancillis rudibus instituendis dabit operam: IX. FAMILIAE CVRA ET ADMINISTRATIO.

quæret tales, quæ bene animatæ sunt erga Dominos: sunt iustæ: augere, non destruere rem familiarem cupiunt. *Plato 2 de legibus, Xenophon in Oeconom.* Quarto suscipiet, quæ demum adferuntur: promet, quæ consumenda: custodiet seruanda. Itaq; DEVS cum sciret, nō inutilem esse timidum animum ad rerum custodiam, partem metus copiosiorem in fœmina, quā viro distribuit. *Xenophon. in Oecon.* Et vbi non est, quæ importata seruant, idē maritis importātibus accidit, quod ijs, qui in dolium perforatum hauriunt. *Xenoph. ibid.* Quinto, ordinis erit amans, in supellectili, & alijs etiam minutulis instrumentis, etiam ollis reponendis: ita quidem, vt suo quæq; loco disponantut & conseruentur. In promouendo habeatur ratio necessitatis & splendoris: sint aliter distincta, quæ quotidiano vsui inseruiunt: aliter disposita, quæ tantum diebus festis, aut hospitibus reseruantur. Et ratio est: quia nihil vtilius tam publice quam priuatim bono est ordine. Et vbi hic etiam in minutilis non seruatur: idem accidit, ac si quis hordeum, triticum, legumina alia inter se misceat: vbi laboriosa post & molesta opus est separatione, cum vsus requirit. *Xenoph. Oeconom.*

Diligentia ac sedulitas in vxore requiritur.

Quod vero in his omnibus labor, sedulitas, diligētia requiratur ab vxore; rationes, quæ sequūtur, probant. Quia 1. in pigritia humiliatur contignatio & in infirmitate manuum perstillat domus. *Eccles. cap. 12.* Autoritatem 2. & honorem constantem, etiam in senectute matrisfamilias parit diligentia. *Xenophon in Oeconom.* Ac licet 3. cuncta alia bene sese habeant: nihil tā feliciter agetur, nisi ipsa vxor res fideliter administrarit. Rē enim familiarem auget diligentia vxoris: quia ancillis in familia tantum custodia rerum committitur: vxor domina quoq; est, & vsumfructū habet *Xenophon. in Oeconom. 4.* Egregie valetudini ita consulitur: dum color paratur aut cōseruatur bonus labore: nec opus hic pigmentis vllis est. DEVS quoq; mulieri-

mulieribus naturam dedit mollem & idoneā ad domesticas curas: corpus cōtra debile ad virilia munera obeunda. *Xenophon ibidem.*

QVÆSTIO XXXIX.

VTRVM BENE CONSTITVTA in Republ. liberorum Educationis ac Institutionis Ratio sit habenda?

VTilis summeq; necessaria hęc Quæstio est: vt primum nostra studia, mores, actiones cunctas rite recteq; cōformemus: deinde instituamus, & imbuamus, vel sanguine nobis coniunctos, vel officij ratione nobis creditos ac cōmissos: tum iudicemus recte, prudenter dicamus sententias, quoties de literarum ludis aperiēdis aut conseruandis & amplificādis aut corrigendis consultationes & deliberationes instituūtur. Quod vero vtilis ac necessaria sit liberorum Institutio; hæ, quæ sequuntur, rationes probant. *Vsus quæstionis.*

Quia primo vt delectant & ornant parentes ac sāguine iunctos liberi probati: ita degeneres & improbi mœrore afficiūt & deformāt parentes: id quod nō raro fit. Habuit sic Adamus Cainum. *Genes* 4. Noah Chamum, *Genes.* 9. Isaacus Esau, *Genes.* 27. Ioelē & Abiam Samuel, 1. *Reg.* 18. Absolomum Dauid, 2. *Reg.* 17. Iuliam adulteram filiam Augustus, *Sueton. in Augusto.* Bassianum fratricidam Seuerus. *Spartianus in Seuero*, vbi illud argumentum tractatur: & concluditur, magnos viros aut sine liberis perijsse, aut habuisse tales, vt melius fuerit, sine liberis illos decessisse.

Causa vero adscribitur à Demosthene Fato, quo omnia in peius ruūt: ab Aristotele Naturę, quæ, vt, terra nonnunquam fœcunda arbores vberes & fructus pferētes nascūtur, quæ deinde paulatim sterilescūt: sic in vna aliqua familia multi pręclari nascūtur: post degeneres succedunt, & fiunt aut insani aut furiosi, *Degeneres filij vnde?*

quo-

quorum parentes fuerunt excitatis ingenijs prædi-
ti:aut bardi&fatui,quorum parentes habuerunt sta-
bile & pacatum ingenium. *Aristot. 2. Rhet. 15. cap. de Nobilum moribus & ingenijs*. Maxime vero acceptum hoc est ferendum negligentię, incuriæ, aut etiam indulgentiæ parentum. Sunt enim, qui alijs rebus districti ac distēti, liberorum nullam curam gerunt, deteriores hac in parte brutis animalibus: siquidem etiam vrsa animal deforme & morosum, catulorum suorum membra lambendo format. *Plutarchus de prolis amore*. Reperiuntur etiam nonnulli, quibus amor nimius obstat, ne vere suos liberos ament. *Plutarch. de Educ. liberorū*. idem accidit, quod simijs, quæ, cum fœtum nimis osculantur & complectuntur, simul necant. *Plinius lib. 8. cap. 54*. Exemplo est Themistocles: & in Sacris summus Israëlitarū Sacerdotes Eli. 1. *Reg. 2*. Et Dauid noluit contristari spiritum filij sui Ammonis, eo quod primogenitus, ideoque charus illi esset. 2 *Reg. cap. 13*. Maxime vero matres hic peccant, quæ omnes filijs in peccato adiutrices in postrema iniuria esse solent. *Terent. in Heauton. Act. 5. Scen. 2*.

Ratio altera publicam vtilitatem concernit. Si enim institutio fuerit bona liberorū, euadūt & ipsi boni, etiā tacentibus reliquis; rebus honestis se dedūt: facile inter bonū & malum, honestum ac turpe discernunt. *Plato. 4. de Republ*. Quemadmodum contra, hac neglecta, damnum magnum datur Reipub. *Arist. Polit. 5. cap. 1*. Ex institutiōe mala praui pueri; peiores adolescentes; pessimi viri euadunt: *Simanca lib. 9. de Repub. cap. 25*. Idque eo dolendū magis, quod magna scelera & puta atque pura improbitas non ex vili & ignaua natura, sed generoso ingenio, educatiōe corrupta, proficiscitur. *Plato. 6. de Repub*. Tertia ad priuatum pertinet commodum. Quemadmodum enim agricolæ vitem amputat, ne vis natiua & succus in palmites sese extendant: ita superuacanea iuuentutis vi-

uacitas

uacitas educatione & institutione resecatur. Et quẽadmodum multa agrestia suis nascũtur in agris, quæ quidẽ sunt mala, sed interim signa felicis soli, si quis excolat: sic etiam affectus per se mali indicant magnum ingenium, non malum, modo recta institutio accedat. *Plutarch. de Educat. liberorum, Politianus de Ira.* Itaque Themistocles dissolute in adolescentia sua vixit: neque id ipse dissimulauit, sed dixit, è ferocissimis pullis optimos equos fieri, si recte formentur & instituantur. Nec sine causa Scriptura. Qui docet, inquit, filium suum, laudabitur in illo; & gloriabitur in medio amicorum: cum ipse est mortuus perinde est, ac si mortuus non esset, quia post se relinquit sui similem, & defensorem domus contra inimicos. *Ecclesiast. 30. cap.*

Quemadmodem contra (quæ ratio est quarta) ex neglecta aut peruersa institutione, mala & dãna priuata multa oriuntur. Et vt equus indomitus euadit durus: ita filius remissus præceps. *Eccles. 30.* Et quẽadmodum solum bonũ cessante cultura sterilescit, tortuosæ & infrugiferæ fiunt arbores per incuriã: & faciliùs nouæ plantæ læduntur à tempestate, quã adultæ & grandiores iam factæ; ita adolescentes, institutione neglecta, pestes familiarum fiunt. *Plut. de educ. liberorum. Osorius lib. 1. de regis institut. Hieronymus in epistola ad Lætam.*

Sed & quinto loco Sacræ literæ institutionem fidam & sedulam flagitant: mandat DEVS, vt non solũ parentes mandata sua audiant, verum etiã doceant filios & nepotes. *Deuter. 4. & 5. Apostolus Ephes. 6.*

Itaq; (quæ sexta est ratio) qui filijs de multis opibus prospiciunt; quo autem pacto boni illi fiant, non cogitant: idẽ quod illi faciunt, qui equos multos pabulo alunt, & pingues, sed interim ineptos ad bellũ reddunt. *Xenophon. in Epist. ad Critonem.* Aut qui de calceis cogitant, pedes negligunt. *Plutarch. de educat. liberorum.* Neque his in mentem venit quod Scriptura

affirmat;

affirmat: Sapientia pauperis euehit eum, & ad principum latus ponit. *Eccl.* 30. & quod veterum quidã dicit, si improbi filij extiterint, nihil eis opes proderũt; sin probi, nihil ex paupertate lædentur. *Chrysostomus Homil.9.in Epistolam ad Hebræos.*

QVÆSTIO XL.

QVO ÆTATIS TEMPORE INstitutio adhibenda?

QVemadmodum vero sana præditus mẽte nemo inficiatur, Institutionem & necessariam & vtilẽ esse: ita sæpe quæritur, Quonam ætatis tempore illa sit inchoanda? Et sunt, qui septimum annum hanc ad rem constituunt, his rationibus moti: Quod primum ætas prima non cõmode possit tractari citra matrum & nutricum operam. Deinde hoc demum tempore ætas & intellectum disciplinarum capere, & laborẽ perpeti queat. Tum valde perniciosum, tenellam ætatem fatigari instituendi molestia *Vegius lib.2.cap.2. de liberorum educatione, Heresbachius de Institutione principis, cap.4. Quintil.lib.1.cap.1.*

Verum adferri plures rationes eam in sententiam possunt, quod instituendi cura inde ab ipsis quasi incunabulis, suo tamen modo, sit inchoanda, Quia primum vtile est, nullum tempus cura vacare, sed illico honestatis formã pueris imprimi: vt Chrysippus, qui, licet triennium nutricibus dedit; tamen ab illis quoque iam formandos quam optimis institutis infantiũ mores iudicat. *Quintilianus libro 1, Institut. Orat. cap.12. Plato 2. de Republica* Secundo pædagogis remotis omni bestia puer est intolerabilior. *Idem lib.3. & 8. de Republica.* Tertio non beneficia habenda, quæ in liberos patres conferunt: nec tuta iudicanda, si in infantia deserantur. *Senec. lib.2. de beneficentia.* Quarto, vt membra infantium simul diriguntur, ne in obliquum

quum curuentur, quamprimum infantes editi sunt à matribus: ita puerorum animi, dum adhuc sunt molles, & tanquam cera sigillis, imprimuntur, ad omnem fingi institutionem possunt. *Heresbach. capite* 4. Quinto: Et quid melius alioqui faciēt? Faciant aliquid, necesse est: quia quiescere nequeunt: quid autem melius facient, ex quo loqui potuerunt, quam si discant? *Quintilianus lib.* 1. *cap.* 1. Sexto: Quamlibet paruum sit, quod prior ętas contulerit, tamen aliqua discere puer potest: & hæc per singulos annos prorogata in sūmum proficiunt. Et quantum in infantia est temporis pręsumptum, adolescentiæ acquiritur. *Quintil. ant. ibid.* Septimo, neç hoc parum, quod literarū sola memoria initia constant: quæ non modo iā est in paruis, sed etiam est tenacissima. *Idem eodem in loco.* Octauo: Nec perfecte illud quisquam discet, quod sero discere incepit. *Cicer.* 2 *de Orat.* Nono: Et, si infantia ac pueritia bonis moribus recte informatur, quid ni etiam ad literas hæc eadē apta esset? Itaq;, postremo, Spartani infantes primum editos, vt labore firmarentur, rigidissima aqua fouere, nihil somni causa substernere, humili cultu educare sunt soliti. *Plutarch. in vita Lycurgi, Xenophon de Spartana Repub. Alexander ab Alexandro lib.* 2. *cap.* 25 Sed est hic prudentia adhibenda: cauendum, ne multo discendi labore onerētur pueri. Quod & aratores, & domitores equorum obseruare videmus: cum hi equuleos fremunt: illi iuuencos iugo assuefaciunt. Danda opera, vt sint spectatores magis discipuli eorum, quæ sunt percepturi, quā discipuli & actores. Quemadmodum vinitores industrij nouellas vites non multum extendunt, ad vina producenda; ne vis earum extendatur: donec in stirpem solidiorem succreuerint. *Vegius lib.* 2. *cap.* 2. *de puerorum educatione.*

QVAE-

QVÆSTIO XLI.

AN, NISI MATVRE INDOLEM quis prodat, à studiis remouendus sit?

SVnt ingenia, illico sese quæ produnt, vrunt, vt dicitur, mature. Cicero puer admirationi condiscipulis & ab his reductus domum ob ingenij acumen ac solertiam fuit. *Plutarchus in eius vita.* Q. Hortensius causas in foro annos vndeuiginti natus egit. *Cicero in Bruto.* Anno ętatis duodecimo Iuliam auiam mortuā Augustus: patrem Tiberius nono laudauit. *Suetonius* Hermogenes, dicendi magister acutissimus, cum adolescens octodecim annorum esset; dicendi artem longe pulcherrimam, & de Statibus, Ideis, Inuentioue præcepta scripsit. Hunc declamantem Musonios, Philosophus grauissimus, adire non refugit; quemadmodum nec Marcus Imperator. *Cælius lib.* 31. *cap.* 6. Augustinus anno ætatis duodecimo Logica & Rhet. Aristotelis legisse se & intellexisse ipse scribit, *lib.* 4. *Confess.* Virgilius puer, poëticam exercuit. *Donatus in eius vita.* Verum Gellius *lib.* 13. *cap.* 2 & Quintil. *lib.* 1. *cap.* 3. in iuuenilibus ingenijs idem sibi placere scribunt: vt in pomis immaturis acerbitas ipsa placet. Ea enim demum maturescunt, reliqua ante tempus putrescunt. Et vt vinū, quod in dolio placuit, non fert ætatem, quod est durum atque asperum recens, postea placet: ita adolescentiā durior maturescit, & ad fruge peruenit. *Seneca.* Et Cleonthem ferunt ac Xenocratem, cum ex Scholasticis maxime hebeti ingenio viserentur, nec tamen eo nomine relāguerent; dicere solitos fuisse, similes sese esse vasis angustioris oris, ac ęneis tabellis: quod vix quidē dictata perciperēt, at retinerēt tenacius. *Cælius lib.* 10 *c.* 20. Sic Cato minor, vbi literis admotus est, stupidus ad percipiendū & bardus extitit; at quod semel percepisset, id retinuit, nō obliuioni dedit. Et est hoc alioqui naturâ cōparatum, vt memoriâ

moriã minus valeant sagaces: valeant autem, qui cũ labore & sudore arripuerunt. *Plutarchus in eius vita.* De Thoma quoq; Aquinate scribunt, quod cum taciturnus semper inter coæquales pueros sederet, ideoq; bos mutus ab his appellaretur, Magister, cognito illius ingenio, dixerit: Bos iste mutus talem mox edet mugitum, vt vox eius in admirationẽ sit abreptura vniuersum mundum. *Marul. lib. 4. ca. 6.* Estq; dignum memoria, quod de Hermogene notatur. Cum enim vix dum ille pubesces, ingenij & memoriæ vi incredibili valuisset; anno ætatis 24. pene omnium, mẽte lapsus, oblitus est. *Cælius lib. 31. cap. 6.*

QVÆSTIO XLII.

VTRVM SENIBVS, VEL ÆTAte prouectis discendum?

NOn vtiq; anni primi sunt negligẽdi, sed in bonarum artium studijs traducendi. Reperti tamen sunt plurimi qui ὀψιμαθεῖς, quã ἀμαθεῖς esse maluerunt: etiam in ætate iam confirmata, aut senectute discere minime erubuerunt. Socrates ætate prouectus sub Canno Magistro fidibus tractãdis operã dare cœpit: satius esse duxit, eius artis vsum sero, quã nunquam percipere. *Val. Max. lib. 8. cap. 7.* Idem in Hippia minore apud Platonem, mirificum hoc se habere bonum affirmat, quod sine rubore ad discendũ sese præparet, roget, sciscitetur, gratiam respondenti ingentem habeat: neq; doctori vnquam ingratus extiterit: neq; apud auditores vnquam sibi vindicarit aliorũ inuẽta: sed docentẽ laudibus semper extulerit, illiq;, quæ sua, tribuerit. M. Cato Censorius sero Græcis literis operam dedit. *Cic. de Senectute. Plutarch. in eius vita.* Plutarchus de se scribit, quod Romæ & in Italia, cũ occasio non daretur exercendi sese in Romana lingua, propter publicas functiones, prouecta tã-

dem in ętate latinas literas attigerit, *in vita Demosthenis*. Et Valla senex græcas literas didicit. *Pontanus in lib. de principe.* M. Antoninus Imp. Sextio philosopho vsus est familiariter, Sciscitāti vero cuidā quonā aut cur pergeret, respondit: καλὸν καὶ γηράσκοντι μανθάνειν, pulchrum etiam senescenti est discere. Summus quoq; I Consultus Zasius trigesimo demum ætatis anno legibus ac iuri operam dare cœpit. *Fichardus in eius vita.*

QVÆSTIO XLIII.

VTRVM MELIVS PRIVATIM, an publice & in Scholis, Institutio adhibeatur?

Rationes pro priuata institutione

VT controuersum de tēpore est, ita de loco dubitatur: & sunt, qui melius priuatim, quam publice & in Scholis, institui iuuentutem existimant; his potissimum rationibus adducti. Quia 1. pessimos induūt mores, qui in turba viuunt, & imitantur aliorū exempla. *Quint. l. li. 1. c. 2.* 2 præceptor quisquis ille tādem fuerit, liberalius & melius vni impendit, quam si illud in plures partiatur. *Idem ibidem* 3. dū ad Scholas diuersas adolescentes mittūtur, præceptores sæpe mutant & sic nocent studijs suis: quandoquidem non minus ingenia, quam plantæ & arbores cū sæpe transferuntur, aut vina, vbi crebro in alia vasa funduntur, lædi solent. *Vegius de educ. liberorum li. 2. c. 2.* 4. Nemo melius naturā, mores & ingenia potest nosse liberorum, quā ipsi parentes: vt pote à quibus nati, educati, enutriti sunt. Plus enim ponderis habent parentum exēpla, quam multorum doctorum monita & præcepta vtramq; in partem: nullus quoq; amor in filios intentior, quām parentum: nulla maior diligētia & cura quam eorundem est. *Vegius libro 2. cap. 3.* 5. Quemadmodum bonum publicum sæpenumero negligitur,

gligitur; ita & publica institutio. *Arist. 8. Polit. 1. & in hunc casus.* Quamobrem Dauid moriturus Salomonē ipse instituit, *3. Reg. 2.* Augustus Cæsar filiam & nepotes informauit *Sueton. in Augusto.* Iulius Cæsar Augustū docuit. *Xiphilinus in Augusto.* Carolus Magnus filios suos erudire non est veritus. *Auentinus lib. 4.* Chaldæi, Aegyptij, à patribus philosophiam didicerunt priuatim, & facti sunt doctissimi. *Diodorus Siculus lib. 2.* & apud Aegyptios artem militarem filij non nisi à parentibus acceperunt. *Herodot. l. b. 6.*

Rationes pro institutione publica.

Quemadmodum vero rationes istę pro institutione priuata esse plausibiles videntur: ita publicas institutiones non euertunt. Et quod est dictū de moribus; in Scholis publicis eos corrumpi: inuerti commode potest, eo quod plures domi corrumpuntur, adulatione famulorum, negligentia patrum, indulgentia matrum, oscitantia pædagogorum, cōuersatione cum improbus. Vnde nō praui mores in Scholis discuntur, sed in Scholas sæpe adferuntur. *Quintil. Institut. lib. 1. cap. 2.* Et sunt publicæ multæ vtilitates. 1. quia idem finis adolescentum est & totius ciuitatis, disciplina scil. bona. 2. Liberi in Repub. sunt cōmunes, quoad vsum; quia ad ciuitatem nati. Itaque & horum institutio esse communis & publica debet. 3. Educationis forma excellentior & constātior est, quæ consistit in sapientia & consensu totius ciuitatis, quam quę ab vnius alicuius iudicio pendet; ideo que crebro mutatur. 4 Etiam vtilior est, quia bonum publicum spectat: priuata habet vsum & affectum priuatorum hominum. *Aristot. l b. Pol. 8. cap. 1.* 5. Educatio mollior plurimum obest iuuentuti: quemadmodum & licentia deteriores omnes reddit: non autem tam est inter extraneos magna, atq; intra domesticos parietes. *Vegius de educat. l. b. 2. c. 3.* Non etiam 6. parum obest parentum affectio, & amor nimius. *Quintil. lib. 1. c. 2.* Tum 7. in solitaria vita etiam errata ac crimina multa oriuntur; & semper

est anteponendum lumen tenebris, maxime iis, qui in luce aliquando viuere cupiunt. *Vegius & Quintilianus eodem in loco.* 8. paratur ita prudentia, cum & varij hominum mores noscuntur, notantur leges & instituta. Prodest quoq; 9. in Scholis publicis multorum emulatio: commodant laudationes: emolumenti plurimum vituperationes adferunt. Prætereà 10. celebritate gaudent & excitantur erecta ingenia. vt & 11. authoritas conciliatur, quæ maior publica quam priuata esse in institutione solet. Ita olim Medicis satis erat dicere, se Alexandriæ operam studijs dedisse. Et amicitia 12. contrahitur firma & constans: vt quę religiosa necessitudine imbuitur. Neq; quicquam sanctius est, quam iisdem artibus imbui: sacris initiari. Confert etiam 13. publica institutio ad modestiam: vti interim priuatim instituti: quia cum nemine se comparant: solos sese sapere, alios tanquam vmbras volitare arbitrantur. *Quintil. Instit. lib. 1. cap. 2.* Prodest 14. quoque eo nomine; vt, qualis sit doctrina, quæ traditur, appareat: nec adolescentes decipiantur. Quæ causa Imperatores mouit, vt ab ostentatione vulgari amoueri iuberent, qui magistrorū sibi nomina vsurpantes in cellulis collectos vndecunq; discipulos circumferre consueuerunt. *Lib. 11. Cod. tit. 13. de studijs liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitanæ.* Impulit veteres homines sapientissimos, vt institutionem quidem priuatam non negligerent: sed post adiungerent publicam. Franci olim sub quercu discipulos suos docere sunt soliti. Persæ in foro libero liberos informari curarunt. *Xenophon lib. 1. Pæd. Cyri.* Lycurgus publice informationem voluit fieri: ita assuefecit ciues suos, vt nec vellent, nec scirēt priuatim viuere: sed apum more ad Rempub. semper essent conglobati. *Plutarchus in vita Lycurgi Xenophon. in Repub. Spartan. Arist. Polit. lib. 2. cap. 1.* Constituerunt quoq; passim Academias & priuilegijs atque immunitatibus donarunt Impp. in Germania Viennensem

pensem, anno 1237. Heidelbergensem, 1346. Coloniensem, 1388. Erfordiensem, 1392. Lipsensem, 1408. Rostochinam, 1419. Louaniensem, 1459. Basiliensem, 1460, Gripsualdensem, 1460. Tubingensem, 1477. Moguntinensem, 1482. Witebergensem, 1526 Francofurtanā ad viadrum. 1506. Marpurgensem, 2 . Regiomontanam, 1544. Ienensem, 1548. Argentinensem, 1568. Altorphianam, 1574. Helmstadianam, 1576.

QVÆSTIO XLIV.

VTRVM CVM ALIIS, TVM VERO *maxime studiosis prosit peregrinatio?*

Coniuncta cū superiori proxima hæc quæstio est, & vtramq; in partē tractari agitariq; solet, Sunt, qui institutum hoc improbant: prodesse negant peregrinationes tum alijs, tū maxime ijs, qui literis sese dedunt: idq; his argumentis: quod 1. multa multis, dum peregrinantur, accidere solent. *Euripid. in Iphigenia.* Eaque de causa iudicatur. *Contra peregrinationes.*

Felix, qui patrijs æuum transegit in agris,
Ipsa domus puerum, quem vidit ipsa senem.
Qui baculo nitens, in qua reptauit arena,
Vnius numerat secula longa casæ.

2. Nulla ars loco discitur, eo quod notitiam dat gentium: nouas fontium formas ostendit: alicui⁹ fluminis sub obseruatione naturam offert: cæterum, neq; meliorem facit, neq; saniorem. Inter studia versandum est, & sapientiæ authores: vt quæsita discamus: nondum inuenta quæramus. *Seneca in Epist. lib.* 18. *Epist.* 105. Et magis interest, quis veneris, quam quo veneris. *Idem lib.* 3. *Epist.* 28. 3. Multi cœlum, non animum mutāt, qui trans mare currunt. Strenua, inquit ille, exercet inertia: nauibus atque quadrigis cupim⁹ bene viuere: quod petis, hîc est. *Horat. lib.* 1. *Epist. ad*

Fallacium. 4. In peregrinationibus vitam agentibus, istud euenire solet, vt multa hospitia, nullas amicitias habeant. *Senec. lib. 1. Epist. 2.* Auferũt 5. tria incommoda secum peregrinationes in Respublicas: morũ corruptionẽ, legum mutationem, ciuium dissensionem *Arist. lib. Polit. 7. c. 6. & in hunc Casus.* Confirmare hoc exemplo Ieroboami videtur, cui peregrinatio in Aegypto nocuit: fecit, vt tyrannus fieret, & idolorũ cultum introduceret 3. *Reg. c. 12.* Hac quoq; de causa 6. Plato non vult peregrinari eos, qui pauciores, quã quadraginta annos habent. *li. 12. de Leg. bus.* 7. Rerumpublicarum qui iam moderatores alienas & peregrinás linguas admittere noluerunt, quod metuerent: ne, si idiomata externa addiscerentur, occasio daretur cum moribus illorum communicandi. *Calius lib. 32. antiquorum lectionum, c. 17.* noua oratio videretur iudicia noua, nouas quoque affectiones adducere. *Plutarch. in Lycurgo.* Verũ quoq; non raro deprehenditur id, quod dici solet; Cui peregrinatio dulcis, amara patria est: cui dulcis patria, amara peregrinatio: quibus nihil boni est domi, iucũda peregrinatio. *Plutarchus in praeceptis Polit.*

Pro peregrinatione rationes. Verum hę rationes vt omnes esse praeclarę videntur, obijci quoq; interdũ solent, vt vtiles, laudabiles, tempestiuae peregrinationes impediãtur: ita sunt in contrariam sententiã illae tenendae quae peregrinationes probãt. Cuiusmodi primo est Humanitas erga peregrinos & exteros. Quẽadmodũ enim μαμμόθρεπτοι, apud matreculas semper haerentes, sunt inhumani & morosi; ita qui peregrinati sunt aliquãdo, quia non ignari mali, miseris succurrere didicerunt: &, dũ recordantur suorum malorum, ipsi alijs laborantibus succurrunt. *Arist. lib. 2. Rhet. de misericordia.*

Deinde, Emendatio & correctio vitiosorũ morũ. Alienis enim moribus & institutis perspectis meliores redduntur homines; vt Anacharsis Scytha. *Herod. lib. 4. &*

l.4. & qui peregrinatur, alijs sese accommodare coguntur, & cauere, ne quorum opera indigent, eos offendant, vt Alcibiadi & Temistocli accidit. *Plutarchus in horum vitis.* Moderatio ibi discitur & humanitas & frugalitas: quia in peregrinatione sæpe offa & torus herbaceus famis ac laboris medelę sunt. *Stobæus Serm.38.*

Tertio, Experientia paratur & vsus rerum. Secundum enim proverbium: Tuta est nauigatio, quæ ex aliorum periculis discitur, Et quemadmodum corallium, quo primum contigit auras tempore, durescit, mollis fuit herba sub vndis. (*Ouid. 15. Metamorph.* ita qui domi molliter, delicate, sine fructu vixerūt, melius conformant iudicium: ad quæuis subeunda apti redduntur.

Quarto, etiā ad leges ferēdas, capessendam Rempublicam prodest multarum nationū leges & instituta cognoscere: videre quænam Reipublicę forma, quibus hominibus conueniat: quæ sint cōsilia, consuetudines, ingenia, mores hominum, *Aristot. Rhet. 1. c.4. Pol. l.7. cap.6. Plato 11. de legibus.*

Quinto, peregrinatio quoddam speculum est hominum in hac vita: quæ nihil est aliud, quā mera peregrinatio. *Genes. cap.47. 1. Paral. p.29. 2. Corinth.5. Philip.3. 1. Pet.2. Plato in Axiocho.* Et quemadmodum is, qui nauigat stat, sedet, iacet, vadit: quia impulsu nauis ducitur: ita siue vigilemus, siue dormiamus, siue loquamur, siue taceamus; quotidie ad finem tendimus. *August. de doctrina Christiana lib.1. cap.1.*

Sexto, Cum nihil sit in intellectu *secundum Aristotelem*, quod non prius in sensu extiterit: inter sensus vero principem locum visus teneat: peregrinationes hanc ad rem plurimum prosunt.

Septimo, delectant etiā magis quæ videntur, quā quæ audiuntur, iuxta illud Poëtæ:

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis commissa fidelibus.

Iucunda sunt & grata, quæ propter sensum sunt aut præsentia, aut propter recordationem præterita: aut propter spem futura: quæ omnia in peregrinationibus sunt: vt & varietas & commutatio quædam *Aristot. 1 Rhet. de rebus iucundis. cap. 8.*

Octauo, etiam certiora sunt, quæ videntur, quam quæ audiuntur: quia non ex aliorum fide & authoritate, sed inspectione propria pendent. *Zvvingerus in Methodo Apodemica.*

Maxima vero vtilitas peregrinationũ in eruditione & doctrina paranda percipitur: qa breui tempore acquiritur, quod difficulter alij legendo assequntur. Est cõuersatio cum doctis ac sapientibus vtilis cumprimis & iucunda. Nulla enim res est, quæ magis animos honestos imbuit: dubios & in prauam inclinantes ad rectam reuocat viam, quam bonorum & doctorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora & vim præcepti obtinet, frequenter audiri & aspici: occursus quoq; sapientum iuuant: & est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias: nec deprehenditur, quemadmodũ & quomodo tibi prosit: profuisse deprehenditur. *Seneca lib. 14. Epist. 95.*

Exempla virorum magnorũ, qui peregrinationibus operam dederunt.

Itaque decimo qui fuerunt magni & docti, peregrinationibus operam dederunt. Plato in Italiam ad Pythagoræos, in Ægyptum ad sacerdotes, ad alios est profectus. *Diog. Laert. lib. 3. in vita Platonis.* Xenocrates, Cranter, Possidonius, innumerabiles alij, perpetuo sunt peregrinati. *Cic. 5. Tusc.* Alexander Magnus maximam terrarum partem peragrauit, vt ea perdisceret, quæ ad optimam regis disciplinam pertinerent. *Diog. Laer. lib. 2. in Archelai vita.* Lycurgus, in Græciam & Ægyptum profectus, iura didicit. *Strabo lib. 10* Eo quoque sese Solon contulit. *Plutarchus in Solon.* Pythagoras ad leges & literas cognoscendas cum Persarum Magis vixit: inde Spartam contendit. *Alexander ab Alexandro lib. 1 cap. 36.*

Priuilegijs vndecimo & amore singulari sunt digni iu-

gni iudicati, qui vel studiorum, vel morum gratia peregrinantur. Nec immerito: quia amore tales scientiæ exulant, semetipsos exinaniunt, vitam suam periculis exponunt. *Lib. 4. Cod. tit* 13. Et plato erga peregrinos eiusmodi humanitatem & comitatem exercere iubet. *l b.12. de Legibus*. Addit quoq; rationem pulcherrimam alibi: quod peregrini amicis & cognatis sint orbati: ideoque DEVM habeant vltorem, si qua iniuria afficiantur. *Lib. 1. de Legibus*.

Studiosi peregrini humanitate ac beneuolent. a a. gni.

Et facile impedimenta & incommoda, contra peregrinationes allata, remoueri possunt: si illæ recte instituantur, considerentur diligenter ea, quæ ante peregrinationes, in ipsis peregrinationibus, & tandem post has confectas obseruanda sunt. Ante peregrinationes: vt precibus primum à DEO impetretur, vt honestas & felices non turpes & infelices, tũ agendi, tum patiendi occasiones largiatur 2. Spectetur finis, cur peregrinationes suscipiẽdæ: & quia nemo de seipso recte iudicare potest, ꝓpter φιλαυτίαν, consulantur alij, qui ijsdem aliquando in locis sunt peregrinati. 3. Habeatur ratio ætatis propter iudicium, quo inter bonum & malum, honestum & turpe distinguatur. 4. Non negligatur lectio Historiarum, maxime illarum regionum, quas lustrare cupimus: adhibeantur quoque tabulæ Geographicæ: sumantur in manus itineraria. 5. Comparentur equi, & alia laboriosa magis quam sumptuosa: cogitetur de comitibus, qui linguæ sunt & morum periti, eundem quoque nobiscum propositum finem habent.

Refutationes eorum quæ contra peregrinationes allata.

Ante peregrinationes quænã obseruanda.

In ipsa peregrinatione danda deinde opera est; vt non solum corpore peregrinemur: verum etiã animo obseruemus, quæ obseruatu digna: audiantur incolæ & inhabitatores; conferatur sermo cũ doctis & prudentibus: spectentur loca publica: Templa, Scholæ, Theatra, Curiæ, Armamentaria, Bibliothecæ. Sint

In ipsa peregrinatione quæ spectanda.

peregrinatores fortes & tēperantes, vt non metuant pericula, non fugiant labores, nō à libidinibus vinci sese patiātur. Sint prudentes, vt parce loquantur, cōsilia sua celēt, paucis fidant, sint muti, & in aliena domo nō cuncta intempestiue & curiose inquirāt: cauti etiā in expendenda & occulenda pecunia: dent operā, vt Bibliothecæ moles parua, vsusfruct⁹ magn⁹ sit. Maxime vero in Ecclesijs, Scholis & Rebuspublicis notent leges, instituta, mores: non etiā illa negligāt, quæ ad Oeconomiæ administrationem faciunt.

Post peregrinationes quæ tenendæ?

Peregrinationibus tandē peractis cū laude reuertentur domū, qui quatuor illa obseruauerint. Primū nō mutauerint mores patrios: memores illi⁹ Aristophanis *in Plu. o:* τρόποις ἐπιχωρίοις, regiōis morib⁹, viuendū. Deinde in colloquijs, familiarib⁹ maxime & priuatis, cū licuerit, vernacula lingua fuerint vsi: nō peregrinā nosse solā voluerint. Ita de Turcicis Imperatorib⁹ scribitur, si quid sancte ac religiose promittunt, lingua Turcica eos vti: si fallere volunt, nec promissis stare, alienā lingua cum Oratoribus agere. *Bembus lib. 4. Historiæ Venetæ.* Tum peregrinis etiam vsi vestibus qui fuerint, eas mutēt, siquidem retentæ in patria risum illæ sæpe & συγ’ ρέσιον concitant, reprehendendi materiā præbent. Vnde & prouerbia: Scenę seruire, vti foro, νόμῳ καὶ χώρᾳ, legi & regioni, accommodare sese iubent. Et memorabilis Historia est de Andronico Iuniore: cuius in aula Constantinopolitana talis fuit vestitus, vt nō Græcorum amplius, sed Latinorū, Syrorū, & aliorū esse videretur. Vnde prudentiores sunt ominati, mutationē magnam aut interitum Imperij instare. Neque eos opinio fefellit, *Gregoras lib. 2.* Postremo declinauerint quoq; ἀλαζονείαν, ostentationem & iactantiam in expositiōe earum, quæ alibi visa aut audita fuerunt. Sæpe enim, qui eiuscemodi narrationib⁹ volunt videri cymbala mundi, mundi tympana fiunt & ridētur: obijcitur illis

tritum

tritum prouerbium: Hic Rhodus, hic saltus. *Plato 12. de Legibus. Cic. 1. offic. Heresbach. de Institutione principis, cap. 24. Zvvingerus in Methodo Apodem.*

QVÆSTIO XLV.

QVINAM PVERIS PRÆCEPTORES ac Pædagogi præficiendi?

PRima liberorum institutione atque educatione cura de Præceptoribus ac Pædagogis suscipienda est, quid hic peccetur: ne mancipijs aut barbaris, aut παλιμβόλοις, veterioribus & in cōstātibus, vinosis, οἰνολήπτοις, quæ habēt κειμήλια preciosissima, liberos suos credāt parentes ac cōmittant, aut imprudētia & inscitia quadam, aut nōnunquam etiam scientes, monentibus alijs, qui negotium non intelligunt: interdum victi ostentationibus blandientiū: non raro alijs petentibus, amicis gratificari quia cupiūt: aut auaritia quadam, ne maiorem mercedem soluere cogantur, vilem inscitiam, ὤνιον ἀμαθίαν, sectantes labantur. *Plutarchus de liberorum Educatione.*

Notæ ac conditiones boni præceptoris.

Boni vero præceptoris ac pædagogi notæ sunt aliquot: I. Pietas, quę si desideratur, cætera cuncta male sese habēt: siquidem & eruditionis & sapientię omnis fons ac fundamentum Timor DOMINI est.

II. Vitæ innocentia, morum sanctimonia & integritas. Nec habeat ipse vitia, nec ferat: vita verbis respōdeat: de virtute, vt loquitur præclare, ita ex eadē præclare viuat: non necesse habeat illud vsurpare: Doctrinam accipite, mores relinquite. *Plato in Lachete. Plutarchus de liberorum Educatione. Quintil. lib. Instit. 2. cap. 1* vt & teneriores animos ab iniuria sanctitas docentis custodiat, & ferociores à licentia grauitas deterreat. *Idem ibidem.* Quod si quis in eligendo filij pręceptore flagitia manifesta nō vitet: iam hinc sciat, cętera quoq; quę ad vtilitatē iuuentutis componere cona-

conamur, esse sibi hac parte omissa, superuacua. *Idem lib. 1. cap. 2.*

III. Amor. Vt sumat ante omnia parentis erga discipulos suos animum, ac succedere sese in eorum locum existimet, à quibus sibi liberi traduntur. *Idem libro 2. cap. 1.*

IV. Doctrina, sed solida, non ventosa, aut circumforanea: sint pædagogi, aut eruditi plane, aut se non esse eruditos, sciant. Nihil enim peius est iis, qui paulum aliquid vltra primas literas progressi, falsam sibi scientiæ persuasionem induerunt. Et tales qui sunt, cedere præcipiendi peritis indignantur, ac velut iure quodam potestatis, quo fere hoc hominum genus laborat, imperiosi, atq; interim sæuientes stultitiam suam perdocent: nec minus error eorum moribus necet. *Quint. lib. 1. cap. 2.*

V. Ἐμπειρία, vsus & experientia rerum, nō tantum doctrina qualiscunque in Scholis comparata: vt & nosse & tractare ingenia queat: sciat, quæ quibus studia conueniant. Sunt quidā, nisi institeris, remissi; quidam imperia indignātur: quosdam continet metus, quosdā debilitat: alios continuatio extundit: in alijs plus impetus facit. Optādus is vt detur puer, quē laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat. Hic erit alendus ambitu, hunc mordebit obiurgatio, hunc honor excitabit, in hoc locum desidia nunquā habebit. *Plutarch. de liberorum Educatione. Quintilianus libro 1. Instit. cap. 4.* Maxime vero teneris non est protinus acerbe instandum, plenaque opera exigenda: id inprimis cauendum, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, & amaritudinē semel perceptā etiam vltra rudes annos reformidet. Lusus hic sit, & rogetur & laudetur. Aliquādo ipso nolente, doceatur alius, cui inuideat: contendat interim, & sæpius vincere se putet: præmijs etiā, quæ capit illa ætas, euocetur. *Quintil. Instit. lib. 1. cap. 2.* Hanc ἐμπειρίαν, experientiā, habuit

buit Isocrates: qui, cum duobus dissimilibus discipulis, Theopompo & Ephoro, esset præpositus: alterum frenis, alterum calcaribus opus habere dixit. Linus contra hac ipsa in instituẽdo Hercule destitutus fuit. Cum enim Hercules fidibus caneret rustice, ideoq; à præceptore acerbe admodũ obiurgaretur, impatiẽs reprehẽsionis, eum plectro percussũ interemit. Pessime quide Hercules egit: at imprudenter Linus præceptor interim: cum quædam ingenia minis, quędam verbis blandis instituti velint. *Ælianus lib. 3. variarum Historiarum.* Eadem lapsus imprudentia MAXIMILIANI. I. præceptor est Petrus nomine: qui, cum sophismata illi inculcare vellet, ad quæ capessenda aptus non erat: verberibus tandẽ effecit, vt literas magis ille odio haberet, quã diligeret. Itaq; Romanorũ post Rex factus, dixisse fertur: Si hodie Præceptor meus Petrus viueret: (quanquam multa præceptoribus debeamus) efficerem, vt imperitæ institutionis illum pœniteret. *Cuspinianus in Impp.*

VI. Fides & diligentia. Vt non obiter & perfunctorie doceat: sed, adhibita sedulitate, examinet discipulos, eorũ profectum exploret, ostendat & corrigat peccata. Laudat Molonem præceptorem suu Cicero hoc nomine: quod in notandis animaduertendisq; vitijs, & instituendo docendoq; fuerit prudentissimus: operam dederit, vt nimis redundantem se & superfluentem iuuenili quadam impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coërceret. *In Bruto.* Notatur contra ab Historicis Leonidas, Alexandri Magni Præceptor, cuius negligentia temulentus ille euasit; cum adulari magis quam instituere ille regem videretur. *Plutarch. in vita Alexãdri.* Nec vsq; adeo bene apud omnes Seneca audit: quod, cum institueret Neronem, aliud omnino scriberet, aliud sequeretur: tyrannos lacerans Tyrãno didascalum sese præstaret. *Dion. Suetonius, Cælius lib. 8. cap. 15. Antiquarum lect.*

VII.

catione liberorum. 3. Deforme quid hoc, & certe quod conuenit, si ætatē mutes, cum iniuria. 4. Si cui mens tam est illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt pessima quæq; mancipia, durabitur. 5. Ne opus quidem hac castigatione erit, si assiduus studiorū exactor astiterit. Fere negligentia Pædagogorum sic nunc emendari videntur: vt pueri non facere, quæ recta sunt, cogantur, sed cum non fecerint, puniantur. 6. Cum vero paruulum quis verberibus coëgerit, quid iuueni faciet: cum nec adhiberi sic metus potest, & maiora discenda sunt? 7. Itaq; quod si minor in eligendis custodum ac præceptorum moribus cura fuerit: ipsi præceptores in probris multa, credendi iure abutuntur. Alijs quoque quasi occasionem det hic miserorum metus. Et 8. in ætatem infirmam, ac iniuriæ obnoxiam nemini nimium licere debet. *Quintil. Lib. 1. Inst. 1. cap. 4.* Vnde non male Orbilius, asper in cędendo & reprehendendo, notatus fuit à Suetonio *de Grammat. cis Illustribus. cap. 8.* & ab Horatio plagosus *in Epistolis* appellatur.

Esse cōtrā cædendos, ac castigandos pueros Sacrę nos literæ docēt: quę educare nos liberos in disciplina & correctione DOMINI iubent. *Ephes. 6. cap.* Inflectere illorum ceruices mandant, dum adhuc sunt in adolescentia. *Syracid. 30.* Affirmant, virgam ac correctionem sapientiā tribuere. *Proverb. 29.* Indicant, eos qui filios suos vere diligunt, hos sub ferula tenere: vt postea gaudium ex ijs habeant. *Syracid. 30.* Ostendunt illos, qui in disciplina liberos suos coërcent, lætari, neque pudefieri apud notos ac amicos suos. *Ibidē.* Animam quoque ab inferno liberare. *Proverb. 23.* Rursus testantur, eos parentes, qui dolent vibices filiorū, & perterrentur, quoties illachrymantur. *Syracid. 30.* parcunt virgę, odisse filios. *Proverb. 13.* Facere, vt ferociant, sicut equi indomiti. *Syracid. 30.* *Procastigatione.*

Quod expertus Eli est sacerdos DOMINI. 1. *Reg. 2.* qui Adoniā filiū impense ac nimis amauit, neq; corripuit:

ripuit: ne quidem interrogauit vnquã, cur hoc faceret. 3. *Regum* 1. Contristatus post, & de hoc & alijs liberis, quibus indulserat. *Ibidem*. Augustus Cæsar, qui filias Carcinomata palam appellare consueuit: cumque ferre eas amplius non posset, in Pãdateriam Insulam relegauit. *Sueton.* Vt enim vestes raro quæ induuntur, probe à tineis eroduntur: ita pueri quoque, qui nimis indulgenter tractantur, sæpenumero & animi & corporis viribus corrumpuntur. Idẽ his, quod Simiarum catulis, accidere solet, qui nimio complexu a suis necantur. *Plinius*.

Itaq; hac in re & moderatio, & ratio adhibẽda est: vt neq; in excessu peccetur ex iracundia, aut alia aliqua animi commotione: neq; leniter ac indulgenter agatur: vt in cæteris, ita hic quoq; medium teneatur: ingenia quæ quibus sint tractanda modis, consideretur. Quemadmodum & S. Literæ corrigere quidem nos filios nostros, sed ad interfectionem animam illorum ponere nolunt. Et Apostolus vetat ad iracundiam prouocare eos, ne animo pusillo fiant. *Ephes. 6.* Et vt Medici medicamẽta amara succis dulcibus dũ temperant, simul & delectant & prosunt. ita acerbitates reprehensionum ac plagarum mansuetudine sunt tẽperandæ: cogitandum, etiam nos aliquando pueros ac iuuenes extitisse. *Plut. in Educat. liberorum.*

QVÆSTIO XLVII.

IN QVIBVSNAM POTISSIMVM puerorum institutio adhibenda?

AGesilaum ferunt interrogatum, quænam potissimum discenda essent adolescentibus? respondisse, quibus aliquando vsuri essent facti viri. *Plut. in Laconicis.* Erit ergo informatio & Institutio adhibẽda 1. in religione & pietate, 2. linguis, 3. artibus ac disciplinis honestis, 4. probatis moribus, 5. exercitationi-

ratiōibus atq; recreationibus corporis: sed ita vt victus ratio, & ad sanitatē pertinentia nō negligantur.

Religionis in institutione, ante omnia cura habenda.

Et quidem de Religione recte primo agitur: quia hæc prima esse debet in Institutione. Mandat siquidem DEVS parentibus, vt non solum ipsi audiant sermones suos, verum etiam doceant filios ac nepotes. *Deuter.* 4. Phylacteria vestibus assuere idem voluit Israëlitas, ne lex diuina ex illorum memoria efflueret: esset quasi signum in manū illorum, & monumentum ante oculos. *Exod.* 33. Seruire DEO iubentur. *Deut.* 6. sectari pietatem. 1. *Timoth.* 6. regnum DEI ante omnia, & iustitiam eius. *Math.* 6. Est deinde magnus quæstus. 2 *ad Timoth.* 6. Parit gratiam cum DEI tum hominum. *Prouerb.* 3. Adfert præterea secunda & fausta cuncta: quandoquidem omnia bona sequentibus Deos, spernentibus aduersa accidunt. *Liu lib.* 5 *Decad.* 1. Et finis vitæ nostræ is primarius est, & meta, ad quam collimandum, DEI cultus & honos *Plato de Legibus.* 4. Reipub. fundamentū ac propugnaculum Religio. *Idem* 4. *de Repub.* Omnium virtutum fons, *Cic.* 2. *de Legibus, & pro Plancio.* Neq; sine DEO mens esse bona vlla potest. *Senec in Epist Epist.* 41.

Ac si nihil esset aliud; vel iudicium saltem de Religione necessarium est cum alijs, tum politicis futuris: ne illud obijci Euripidis possit: Cum eloquens minime esse, legationes obibas, & ratiocinandi imperitus, quæstorem agebas, *Plut. in præceptis Reipub. gerendæ.* Et hæc causa Romanos mouit, vt Optimatum filios ad Hetrurios mitterent: vt auguralem scientiam discerent, post Rempub. capesserent. *Val. Max. lib.* 1. *cap.* 1. Impulit Gallos, vt filios suos, opera Druidarum vellent primo religionem, post politiam discere. *Cæsar in Commentarijs belli Gallic. lib.* 6. Sed & Pythagoram, Platonem, alios legimus, si quid essent assecuti de diuinis rebus, illud cum paucis & quidem amicissimis communicasse. *Ludouicus Viues de Veritate fidei, lib.* 2.

QVÆSTIO XLIIX.
AN LINGVIS STVDENDVM?

Contra studium linguarum.

POst Religionem, Linguarum nō inutiliter studiū sequitur: etsi contra hoc quædam adferri possint. Primum enim sunt, qui linguas errorum & hæresium seminarium appellant. *Ludouicus Viues libro 2. de causis corruptarum artium.* Linguarum deinde prohibitus vsus cum exrancis fuit non solum à Gallis, verum etiā alijs propter metum factionis, proditionis, doli ac fraudis. Vnde Carthaginenses, proditi aliquādo Dionysio, Senatusconsulto cauerunt, ne Carthaginensium quisquam operam literis Græcis daret. *Cælius Rhodiginus, lib. 22. Antiquarum lectionum cap. 17. Suetonius in vita Tiberij.* Tum etiam quando addiscuntur peregrina idiomata, peregrini simul mores addiscūtur: externa præterea & varia oriuntur iudicia de rebus & consilia ab instituta ratione Reip. aliena. *Plut. in vita Lycurgi.* Præterea nec æquum hoc esse videtur: vt linguam, in qua nati sumus, contēnamus: ornem & discamus alienam. *Plut. in Catone.* Sed ad patriæ decus & gloriam facit, vernaculam linguam propagare, eademque peregrinis respondere: quemadmodum Romani hoc fecerunt & Itali, Hetruscam suam linguam excolentes. *Val. Max. lib. 2. cap. 2. Dio. Cassius lib. 60. Suetonius in Tiberio. Auentinus Annalium Boiorum libro 4. Polydorus Virgilius rerum Antiquarum lib. 19.* Ideoque non male Marius ridiculum esse putauit literas Græcas addiscere, quarum præceptores alijs seruirent. *Plut. in Marij vita.* Neq; denique illud parui faciendum, quod ad studia pertinet bonarum artium & facultatum: quæ retardari videntur; dum linguæ addiscuntur. Atque inde quoque fieri videtur, vt antiquis illis hominibus doctissimis similes pauci aut nulli hodie reperiantur: cum linguæ pene innumerabiles, nec sine magno addisci labore queant. *Cic. 6. Tusc.*

Sed

Sed nõ impedire rationes illæ linguarũ ſtudiũ, ac πολυγλωττίαν debent. Primo nouimus, maxime politicos futuros linguas varias sẽper didiciſſe: Romanorum filij ad Rempub. aliquando acceſſuri, primo Hetruſcam linguam, poſt Grçcam cognoſcebãt. *Dionyſius Halic. lib.4.* Mithridates duas & viginti linguas tenuit eorum populorum, quibus imperauit. *Valer. Max. lib.8. cap.3.* Peritiſſimus linguæ Græcæ extitit Auguſtus. *Suetonius in Auguſto.* Carolus Magnus legatos Græcos ipſe audiuit, & his Græce reſpondit. *Bõfinius.* Otho II. Imperator à Saracenis & Græcis captus, cũm Græce loqueretur, pro Græco habitus euaſit. *Auentinus lib.5. Boiorum Annalium.* Aurea quoque Bulla, per Carolum IV. Imperatorem facta, iubet Electorũ filios & ſucceſſores diſcere Græcã, Latinã, Illyricam linguam: quo cum multis gentibus ſermonem communicare poſſit. *Sledanus lib.1.* Eſt ſecundo donum linguarum inſigne, & Spiritus Sancti donũ: ideoque neutiquam contemnendum. *Actor.2.* Homo tertio natura eſt animal πολιτικὸν, communioni natum: huic vero vtrique ſine linguarum commodare cognitione nequit. *Ariſt. Polit.* Vt nihil (quarto) de Religione illuſtranda & amplificanda, artibus & facultatibus dicamus, quæ carere linguis non poſſunt: quemadmodum neq; communicationes inſtitui diſciplinarum, ſi linguarum vſus tollatur. Etſi enim (quinto) vernacula lingua ſcribãtur artes multæ: tamen, ſi quæſtiones incidant & cõtrouerſiæ graues in verbis; nõ niſi ad ipſos fontes & autores bonos cõfugiendũ eſt. *Corrad. de Latin. lingua.* Nõ (ſexto) ſine cauſa omnes omniũ gẽtiũ docti homines maluerũt Græce aut Latine, quã lingua vernacula vti in ſcribendo. *Pro linguarum ſtudio.*

De tarditate vero ſeptimo quod dicitur, facile refutatur compẽſatione rei diuturnitatis. Quẽadmodum enim plantæ, quæ celerrime ſurgunt, celerrime quoq; pereunt: ita quoque, quæ vento quaſi naſcun-

tur doctrinæ & scientiæ, esse diuturnæ nequeunt. *Amasæus de Latina lingua.* Accidit huc & necessitas, quæ nos cogit, vt auribus aliorum sermone accepto satisfaciamus, quemadmodum Themistocles apud Persas, Persicam linguam est discere coactus. *Thucyd. lib.* 1. Et verum est Ciceronis illud: Surdi sumus omnes in linguis, quas non intelligimus. *Tuscul.* 5. Quin etiam gratiam & beneuolentiam parit haud exiguam linguarum cognitio: quia magis afficiuntur homines eo sermone, qui sensibus illorum congenitus est; vt & autoritatem, si quis intelligere & alloqui varios populos sua in lingua possit. Nec etiam decipiuntur ab interpretibus legati; aut turpiter pendere ab ipsis coguntur: maxime cum continuandus est sermo, aut mutandus ob circumstantias, aut responsum dandū ex tempore. Quemadmodum ad manus quoq; non semper interpretes sese offerunt. *Gentilis de Legationibus, lib.* 3. *cap.* 7.

QVÆSTIO XLIX.

VTRVM IN ARTIBVS AC DIsciplinis studij quid operæq; ponendum?

Contra artes.

QVemadmodū religio necessaria est, vtilis multarum linguarum cognitio: ita oportet quoque bonis artibus & disciplinis mentē imbuere: vt oratio nostra nō verbis modo compta & elegans, sed etiam sententijs prudens sit & grauis. Sunt vtique, qui improbāt in politico maxime futuro artes, quod q. docti sapientiores esse legibus volunt, innouare multa conantur, suas tantum existimant opiniones & sententias valere debere. *Thucyd.* 3. Etiam inepti sunt ad ciuiles functiones: idē his accidit quod noctuis, quæ media in luce caligare incipiunt. *Bodinus in Methodo Historic, cap.* 4. Et sic Socrates derisus fuit, cum tribus suæ suffragia numerare non potuit. *Plato in Gorgia*

Clau-

Claudi' Imperator, Michaël Parapinacius, Imperatores alij docti, ac interim inepti ad gubernacula fuerunt. *Cuspinianus & Ioannes Magnus lib.*19. Quin & improbi ac mali extiterunt: plurimi docti etiam tyranni sunt facti; Critias, Pythagoras, Calippus, Tiberius & alij. *Athenæus lib.* 11. *c. vlt.* Aut postremo sibiipsis parũ consuluerunt, ægri aut pauperes facti. Vnde illud: Odi sapientẽ, sibiipsi qui non sapit. Exempla in promptu sunt Socratis, Diogenis, Massurij, Sabini, multorum aliorum. *Laërtius in vita philosophorum, lib.* 6.

Verum peruersa illa iudicia, vt & defectus fortunæ bonorum, aut abusus scientiarum ipsas comprobare ac damnare sciẽtias neutiquã debent. Romani neminem melius, quam literatum, imperare alijs statuerunt, cum Imperator quæreretur. *Vopiscus in Tacito.* Docti fuerunt Alexander M. Carolus M. Constantinus M. Augustus. *Plut. Sueton. Cuspin. Sabellicus.* Nec immerito: quod primum, qui operibus, familia, rebus alijs excellũt, interim sunt indocti, statuis sunt similes; quæ foris prę se ferunt honestam speciem; intus plumbo, bitumine, aranearum telis plenæ sunt. *Plutarch. ad principem indoctum.* Deinde ad vitam, cum sustentandam, tũ instituendam recte, literæ plurimum prosunt. *Plut. in Coriolano.* Tum ad res bene gerendas doctrina valet. *Arist.* 7. *Polit. cap.* 5. Habet pondus in prę scribendis alijs officijs. *Plut. ad principem indoctum.* Præterea verã & immortalem gloriam parit. *Plu. de Repub.* Facit, vt non solum amentur, verum etiã metuantur docti: quia nihil est acutius calamo, rerum perito *Lamprid. in Alexandro Seuero.* Quemadmodum contra nihil turpius est, quam ab aliorum iudicio pendere: & quid dicendum & statuendum sit, petere. *Iustinianus de iudicibus constituendis, Constit.* 82. Quin & non consulere alios, aut bene consulentib. obtemperare, aut de his iudicare possunt, qui indocti & illiterati sunt. *Philipp. Comînæus lib.* 33. Verum dę his latius alia in quæstione actum.

Pro artibus.

QVÆSTIO L.

VTRVM MORVM CONFORMAtionis in institutione ratio habenda?

Contra mores. SVnt, hoc qui negant, his potissimũ rationibus adducti. Quod 1. multi sunt reperti docti, qui aut malis aut ineptis præditi moribus fuerunt: vt Diogenes, & eius farinæ alij: quidam propter studium doctrinæ neglexerunt mores. 2. Antiquitatis studium & simplicitatem præ se quandam ferre alij conantur, dum morum ciuilitatem & decorum negligunt in vestitu, sermone, victu, alijs: quemadmodũ Cato minor prætor sæpe solitus fuit sine calceis & tunica pro tribunali ius dicere. *Plut. in eius vit.* 3. Etiam illud constat, magnis ingenijs plerunq; magna vitia inesse: quẽadmodũ soli feracitas conijcitur, si herbis syluestribus multoq; limo refertũ illud fuerit. *Plut. in Demet.* Tam ciuitatum, quã singulorum hominum, certi sunt mores. Sunt gentes aliæ iracundæ, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ ad Vinum aut Venerem proniores vel ex cœli constitutione, vel temperamẽtis corporum, vel rerum occasione, quæ ibi nascuntur, vel conuersatione & conuictu cum alijs. Ita Lacedæmonij cũctatores sunt habiti, Athenienses supra vires audaces, Asiat. ingenia inaniã, Alemanorũ ieiunia rara. Quæ immutare ac deponere admodum difficile est. *Liuius Decad. 5. lib. 5. Cic. 2. Agraria. Alexander ab Alex. lib. 4. cap. 13. Arist. Polit. 7. c. 7.*

Pro moribus. Sed vtut hæc speciose obijciantur: tamen diligens ratio honeste vivendi, & quidem potior, quã optime dicendi habenda est. *Quintil. lib. 1 cap. 2.* Sic educatio instituenda, vt bona in Repub. ciuiũ liberi boni fiãt, & mature fiant. Sicut enim hyemi per æstatẽ & serenitatẽ huius necessaria parari possunt: ita boni mores in ipsa iuuentute sunt comparandi, & ita quærendum viaticum ad senectutem. *Plut. de educ. liberorum.* Nec desunt rationes. Quemadmodum enim primo

oculi

oculi vitio aliquo laborantes perperam cernunt: ita male res gerit, præest alijs anima, quæ est mala. *Plato 1. de Repub.* 2. Cum mores doctrinæ non respondent: idem est, ac si cœnoso puteo purissimam aquam quis infundat: vbi cœnum simul & aquæ puritas contaminantur. *Lysides Pythagoricus.* Et Pythagoreorum symbolum, cibum in metallum nõ esse inijciendum, monet: hoc est, vt Plutarchus interpretatur, sermonem bonum in animũ hominis improbi: quod ita ille corrumpitur & putrescit, aut in acetũ conuertitur. 3. Etiam illorum, qui sunt docti, aut alijs præsũt, errata & vitia tam iocosa, quam seria notantur: conspiciuntur quoq; citius; exaggerantur grauius propter personæ conditionem. *Plut. in præceptis gerendæ Reipub.* 4. Minus morati etiã inepti sunt ad conuersationes hominum: haud secus, atque vinum austerum potioni neutiquam est accommodatum. Itaque ad conciliandã hominum beneuolentiam nihil bonis & amabilibus moribus accõmodatius est. Vnde Virgilius Augusto placuit, non ita gratus Ouidius fuit. Humani generis delicias Vespasianũ Romani appellarunt. Et omninomorum pulchritudo ornamentum & πρέπον est. *Plut. in præceptis coniugalibus. Suet. in Vespas. Fulgosus lib. 5. cap. 1.* 5. Ex moribus quoque signa peti solent de probitate aut improbitate hominis. Vt Gregorius Nazianzenus ominatus est, Iulianum Imperatorem aliquando Imperio Romano magnum malum daturũ: propter ceruicem inflexam, humeros subsultãtes, oculos vagos, & furiose intuẽtes, pedes instabiles, nares contumaciam & contemptum spirantes, sermonem hærentem & spiritu concisum. *Oratione 2. in Iulianum, Nicephorus lib. 10. cap. 37.* 6. Nec in dicendo gratiam obtinent, voti sui fiunt compotes, qui diserti quidem, at non bene morati sunt propterea q̃ mores dicentis, quam verba potius considerantur. Nec male Spartanorũ principes sententiam bonã hominis non

bene morati alteri dederunt pronunciandam, cuius spectata virtus. *Plut. in libello de audit.* 7. Inter cætera hoc etiam habent mores boni quod placent sibi & permanẽt: malitia leuis est, sæpe mutatur, nec in melius, sed in aliud. *Seneca lib. 6. Epist.* 47. 8 Mores mali etiam Reipub nocẽt: quandoquidem disciplina maiorum Rempubl. tenet. quæ cum dilabitur, & nomen & imperium amittitur. *Ælius Lampridius in Seuero.* Neq; prodest foris esse strenuum, si domi male viuatur. Nec stabilem habebunt sedem parta bona, etiãsi cælum æquent; si verecundia absit & domi non constiterit officium. *Val. Max. lib. 2. cap.* 9. Et his maxime temporibus morũ necessaria conformatio est. Maiores siquidem nostri questi sunt, nos querimur, posteri querẽtur, euersos esse mores, regnare nequitiam, res humanas in deteri⁹ & omne nefas labi: vt correctionem res requirat. *Senec. lib. 1. de beneficentia, cap.* 10. 9. Hac vtique de causa optime constitutæ Respublicæ semper morum diligentem rationẽ habuerunt. Fuerunt Romę Censores, sub quorum magistratu discrimen honesti & turpis fuit. Sunt Censoria nota eqtes equis spoliati, Sẽatores è Senatu eiecti, alij tribu moti, in Caritum tabulas relati. *Liuius lib.* 10. *Decad.* 4. *Plut. in Catone & Paulo Æmylio. Trebellius Pollio in Valeriano. Dio. lib.* 40. *Cic. in Pisonem. Crellius lib.* 16. *cap.* 13. Fuerunt Athenis ζητηταὶ, ab inquirendo dicti: & Areopagitæ, seueri morum Censores. *Valer. Max. libro* 2. *cap.* 1. *Crellius lib.* 12. *cap.* 7. Fuerunt Spartæ ἁρμοσταὶ, compositores; & ἔφοροι, inspectores vitę ac morum. *Xenoph. in Repub. Spartana. Suidas. Cælius Antiq. lect. lib.* 18. *cap.* 3. Fuerunt deniq; apud Carthaginẽses pręfecti & magistri vitæ. *Probus Æmylius in vita Hannibalis. Alex. ab Alexand. lib* 3. *cap.* 13. Itaq; morum non minus docti aliquãdo futuri, aut qui iam sunt, rationem habebunt, quam vel peritiæ linguarum, vel solidæ eruditionis ac doctrinæ.

QVAE-

QVÆSTIO LI.
QVI MORES IN ADOLESCENTIBUS elucere debent?

QVia principium recte viuendi est recte audire; in audiendo tam dicẽtes, quam docentes: opera danda, vt accedatur tanquam ad sacrum conuiuium, placide scilicet, & tranquille: sit vultus quieta & seria constitutio, quæ non modo nullum cõtemptus aut indignationis, sed nec aliarum curarum & occupationum indicium habeat. Deinde, adsit verecundia & modestia in audiendo, necesse est. Ita enim quod vtile, percipitur & retinetur, falsum facilius deprehenditur, veritatis studij laus paratur, tũ & æquanimitas reperitur. Qua de causa veteres in dedicandis templis Mercurium Gratijs adiunxerunt: vt ostenderent orationem benignas & placidas aures requirere. Et apud Athenienses in Academia ridere prohibitũ fuisse legimus, quod ab iniuria & ignauia purum ac inaccessum hunc locum obseruandum esse putarent. *Ælianus lib. 3. variarum Histor.* Vitanda vitia sunt quoq; in audiendo, ne sit vultus parum iucundus, oculi vagi, declinentur quoq; susurrus ad alterum, & subrisio, corporis circumactio, & somnolẽta oscitatio, aut vultus demissio: & quicquid tale est, quod vel negligentiam, vel cõtemptum indicat. Fugiantur deniq; etiam contraria vitia: in quærendo garrulitas & curiositas, qua attentionis & acuminis aliquando gloria captatur, & simul pudor subrusticus in non interrogando. In curiositate enim, breue quod est iter, longum efficitur: & sunt similes tales ignauis ac timidis canibus, qui domi pelles mordent & vellicant villos: in venatione feras non attingũt. Qui autem nunquam interrogant præceptores suos; in perpetuis dubitationibus, mœrore quoq; assiduo versantur. *Plutar. in lib. de auditione.* *In audiendo quomodo sese gerent.*

Secũdo, in moribus requiritur, vt de silẽtio quoq; *Silentium*

præstandum. cogitetur. Est tempus, quando nihil; & est tempus, quando aliquid; nullum autem est tempus, in quo omnia dicenda. *Hugo de disciplina.* Maxime vero adolescentis est, audire multa & pauca loqui. *Menander.* Et laudatur Epaminondas, quod nemo fuerit repertus, qui & plura nosset & pauciora loqueretur. *Plut. de auditione.* Nec sine causa Pythagoras ἐχεμυθίαν, & silentiũ quinquennale à suis discipulis postulauit. *Alexander ab Alexan. lib. 2. cap. 5. Et Laertius lib. 8. cap. 1.* Inprimis autem vtile est ad silentium adsuefactũ esse, tum cũ apud eos est agendum, qui vitæ & necis potestatem in linguæ acie portant. *Ammianus Marcellinus lib. 18.* Nec sustinebit magnum officium cum laude & vtilitate tam publica quam priuata, cui tacere graue est. *Curtius lib. 4. de garrulitate.*

In sermone quid obseruandum. Tertio, non negligenda ratio est orationis & sermonis: quandoquidẽ tacere semper non licet. Danda vero his opera erit, vt vitetur obscœnitas: quæ turpia factu iudicantur, turpia etiam dictu habeantur. *Isocrates ad Demonicum.* Quod fieri potest 4. modis Si periphrasis adhibeatur: pro uerbo ponatur integra oratio: appellatio quæratur à re pulchra: excusatio adsit, vel ante, vel post dictum adhibita. *Arist. 3. Rhet.* Sit vicissitudo in sermonibus: in seriis seueritas, iocosis lepos adhibeatur: detur opera, ne vitium aliquod inesse moribus videatur, declinetur aberratio, motibus animi nimiis nihil tribuatur. *Cicer. 1. Offic.* Vitetur deinde sine causa idioma peregrinum. Facilius enim diuersi generis animalia sociantur, quam diuersæ linguæ homines. *August. lib. 19. De ciuitate Dei cap. 7.* Neque quicquam molestius est, quàm cum eo versari, qui cum potest, tamen lingua nobis cognita vti recusat. Ad cætera porro quod attinet, vt si oratio clara & suauis sit, nec expressa nimis, nec oppressa, non agrestis & subrustica, non nimia vel celeritate, vel tarditate laborans: ex præceptis notum, quæ sunt *apud Ciceronem 3. de Oratore, In oratore perfecto, in libris*

libris de Claris oratoribus. Ad Herennium. lib. 3. Quintilianus lib. 1. cap. 19. tradita.

Quarto, Etiam incessus non negligendus. Magni corporis, vt dicitur, magnus quoque motus est: & sunt pedominarii plurimi, hoc est, pedum pernicitate valentes: vt Marsi populi Hilophagi. *Alexander libro 2. cap. 21. & 3. Cælius lib. 1. Antiquar. Lect. cap. 3. & 5.* Seruandus ergo incedendi modus est: vt in eo authoritatis species, pondus grauitatis, vestigium tranquillitatis esse videatur. Cauendum, ne aut tarditatibus vtamur ingressu molliovibus, vt similes esse videamur pomparum ferculis; aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, eo quod inconstantiam tales produnt, faciunt vt anhelitus mbucantur mutentur vultus, ora torqueantur. *Cicero 1. Officiorũ.* Nec inter ambulandum quoque histrionici gestus, aut statuarum mutantiũ motus sint vt quotiescunque gradum movemus quosdã modulos seruare videamur: quia hoc molles notat & plus æquo delicatos. *Vegius de educatione liberorum, lib. 5. cap. 3.* *In incessu quid considerandum?*

Quinto, in congressibus & conuiuiis maxime decori ratio habenda: non committendum, vt quid inciuiliter fiat. Rem autem totam ii complectemur partibus: Primæ erit illud præceptum. Nemo cænipeta & mensarum sit assecla: ἄκλητος, inuocatus, in conuiuium se ingerat: vmbram duci sese patiatur. Quo morbo laborarunt Miconii, *de quibus in prouerb. Erasmi, Chil. 2. Cent. 1. Prouerb. 7.* Et quidam Selius: cuius meminit Martialis *lib. 2.* *In congressibus & conuiuiis quales esse mores debeant?* I.

Quod fronte Selium nubila vides Rufe:
Quod ambulator porticum terit serus:
Lugubre quiddam quod tacet piger vultus:
Quod pene terram tangit indecens nasus:
Quod dextra pectus pulsat, & comam vellit:
Non ille amici fata luget, aut fratris.
Marotis igitur causa? quæ? DOMI CÆNAT.

Ratio

Ratio eſt: quia nihil ſordidum magis, quã alienos cibos inſtar canũ aut muſcarum ſectari. Deinde ingrati ſunt tales, quia ſæpe colloquia impediunt; faciunt, vt familia, præter obſoniorum fumum, nihil habeat. Interdum tamen licet non vocatum venire, & hunc quaſi honorẽ habere conuiuatori: modo cogitetur primum, à quo quis vmbra ducatur? deinde qua occaſione ducatur? tum ſolus ne an cum paucis ducatur? poſtremo ad quem ducatur? & vtrum pari par referre queat? *Athenæus l. b.1. Plutarch. lib. 7. quæſt. Conuiualium Probl. 6. & 7.*

II. Secundæ partis erit illud. Inuitatus ad conuiuiũ, neq; nimis celeriter, neq; tardius, quam decet, accedat. Nimis enim celeriter qui veniunt, moleſtia conuiuatorem afficiunt; præcipitantia produnt ſeipſos turpiter; oſtendunt, triſti domicænio ſeſe laborare. Nocticænę vero & Remoricæne. id eſt, qui tardiꝰ accedũt, ſuã indicant quoq; cupiditatẽ: quod, licet domi occupari, tamen foris cænare non dubitent. Sunt deinde cõuiuis alijs moleſti, qui cogũtur expectare, & ſedes mutare, aut producere cõuiuia in concubiã noctẽ. Tandem ſibiipſis quoq; nocẽt, cum minus cõmode ſedere cogũtur. Et laudatur Polycharmus Atheniẽſis; qui cum vitæ ſuæ rationes redderet: inter alia quoq; dixit, ſe nunquam vocatum ad conuiuium ſero veniſſe. *Plut. lib. 7. Conuiualium quæſt. Probl. 7.*

III. Tertiæ partis illud. Ad conuiuium accedens nõ ſit θυροκόπος, & vocaliter ianuã pulſet. Quod & ipſum ſubruſticum & inciuile eſt, famelicum quoq; ventrẽ indicat. *Struppius l. b. 2. Antiq. conuiual. cap. 20.*

IV. Quartæ partis præceptum illud. Ad conuiuiũ vbi eſt peruentũ, ἀτύφως & ἀδελφῶς, ſine faſtu & fraterne, cũ reliquis conſidcat: primi accubitus affectationem vitet: poſtremo loco collocatus cogitet non hominem loco, ſed locum homine cohoneſtari: & poſtremi quoq; rationem haberi: perſuaſum habeat,

pului-

puluinum honestiorem ac turpiorem neminē reddere. Interim crebro ac serio admonitus, verecūde obtemperet: nec committat, vt pro ciuili contumax habeatur. *Plutarch. in septem Sap. Conuiuio, & lib. 1. Conuiualium Probl. 2. & 3. Senec. lib 1. de Ira.*

Quintę partis sit de gestib. cōciuis. In cōuiuijs manus super mensā habeātur, nō cōiunctim, nec in quadra, vel etiā in gremio: cubito vtroq; vel altero inniti mēsę turpe & rusticū: quēadmodū & pedibus argutari & molestiā exhibere vicino, aut ἀντιπροσώπῳ, ei qui è regione sedet. *Erasmus de morum ciuilitate. Stuckius, Antiq. Conuiualium lib. 2. cap. 34.* V.

Sextæ partis sit illud. Oculis circūactis & emissitijs obseruare vel victum, vel alia, inurbanum, vt etiā caput quassare & mouere, leuitatis. *Cicer. 1. Offic. Clemens Alexandrinus l. b. 2. Pædagog. æ, cap. 7.* VI.

Septimæ est. In potu sobrietati & temperātiæ studeatur: sufficiens enim est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabit; nec dolorem sentiet, parce qui biberit. *Ecclesiast. 31.* VII.

Octauę partis sit illud. Vitetur quoq; voracitas, & inexplebilis edēdi auiditas. Qui enim ἑτερόγναθοι, & & vtraq; oris parte sunt occupati, aut Philoxenum, vel Demiū imitantur: in hominum odiū incurrunt, vigilias laboriosas experiuntur. *Ecclesiast. 31. Cic. Tusc. 5. Clem. Alexandrinus lib. 2. c. 1. Hippocrates Aphorismorum lib. 1. 17. Athenæus lib. 8. cap. 6. Et lib. 10.* IIX.

Nonæ partis istud. Etiam illud caueatur, ne digiti vncti, aut relingantur, aut extergantur ad tunicam: digitis, aut porrecta quadra accipiatur, quod excipiendum: non toto ex disco eligatur, quod optimū est; sed quod ante te forte positum fuit. *Eccles 31. Erasmus in ciuilitate morum.* IX.

Decimæ partis sint illa. Detur maxime opera, vt colloquia sint Epitrapezia, conuiuijs accommodata. Propter enim sermonis oblectationem cōuiuijs maxime X.

ximè homines delectantur: & vt cibo corpora, ita animi colloquijs pascuntur. Atq; hinc libri sunt scripti Sermonũ Conuiualium a Plutarcho, à Platone à Macrobio, à Xenophonte, ab Athenæo, à Francisco Philelpho, à Craſtero. Itaq; peccant illi, qui in cõuiuijs, pisce magis muti, aut ſtatua taciturniores ſedent: dum alij inter ſe colloquuntur, ipſi vtraq; maxilla laborãt: quia ſignũ hoc eſt voracitatis, aut odij, aut ſuperbiæ, aut inſcitiæ. Sed & illi delinquũt, qui apertis, quod aiunt, tibijs agũt: ſũt admodũ garruli, & littore loquaciores, q̃ à Græcis Ἀτηρέγλωττοι. & τραπεζορήτορες appellantur, ad menſam oratores, Tales enim & ipſi ſunt ingrati, neq; vllus cibus aut potus tã eſſe inſuauis poteſt, quam ſermo intempeſtiuus, ſtultus, & loco nõ cõueniens. Et inſigne illud eſt Chryſoſtomi: Lingua noſtra regius equus eſt; ſi ei frenũ immiſeris, & gradarium feceris tua doctrina: aſcendet in eũ rex, & quieſcet in eo: ſin vero nullo frẽo domueris, vehiculum diaboli efficies. Quemadmodũ & garrulis eiuſcemodi fides derogatur: quia plerunq; multa qui loquuntur, multa mentiuntur *Syracid cap.7. Clemens Alexandrinus lib.2.c.7. Plut.lib.7. Conuiualium. Probl.8. & 9 Probl.1. Chryſoſtomus Homilia in Mathæum 52.*

Sermones de quibuſnam rebus in Conuiuijs inſtituendi.

Sermones vero habendi ſunt in cõuiuijs nõ de ijs, quæ rixas & contentiones poſſunt mouere, fiũt pomum ἔριδος: aut ijs, quæ caninã facundiam exercẽt: aliorum nocent famę & exiſtimationi. Eſt enim viliũ hominum, & muliercularum, nõ virorum, vitia aliorum in conuiuijs perſtringere, aut temere detrahere alijs: aut noua, ſed falſa & mendaciunculis cõdita referre. Quo multi hodie vitio laborant; laborauit & Philomuſus quidam, cuius meminit Mart. *lib.9.*

Artibus his ſemper cœnam Philomuſe mereris;
Plurima dum fingis, ſed quaſi vera refers.

Neq; etiã de tortuoſis materijs & anxijs cõferendum, ſed iucundis & cũ voluptate vtilibus: ex quibus ingenium

ingenium nostrum venustius & amœnius redditur. Quod fit, si sermo constituatur de ijs rebus, quæ ad communem vitæ vsum pertinēt: & de quibus in foro & negotijs loqui homines solent. *Plut. lib. 7. Conuiual. Probl. 8. & lib. 9. Probl. 1. Macrobius lib. 7. cap. 1.*

QVÆSTIO LII.

VTRVM INTER POCVLA philosophandum?

IN negantem sententiam adferri ista possūt. Quod primum Philosophia, tanquam honesta matrona, non debet se immiscere Libero, cui tumultus sunt familiares: deinde seria non conueniunt conuiuijs: tum inter edendum non laborandū, aut intensa cogitatio adhibenda. Contra in affirmantem valent ista: quod, si philosophia absit è conuiuijs, absint quoque eius alumnæ, honestas, modestia, sobrietas. 2. Vtile probare rebus, quod verbis docetur. 3. Veluti lumen tollit è conuiuijs, philosophiā qui tollit. Definienda ergo ita sententia videtur: vt in conuiuio habeat locum philosophia, sed ita, vt conuiuarum ratio habeatur: nec vulpis & gruis fiat conuiuium: deinde deligatur materia non profunda, nodosa, difficilis; sed simul & facilis & iucunda. *Plutar. Conuiual. quæst. lib. 1. Probl. 1. Macrobius Saturnalium lib. 7. cap. 1. Stuchius, Antiquitat. Conuiualium libro 3. capite. 18.*

Plurimum vero delectant ioci & facetiæ parce & caute adhibitæ. Ctesibius quidam interrogatus, quid ex Philosophia illi superesset? respondit: vt possit sine symbolo & gratis cænare propter facetias. Spartani quoq; adolescentes suos ita instituerūt, vt sine morsu & scommata dicerent, & pati aliorū iocos possent. *Alexander ab Alexand. lib. 5. cap. 21.* Sed in hac re sæpe peccatur, & multis per iugulū eunt sales & ioci. Itaq; habēda ratio rerum est, vt in serijs absit iocus: quātitatis

Ioci & facetiæ gratæ cōuiuijs: secan te adhibeantur & parce

tatis, vt modus adhibeatur: qualitatis, vt facetiæ sint modestę & verecundæ: personarum, vt non contra quosuis proferantur. *Aristot. lib. 3 Rhet. ca. 10. Et in Rhetoricis ad Alexandrum de facetijs. Et Eth. lib. 4. ca. 4. Quintil. lib. 6. cap. 4. Plut. in Symposiacis, lib. 2. Probl. & 4. Macrobius lib. 7. cap. 3.*

Postremo & illud in conuiuijs obseruandum, vt non vsq; ad Plaudite hæreamus: sed etiam obseruemus tempus redeundi domum à cœna: ne illud prouerbium obijciatur: HERCVLES HOSPITATOR: quod qui Herculem exceperunt conuiuio, diu fuerunt expectare coacti, donec ille satur fieret: qui vno sæpe in conuiuio integros boues comedit. Nimis enim diu qui hærent, temulentiam & voracitatem suam produnt: ingrati conuiuatoribus fiunt. *Athen. lib. 10. Variarum. Erasmus in Prouerb. Chil. 4. Cent. 1. Prouerb. 29.*

In vestitu ornatuq; corporis quæ obseruanda?

Reliqua adhuc vna pars est, quæ ad vestitũ & ornatum corporis pertinet. In quo primum vitanda est peregrinitas, quæ deprehensa fuit in Alexãdro Magno, *vt notat Curtius lib. 3. & 5.* Ideoq; regula tenenda: cultus procuratio morem sequatur. Et boni principes ac reges habitũ antiquum cõseruare sunt conati: Augustus, Adrianus, Theodosius: *vt apparet ex Suetonio, Spartiano lib. 4. Cod. tit. 10.* Et Ephori Spartæ quotidie obire inspectiones Vestimentorũ sunt soliti. *Plut. in Lycurgo. Ælianus lib. 4. cap. 7. Iustinus lib. 3*

Secundo fugienda mutatio crebra & nouitas vestitus: siquidẽ pestis hac nulla maior est Rerumpub. Et illa temeritas clam ac sensim etiam mores cõmutat atq; efficit, vt & res veteres homines contemnãt, nouas habeant in precio *Plat. lib. 7. de legibus.* Tertio luxus quoq; & ornatus nimius reprehenditur. Vnde Romæ lex olim vestiaria fuit lata. *Dion lib. 49. Suet. in Iulio Cæsare. Senec lib. 7. de beneficijs, Plinius lib. 5 cap. 17. Liu. lib. 34. Cornel. Tacitus lib. 3.* Et notum est illud Poëtæ. *Ouid. Epist. 4.*

Sint

Sint procul à nobis iuuenes, vt fœmina, compti:
Fine coli modico forma virilis amat.

Sed nec interim (quarto) sordicies placet: verum est munda vesti homini appetenda: quia natura homo est elegans & mundum animal. *Senec. lib 14. Epist. Epist.* 93. Ideoq; ridendi sunt illi, qui neglecto vestitu videri docti & sapientes volunt. Tenendum istud Senecæ: Illud te admoneo, ne eorum more, qui nō proficere, sed conspici volunt, antiqua facias, quæ in habitu suo, aut genere vitæ sunt notabilia: asperum cultū & negligentiorem barbam, & cubile humi positū, & indictum argento odium, & quicquid aliud ambitionem peruersa via sequitur. Non splendeat toga, sed nec sordeat. *lib.* 1. *Epist.* 5. Habeatur postremo ratio conditionis & dignitatis: seruetur mediocritas: sit munditia non odiosa, aut exquisita nimis: fugiatur agrestis & inhumana negligentia. *Cic.* 1. *Offic.*

QVÆSTIO LIII.

VTRVM IN INSTITVTIONE ADOlescentiæ exercitationes corporis ac recreationes adhibendæ?

QVemadmodū necessaria sunt, ad mores cōformandos quæ faciunt: ita non sunt negligenda, quæ ad exercitationes & recreationes corporū pertinent: Lydos Historici referunt, exorta aliquando annonæ caritate, ludos excogitasse, vt ita tempus fallerent, nec de discutienda fame cogitarent; alternis diebus luderent, & comederent. *Herod. lib.* 1. Sed est miserabilis hæc ludorum conditio. Sunt rationes aliæ quæ suadent, vt etiam recreationum & exercitationū corporis in institutione ratio habeatur. 1. quia nulla res est quæ continuam ferre laborem possit, eaque de causa Pythagoræ Symbolum monet: Cor non omne edendum. Et Poëta; *Quod caret alterna requie,*

inquit, *durabile non est. Quintil. Instit. 1. cá. 3. Ouid. in Epist. Epist. 4. 2.* Institutio esse talis debet ciuium, vt non animo & consilio tantum, verum etiam corpore opem Reipub. ferant. *Plato in Timæo. Aristoteles Politicorum 7. cap. 14. 3.* Corporis sic robur augetur: dilatantur membra, maxime in adolescentibus. *Plato 7. de Leg. Arist. Polit. 8. cap. 4. Plut. de educatione liberorum. 4.* Valetudo ita conseruatur, dum humores crassi cõsumuntur: corporis indurantur instrumenta: natiuus calor augetur: vt contra quiete & ocio destruitur. *Plato in Theæteto. Galenus de tuenda sanitate. Hippocrat. in Aphor. 20. & lib. 1. de diæta.* Et Tironi suo Cicero cum præscribit sanitati inseruientia, inter alia περίπατον σύμμετρον, moderatam inambulationem notat. *In Epist. 16. famil. 5.* Alacritas hoc modo in studijs literarum excitatur: leuatur fastidium, quod ex nimia studiorum oriri continuatione solet. Quemadmodum reuera & discẽdi studium voluntate constat, quæ cogi non potest. Et notum illud Poetæ.

Tempestiua quies maior post ocia virtus.

Statius lib. 4. Quintil. Instit. lib. 1. cap. 3. Vegius de educa. liberorum lib. 3 cap 5. 6. Recreatio tristitiæ & melancholiæ medicina: requies omnis iucunda. *Arist. Polit. 8. cap. 4. Et lib. 1. Rhet. cap. 5. Et Vegius lib. 3 cap 5.* Neq; sperari potest, tristem & semper demissum erectæ mentis circa studia fore. *Quintil. lib. 1. c. 3. 7.* Etiam quæ sensu & ratione carent, vt suã vim seruent, velut alterna requie, retenduntur: & lyræ atq; nerui ex remissione conseruantur, ex assidua intentione franguntur: & nouales licet alternis interquiescant annis, tamen eã cessationẽ vbertate compensan . Et vt volucres procreationis atq; vtilitatis suæ causa nidos figunt & constituunt; cũ vero aliquid effecerunt, laboris leuandi causa passim & libere volitant, opere soluto: ita & animi nostri negocijs opere defessi gestiunt, & volitare cupiunt, cura & labore vacui. *Cic. 2. de Orat. Plinius lib. 18. c. 16. Quintil. lib. 1.*

lib.1.c.8. Omnibus in rebus alijs vicissitudo cõspicitur. Est mutatio æstus & frigoris, vigiliarum & somni, tẽpestatis ac serenitatis, belli & pacis. *Vegius lib.3.cap.5.9.* Sunt etiam lusus quidam acuendis ingenijs non inutiles: sunt nonnulli, quibus mores inter ludendum simplicius deteguntur. *Quintil Instit. lib.1.c.3.10.* Vt nihil dicatur de re militari, in qua intermissa exercitatio militũ & animos & corpora debilitat *Vegetius de re militari, lib.2.c.23.* facit, vt illi ocio torpescentes lasciuiãt, sint ad seditiones proni. *Idem lib.3.cap.4.* Vnde Claudianus Poëta,

Si, inquit, *bella tonant: prius agmina duris*
Exerce studijs, & sæuo præstrue Marti.
Non brumæ requies: non hybernacula segnes
Eneruent torpere manus. *lib.4.*

11. Ideoq; semper à principibus, Regibus, Rebuspub. obseruata illa exercitia diligenter uerunt. Persæ iudicarunt turpe, spuere adolescentes: quod existimarẽt signum hoc esse intemperantiæ in victu, & neglectionis exercitiorum corporis. *Xenophon. l.b.1. Pædiæ Cyri.* Athenienses & Spartani & Romani adolescentes exercuerunt sese in gymnasticis. *Alexander ab Alexandro lib.6.c.19.* Scipio & Lælius, vt animum à maioribus curis remitterent, calculos & conchulas marinas lectitarunt. Alexander Seuerus post lectionem palæstræ & cursui operã dedit. *Lamp. in Seuero.* Cicero κακοστομαχίᾳ, ventriculi imbecillitate, laborans corporis exercitationib. habitum bonum sibi cõparauit. *Plut. in eius vita.* Germani quoq; veteres filios suos non poculis indulgere, sed operã dare exercitationibus voluerunt: quo viri aliquando facti, optimi milites essent. *Alexander ab Alexand. l.b.2. cap.25.*

QVÆSTIO LIV.

QVÆNAM RECREATIONES ET *exercitationes concedendæ literarum studiosis?*

VT nemo facile negauerit, esse & vtiles & necessarias corporis exercitationes & recreationes: ita illud in controuersiam venit; Quænam esse maxime cõmendatæ literatis debeant: & quidẽ ad pueros pertinent turbines, cythrindæ & apodirascindæ, & myindæ & epostracismi. Etiam aleæ lusus minus commendatur: quem ita veteres Germani amarunt, vt, pecunia omni perdita, etiã de libertate & corporibus suis cõtenderent. *Cornel. Tacit. de Germanorum moribus.*

— Gignit enim trepidum certamen & Iram:
Ita truces inimicitias & funebre bellum.

Horat. lib. 1. Epist. Epist. penult. Et,

Sic ne perdiderit, non cessat perdere lusor:
Et reuocat cupidas alea sæpe manus.

Ouid. lib. 1. de arte.

Non minus & foliorũ, vti vocant, ludi sæpe nocent: etiamsi interdum ingenii & eruditionis vestigia habeant. Probatur magis latrunculorum lusus: qui & vetustissimus est, & ingenii dexteritatem notat. Est illud notum Martialis:

Insidiosorum ludis si bella latronum;
Geminus iste sibi miles & hostis erit.

Plato ludos & recreationes probat, quæ non multum discedunt à serijs actionibus: non sunt coniunctæ cum periculo: non omnino carent timore ac sollicitudine: declarant ingenia erecta aut abiecta: præparant ad vera certamina. Ideoq; gymnastica requirit exercitia: hæc ipsa diuidit in saltationem & luctam. Saltationis vero speciem alteram obseruare vult magnificentiam & libertatem: alterã bonæ valetudinis, expeditæ leuitatis & pulchritudinis rationem habere. Vt ita & vniuer-

vniuersum corpus, & singula mēbra informentur: quo omnibus suum decorum constet. In lucta quoq; ceruicum, manuum, & laterum desiderat motum. Et decoram membrorum constitutionem ad robur & sanitatem accommodatam, quo possunt pugilatus quoque & gladiatoria exercitia conferre: quæ sanitati prosunt: robustum reddunt corpus: ad militaria negocia præparant: membrorum agilitatem pariunt. *Plato 7. de leg.* Cum quo consentit *Arist lib. Polit. cap.* 1. Cum artem Gymnasticam in exercitatione & institutione puerorum requirit. Et Cicero in Officijs, quod ludos & recreationes scribit suppeditare Campum Martium. *Et Galenus de art. Med. & lib. 2. de tuenda sanitate. Plutarchus in conuiual. leg. 2. Problem. 6. Athenæus libro 4. Patricius de Instiut. Reipub. lib. 2. tit. 8. Mercurialis de arte Gymnastica lib. 2. cap. 9.*

QVÆSTIO LV.

QVOTNAM EXERCITATIONVM & recreationum genera?

SIT ergo primum genus exercitationis & recreationis, LVCTA: & quæ ad hanc referuntur. Secundum est DEAMBVLATIO. Socrates interrogatus: cur deambularet crebro? respondit, se ita famem obsonare. *Cic. 5. Tuscul.* Amasis rex Aegyptiorum Aegyptiis mandauit, ne prius cibum iuvenes caperent, quam centum & octoginta stadia percurrissent. *Diodorus Siculus libro* 1. Augustus & Adrianus Impp. in castris quoque exercere se milites voluerunt ambulando. *Suetonius in Augusto*: Sed nō tantum militibus prodest hæc recreatiō: sed maxime vtilis literatis & Studiosis est: quia valetudinem conseruat, corpora pura reddit, imbecillitatem à morbo contractam depellit; facit, vt non statim ad quietem, tanquam à contrario ad cōtrarium transitus fiat, sed medium aliquod interponatur. Et scribit de se Seneca, quod catarrhis & destillationibus, à qui-

busaffligebatur, solitus fuerit deambulatione succurrere. *Epist.79. Plato in Phædro. Aristot. Probl.38. Xenophon. in Oecon. Hippoc. lib.2. de Diæt.1. Galenus in Epidemeticis lib.6 & 7. Methodi de tuenda valetudine lib.2. Mercurialis lib.5. cap.11. & 12.*

Tertiũ genus exercitationis PILAE est: quod & ipsum valetudini inseruit, corporis parat & auget agilitatem ad motus promptiores reddit, acquirit robur, firmat crura brachia iuuat, membrorũ efficit cõcinnitatem, πολυσαρκίαν imminuit, excrementa attenuat: commendata maxime ijs esse debet, qui à calculo sibi metuunt. Vnde Galenus integrum libellum de pilæ ludo scripsit: *meminit quoque huius lib.1. cap.8. de tuenda Sanitate Patricius de Institut. Regis lib.3. tit.9. Mercurialis l.b.2. cap.5. & l.b.3. cap.4.*

Quartum est CVRSVS, genus exercitij accommodatum militiæ, & simul quoq; sanitati, vt maiori impetu in hostem iuniores procurrant: vt loca opportuna celeriter, cum vsus aduenerit, occupent: vel etiam ante occupent, cum idem aduersarius facere voluerit: vt ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant; vt fugientium terga facilius comprehendant. *Plato 1. de Leg. Galenus lib 2. de tuenda sanitate. Vegetius de re militari lib.1. c.9. Patricius lib.3. de Institut. Regis tit.3. Mercurialis lib.2. cap.10.*

Quintum SALTVS, & ipsum vtile exercitium: quo vel fossæ transiliuntur, vel impediens aliqua altitudo superatur: & in ipso conflictu bellator, cum saltu veniens, aduersarij oculos perstringit, mẽtem deterret: prius plagam infligit, quam ad cauendum, vel residendũ ille sese præparet. *Aristoteles de Animalium ingressu. Et in problematibus, probl.8. Galenus li.2. de Medicinali compositione. Senec. lib 2. cap.11.*

Sextum DISCI & LAPIDVM iactus: cuius quoq; haud exiguus vsus: mentio apud veteres Scriptores frequens: vt Homerum *Iliad.2. & Odyss.8.* & Horatium

lib.1.

*lib.1.Carm.Oda*8. Vbi reprehenditur adolescens quidã propter amores & voluptates ac negligentiam exercitationum corporis.

Lydia, inquit, *dic, per omnes te Deos oro,*
Sibarim cur properas amando perdere?
Cur non sæpe disco, sæpe trans finem iaculo nobis expedito.

Et Cicero conqueritur, quod cum omnia gymnasia philosophi teneant, tamen discum, quam philosophũ, audire malint. *2. de Orat.* Sed sanitati prodest & bono corporis habitui, & plurimũ militiæ commodat. Vnde Vegetius Balearium Insularum habitatores ita scribit exercuisse suos iactandis lapidibus, vt matres paruos filios nullum cibum contingere sinerẽt, nisi quem ex funda lapide percussisset. Importatur enim ita lethale vulnus: euenit interdum, vt lapidosis locis conflictus habeatur, aut vt mons sit aliquis defendẽdus aut collis, aut oppugnatione castellorum lapidibus sint hostes pellendi. *Plat. li.8. de Leg. Galen 2. de tuenda sanitate. Plinius lib.34.c.8. Quintil. lib.2.c.14. Vegetius de re militari, lib.1. Mercurialis lib.2. cap.12.*

Septimũ genus est NATATIONIS, cumprimis adolescentibus necessarium: quia non, vt animalibus alijs, à natura est natandi vsus datus; sed disciplina percipitur & vsu. Alexander quoq; Magnus, cum aliquando traijciendum flumen esset cum exercitu: O me, inquit, deterrimum, qui nunquam natare didicerim. Et sane sępe exercitiũ hoc à periculis homines liberat, ad audendum animosos reddit. Nec semper pontibus flumen transiri potest: frequenter exercitus natare cogitur: sæpe repentinis imbribus vel niuibus exundare torrẽtes solẽt. Sed & valetudini prodest Natatio: quia in hac totum corpus mouetur & laborat: exinaniuntur salubriter: ardores temperantur. Nec temere prouerbio inutilis & stupidus ille iudicatur, qui nec natare nouit, nec literas didicit. *Plato in Gorgia, Aristoteles in Probl. Probl.12.& 14. Galen. li.1. ad Glauconem c.7. methodi. Veget. li.1.c.10. Plinius lib.3. cap.7. Mercurialis lib.3. cap.14.*

Octauum exercitationum & recreationum genus PICTVRAE, quæ olim eo fuit in precio, vt in artium liberalium gradum reciperetur: in ea diligenter adolescentes exercerentur: quia eruditionē præ se fert magnam: commercij quid habet cum oratoria & poëtica: ideoq; tacēs poësis & cōtra poësis loquens pictura appellatur. Magni præterea ingenij est, rerum & animaliū speciesmente sic concipere, vt penicillo exprimātur. Postremo ad Climata & stadia mundi Tabulis delineanda hæc ipsa prodest. *Aristoteles Politicorum 8.c.3. Plinius lib.7.cap.37. Et lib.35.cap.10. Patricius de Regis Institutione, lib.1.tit.10. Et de Repub.lib.3.tit.14.*

Nonum est MVSICES, quo de exercitio ante actum est in loco de Ciuitatis partibus. Aristoteles quatuor docet olim in bene constituta Repub pueros suos homines docuisse; literas, artem gymnasticam, Musicam, & pingendi facultatem: *lib.Polit.8.ca.3.* Eandem requirit etiam Plato *in libris de Repub. & de Legibus*, cum, vt ad Astronomiam oculos, ita ad harmonicum motum aures esse fabricatas affirmat. *lib.7.de Repub.3. & 7. de Legibus.* Et sane plurimum prodest Musica recreationi honestæ: reficit animos defatigatos: quemadmodum onera portantes cum cantant, minus molestiam sentiunt: quia modulis & numerorum suauitate demulcentur & ab oneribus auocantur: quo nomine olim etiam in luctu tibias adhibitas fuisse nouimus. *Arist. Sect.19.Probl.1.* Deinde ad tuendā quoque valetudinē & corporis robur exercitatio hæc prodest. Vnde à Spartanis diligenter adhibita. *Plut.de Musica, & in Apophthegmatibus Laconicis.* Cumprimis vero commodat literis operam dantibus: quia spiritus attonitos viuaces reddit: excitat vires: animum deiectum erigit, studiorum tædium leuat ac lenit. *Aristot.Polit.8.cap.3.5.& 7.Patricius lib.2.de Repub.tit.2. Et lib.2. de Regis Instit.tit. 15. Et Casus in Polit.lib.8.cap.3.*

Postremum vero & optimum recreationis genus COLLOQVIORVM esse videtur & CONVERSATIONVM

TIONVM cum ęqualibus: deinde viris Doctis, in quibus deprehenditur illud Poëtæ: Nunquā accedo, quin abeā à te doctior. Colloquia enim & conuersationes eiuscemodi honestis imbuunt: in prauū inclinatos ad rectū reuocant: faciunt, vt colloquia illa paulatim in pectora descendant, & præcepti vim obtineant. *Senec. Epistol.* 95. enim magnis hominibus vt allúescamus, nec eos nimium vereamur, præstant. *Liuius Decad.* 4. *lib.* 1. Præterea autoritatem conciliant & opinionem bonā: quādoquidē talis quisq; iudicatur, quales sunt ij, quorum conuersatione delectatur. Et, vt ferrum ferro alio acutum redditur. ad lapidem lapis contritus ignem emittit. *Chrysost. in Epist. ad Hebræos, homil.* 19. Ceruus venenum ex antris halitu suo trahit & purgat. *Bas. in* 1. *Psalm.* & qui in Solem venit, licet non in hoc venerit, tamē coloratur: & qui in vnguentaria taberna paulo sunt diutius commorati, loci secum odorem ferūt: ita qui cum bonis ac doctis versantur ac colloquuntur, trahunt aliquid, quod etiam negligētibus prodest. *Senec. Epist.* 109. Itaq; recte à Theognide dictum: cum bonis, sede, bibe, ede: à bonis enim viris bona disces. Et à Menandro σοφοῖς ὁμιλῶν κἀυτὸς ἐκβήσῃ σοφὸς, cum prudentibus conuersans etiam ipse prudens euades. Et magni viri semper delectati sunt doctorum & sapientum conuersatione; Pericles, Anaxagoræ; Alcibiades, Socratis; Scipio, Panetij; Alexander, Imperator Vlpiani & Martiani: Francisc. I. Rex Galliæ, qui in prandijs & cænis semper ad colloquium viros doctos adhibuit. *Plut. in libello, Cum principibus philosophādum Xenophon lib.* 1. *Memorabilium. Lamprid. in Seuero. Sleidanus lib.* 19. *Heresbachius de educatione Principum. cap.* 5. Vt contra fugiendi sunt homines improbi. Vt enim picem qui tangit, ab ea contaminatur: ita qui cum superbo communicat, eidem similis euadit. *Syracid. cap.* 13. Et quemadmodum lutum farinam, acetum vinum corrumpit: ita mali homines bonos in-

ficiunt & deprauant. *in Matthæum*. Itaque Charondas omni supplicio dignos eos indicauit, qui cum malis assuescerent. *Diod. Sic. lib.* 12. Apud Cretenses acerbissima imprecatio iudicata illa fuit, omnibus votis expetere, vt hi, quos deuouerent, mala consuetudine delectarentur: quod hac imprecatione nullam ad excidium efficaciorem putarent: sic statuerent, eum, qui in praua lapsus semel sodalitia fuisset, amplius emendare se & ad frugales reuerti mores non posse. *Alexander ab Alexan. lib. 3. cap. 22. Val. Max. lib. 7. cap. 2.* Testatur hoc exemplum M. Antonij Triumuiri, quẽ Curionis familiaritas corrupit. Hic enim, quo magis obnoxium sibi Antonium haberet, eum in potationes, scortationes, sumptus graues luxuriosos coniecit: adeo, vt præter ætatis rationem sexagies sestertium æris alieni conflarit. *Plut. in vita eius*. Nec minus cauendum, ne in adulatores incidant: eosdem pro amicis veris ac sinceris habeant. Perdiderunt hi Alexandrũ Magnum. *Sabell. lib. 6. Ennead. 4.* perdiderunt Agrippam, Iudæorum regem *Ioseph. lib. 19. 7.* perdiderunt Iulium Cæsarem. *Suet.* perdiderunt Antonium Caracallam & plures alios. *Xiphilinus*. Quemadmodum enim pardus odoris gratia allectas feras inuadit atq; occidit: ita & adulatores blandiloquentia irretitos fallũt ac perdunt. *Plinius lib. 8. cap 17.* Neque vlla in amicitijs pestis est maior, quam adulatio, blanditiæ, assentatio. *Cicero in Dialogo de Amicitia.*

Adulator ab amico vero vt dignoscendus.

Quo vero pacto ab amico vero adulator sit dignoscendus (quia illud non, nisi calamitate aliqua accepta, vident adolescentes maxime) docet Plutarchus aliquot notis, quarum 1. est: quod vt teredines lignis innascuntur potissimum teneris & dulcibus: ita fere generosa, frugi, placida ingenia adulatorem recipiunt & alunt adhuc recentem. 2. Vt aurum quæ mentiuntur & adulterina sunt, fulgorem tantum & nitorem auri imitantur: ita adulatores suauitatem ac venustatem amici exprimunt: semper hilares se præbẽt,

nunquam

nunquã resistunt. 3. Nec videntur, nec profitentur se adulari: nõ deprehenduntur circa culinam oberrare, aut vmbrã metiri. vt cænæ tempus exploret: aut ebrios quouis modo sese substernere: sed plerunq; sunt sobrij: tũ curiose agũt: actionũ volunt esse socij: arcanorum participes: omnes Tragici sunt, non Satyrici, aut Comici Histriones: amicorũ personas gerẽtes. 4. Adulatores ministerijs vltro sese offerũt, conanturq, summo studio officiosi videri. 5. Molles & faciles sunt ad repræsentandos similitudine eos, quos adoriuntur, tũ in ingenijs tũ in moribus: sed varij interim, inconstantes, mutabiles sunt. *Plutarch in libro de discrimine adulatoris & amici.*

QVÆSTIO LVI.

QVO ET MODO ET TEMPORE & loco recreationes ac exercitationes adhibendæ?

AD tempus quod attinet: est ludo vtendum, sicut somno & quietibus cæteris, cum grauibus & serijs rebus est satisfactum. *Cic.1.Offic.* Deinde in æstate põtius quam hyeme Aristoteles censet instituendas corporis exercitationes esse: quod tũ calor naturalis languidus, ideoq; excitandus est. *Sect. 2. Probl.21.* Hippocrates magis frigus probat, hoc argumento: quod in æstate & autumno calor alias languidus magis exercitationib. illis minuitur. *lib 3. de Diæta.* Galenus contra habendam rationem esse censet cõstitutionis corporum: vt temperata in vere, frigida in calido, calida in frigido exerceantur *lib.2. de tuenda sanitate, cap.7. Mercur. lib.4. cap.11.* Ante vero cibum non post plerique omnes, exercitationes esse instituendas statuunt: quã tum corpora sunt leuiora & ab excremẽtis magis libera. Deinde calor natiuꝰ ita excitatur & præparatur ad concoctionem, quæ impeditur, post cibum exercitationibus susceptis; Vnde peccant hodie illi; qui illico à cibo sumpto vel pilę ludo, vel alijs grauioribus exercitijs

Tempus exercitijs corporis cõueniens.

citijs vtuntur. Quemadmodum & non probanda illa esse videtur ratio, quod ad vociferationem & Musicā grauem ac magnam post cibum se homines conferūt. Vocis enim exercitationem ieiuno volunt esse ore suscipiendam docti: quod alias illa exasperatur, asperā arteria exulceratur: vox denique corrumpitur. *Hippocrat. lib. de Diæta, Plut. in libello de sanitate. Aristot. Sect. 11. Probl. 22. Mercurialis lib. 4. cap. 11.*

Modus in exercitationibus seruandus.

Vt vero temporis est ratio diligēs eiusmodi in reb. habenda: ita de Modo quoq; cogitandum. Quemadmodum enim in iocis ac facetijs, ita quoque exercitationibus & recreationib. peradmodū difficile est, modum ac decorū seruare. Scurriliter saltauit Philippus Macedonum Rex. Cantauit inepte Caligula. Nero ridicule delectatus currus agitatione. Caligula Imperator sagittandi abusus peritia est, *Sabell. lib. 4. Ennead. 7, Suetonius in Nerone & Caligula.* Et notum est illud Poëtæ de Lauro pilæ lusore, qui

--Primus erat lusor, dum floruit ætas:
Nunc postquam desiit ludere prima pila est:

Hoc est, nullius existimationis homo. *Martialis lib. 1. Epigrammatum.* Itaque Intemperantia erit cauenda: ratio habenda verecundiæ; non nimis omnia profundenda: aut Cōmittendum, vt voluptate elati in aliquā turpitudinem delabamur. *Cic. 1. Offic.* Modus seruandus in remissionibus; ne aut odium studiorum adferāt denegatæ, aut otij consuetudinem nimiæ: moneatur puer, ne quid cupide, ne quid improbe, ne quid impotenter faciat. Franguntur citius, quā corriguntur, quæ in parum induruerunt. *Quintil. lib. 1. cap. 4.* Finis vero & terminus æstimandus sudore, lassitudine citra fatigationem, anhelitu mutato, motu inæquali & inconcinno. *Celsus lib. 1. Mercurialis lib. 4. cap. 12.* Atque hinc Spartanorum exercitationes reprehendit Aristoteles: quod nimis essent grandes & vehementes: allatis his rationibus. Quod eiusceemodi exercitijs corpora languescant & deformentur, frangantur deinde

vires

vires, tum augmentatio impediatur, postremo morũ sequatur immanitas & barbaries. *Polit. 7 cap. 4.*

Ad locum postremo quod attinet, volunt probati autores hunc esse apertum & tranquillum, ad Septentrionem & Orientem positum, liberũ à labe regionis vicinæ: cuiusmodi sunt paludes stagna, lacus; & alia, quæ valetudini nocent. quod liberum aërem non habent, corpora minus agilia reddunt. Vnde etiam deambulationes extra ciuitatem magis, quam in hac, probari solent. *Vit. uuius lib. 1. Arch. cap. 4. Gal. de tuenda sanitate lib. 1. cap. 7. Mercur. lib. 1. cap. 10.* *Locus vbi corpora exercenda.*

QVÆSTIO LVII.
QVO PACTO IN INSTITVTIONE iuuentutis sit ratio habenda?

ETiam huius in adolescentum educatione cura gerenda: quandoquidem recte hic illud vsurpatur: Ædibus in proprijs quid recte, vel secus fiat, videndu. *Plut. in libello de sanitat.* Et caput studiorum est bona Educatio, quæ Diætæ pars est. Nec aliud à Dijs Socrates petijt, quã vt intus pulcher efficeretur, exteriora amica essent interiorib. *Plato in Protagora.* Nec sine causa ab antiquis mos fuit ille seruatus, vt primis epistolæ verbis adijcerent: Si vales, bene est; ego valeo. *Senec. libro 2. Epist. 2*

Sit igitur in præceptis hoc primum, vt in cibo & potu temperãtia seruetur, Magna enim pars est libertatis bene moratus venter, & contumeliæ patiens *Senec. in Epist. ep. 124.* Et victus cultusq; corporis ad valetudinem sunt referendi & ad vires, non voluptatem *Cic. 2. Off.* Ideoq; hic primum cauendum cibi, qui non esurientes denuo ad edendum inuitant. *Plut. de tuenda Sanitat.* Vitanda deinde varietas ci[illegible] vt quæ intemperantiam parit, gignit morbos: q[illegible]dmodum simplicitas in animis temperantiam, in [illegible]oribus sanitatem

nitatem procreat. *Plat. lib. 3. de Legibus. Arist. in Probl. Sect. 1. Plutarch. in Probl. lib. 4. Probl. 1.* Et notum eſt illud Poetæ.

---At ſimul aſſis
Miſcueris elixa: ſimul conchylia turdis:
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoq; tumultum
Lenta feret pituita: vides, vt pallidus omnis
Cœna d' ſurgat dubia. Quin corpus onuſtum
Heſternis vitijs animum quoq; prægrauat vna:
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Et dignum memoria eſt, quod de Alexãdro M. fertur. Cũ enim huic à matre fercula multa quotidie mitterentur, & coqui & piſtores: nihil his ſibi opus eſſe reſpondit, meliores ſeſe habere coquos a Pædagogo donatos: ad prãdiũ νυκτοπορίαν, iter antelucanũ; ad cœnã vero ὀλιγαριςίαν, tenue prãdiũ *Plut. in vita eius.* Tũ declinanda nouitas ac peregrinitas: ſiquidẽ inſolitis corpora abijciũtur: mutata temperie qualitas alteratur: morbi inde varij oriũtur. Vnde à cucumere, malis medicis, & peregrinis cibis alijs Romani veteres abſtinuerunt. *Plut lib. 8. Probl. conuiual. Prob. 9.* Nihil vero pernicioſius aut turpius nimia ingeſtione & ingurgitatione ciborum: nec quicquã magis deformat hominẽ literarum, quam Stomachi ſui menſuram non noſſe. *Seneca in Epist. 83.* Et hac re non ſolum ventriculus læditur, impeditur ſomn⁹: capitis grauedo oritur, naſcitur oris graueolẽtia, verum animi etiã & ingenij ſubtilitas impeditur: quandoquidẽ plenus venter λεπτὸν νόον οὐ τίκτει, ſubtile ingenium non parit. *Senec. in Epist. 15. Auic. tractatu 1. cap. 35.* Itaq; in Perſarum legibus & hæc erat, vt pueri continentis eſſent ventris ac potus. *Xenophon lib. 1. pædiæ Cyri* Apud Spartanos Ephori decimo quoq; die pueros inſpiciebãt, & deprehenſós molliores ac pinguiores puniebant. *Plut. in Lycurgo, Cic. 5. Tuſc.* Etiam Galli olim mulctare ſunt eos ſoliti, qui cœnæ modum excesſiſſent. *Strabo.*

Ad po-

Ad potum porro quod attinet, necesse minime est, de Ebrietatis incōmodis hic agere. Oritur inde iecoris habitus vitiosus, vnde hydrops: destructio bonæ constitutionis cerebri, vnde phrenitis, epilepsia, apoplexia, paralysis, neruorum imbecillitas: vnde capitis & membrorum tremor: repentina denique & subita mors. *Gal. lib. 3. de temperamentis, Auic. lib. 2. cap. 8.* Vnde Plato vsq; ad ætatis annum 18. pueros bibere vinū noluit, quod existimaret non oportere ignem igni in corpus atque animum suggerere, antequam viri facti labores subire inciperent. *2. de Legibus.* Nec solum recte de mulieribus dicitur, eas quæ vini vsum immoderare appetunt, & virtutibus ianē claudere, & aperire delictis: verum in alijs quoq; locum habet. Neq; quicquam ebrietas est aliud, quam voluntaria insania. *Val. Max. l. b. 6. Senec. in Epist. Epist. 84.* *In potu quid faciendum?*

Tertio, in sanitatis & valetudinis cura, quietis & somni quoque ratio habenda. Somnus enim multus neque corporibus, neque animis, neque rebus gerendis a natura est aptus: nemo qui dormit, vllius est precij; nihilo magis, quam qui non viuit. Itaq; Sapientiæ curam gerens plurimo tempore vigilat: tantū somni capit, quantum ad sanitatem pertinere potest. *Plato Lib. 7. de lege.* Maxime vero qui aliquando futuri sunt magistratus & politici, ad somnū sese breuem assuefacient: quod tales dum noctu vigilant, terrori sunt improbis tum hostibus, tum ciuibus: in admiratione & precio apud bonos: vtiles sibi ipsis: fructuosi toti ciuitati. *Plato ibidem.* *Quietis ac somni ratio habenda.*

Et, vt non somno longo indulgendū: ita nocturnæ vigiliæ lucubratiōes fugiendæ: cū oculo mundi, nostri quoq; oculi claudendi: fugiēda vita lucernaria: declinandum illud vitium, quo multi lucis & noctis officia peruertunt: atq; ita sibi morbos mortemq; præproperā accersunt: nō speciosiores illis colores habent, qui in ualetudine diuturna premuntur. *Senec. Epistol. 123.*

In his

In his porro omnibus superstitio vitãda est; propterea quod, qui nimis fiunt diætarij, naturam reddunt somnolentam, deinde valetudinẽ dubiam ac periculosam, tum quasi vitam hanc edormiunt: & si, vel latũ (quod aiunt) vnguem præscriptum excesserint; in magnos morbos incidunt: postremo ad obeunda negocia per totã vitam inepti sunt, & quasi in vmbra degũt: dum didicerunt semel ad certos articulos & numeros vivere. *Plato 7. de leg. Plut. in libello de sanitate conseruanda.*

QVÆSTIO LIIX.

DE OFFICIO DISCIPVLorum.

QVemadmodũ ea, quæ sunt allata superiora proxima in Quæstione, ad præceptoris & pædagogi boni ac prudentis officium pertinent: ita discipulorũ est, frugi obedientes sese in ijs exhibere, quæ ab ipsis proponuntur: præbere sese dociles. Quemadmodum enim hominis ortus ex vtroque gignentiũ confertur, & frustra sparseris semina, nisi illa premollitus fouerit sulcus: ita institutio coalescere nequit, nisi sociata tradentis accipientisq; concordia. *Quintil. lib.* 2. Et debent discipuli præceptores suos non minus, quam ipsa studia amare, & credere parentes hos esse, nõ quidem corporum, sed mentium. Multum hic pietas confert studio. Nam ita & libenter audient, & dictis credent, & esse similes cõcupiscent; in ipsos denique cœtus Scholarum læti atque alacres conuenient: emendati non irascentur: laudati gaudebunt: vt sint carissimi studio merebuntur. *Idem.*

Ita Achilles, Græcorũ fortissimus, Phœnicem Præceptorem suum coluit & amauit, & regni sui dimidium detulit. *Homerus Iliad.* 9. Criton, Atheniensis Philosophus, summo in precio Socratem habuit: accusatum defendit: omnia ad vitã necessaria suppeditauit. *Suidas.* M Cato Vticensis puer pædagogo in omnibus obtempe-

temperauit simul tamen rationem eorum, quę facere iubebatur, quærebat. *Plutarchus de audiendis Poëtis.*

QVÆSTIO LIX.

DE VRBIS SEV CIVITATIS ALIcuius partibus cur agendum? Et vnde istæ oriantur?

VSum hic locus insignem omnibus in causarum generibus habet: cum in Deliberatiuo, quinam admittēdi in ciuium numerum, aut ab hoc excludendi, consulatur: inuestigatur, quodnam ciuium sit munus & officium: de eorundem cum præmijs, tum pœnis deliberatur. Neque enim maior in vrbe, seu ciuitate aliqua, frequentiæ ciuium, quam nobilitatis aut probitatis ratio habenda. Et apud Herodotum laudantur ab Historicis Ægyptij, qui pacis in templo omnium ciuium nomina publicis conscripta in tabulis, ac suspensa habuerunt: celebrantur Athenienses qui suas ἀνακρίσεις & excussiones ciuium obseruarunt, quinam veri ac legitimi, an adulterini essent. Commendatur hoc in Augusto Cæsare, quod in iure ciuitatis dando parcissimus extiterit; Liuiæ quoq; vxori suæ, pro quodam intercedendi, responderit: ferre sese facilius posse, vt paucitate ciuium fisco aliquid detrahatur, quam multitudine Romanæ ciuitatis honos vulgetur. Memorabile deniq. est quod de Venetis Sabellicus scribit, eos cum in cōdenda vrbe occupati essēt, & multi confluerent: neminem admisisse vel seruilis fortunæ, vel famæ parum cōmodæ, ne nascentē ciuitatē pollucrent. In Demonstratiuo deinde valet, quādo bonorum ciuium virtutes collaudandæ, vituperāda improborum vitia sunt. In iudiciali denique prodest, quoties hi accusandi, illi defendendi: occurrendum ijs, qui ciuium nomine & titulo insolenter ad petulantiam, contemptū aliorū, omnis generis scele-

ra abutuntur, aut etiam pro ciuibus falso sese gerunt. Quin & priuatim idem plurimum commodat; quandoquidem nemo reperitur, qui ἄπολις & nullius Reipublicæ ciuis esse cupiat: vt ita res rationesque suas cunctas quisque instituat, quo charus sit ciuis, laudetur colatur, diligatur, non odio laboret & inuidia: aut sit naturâ quidem ciuis, voluntate vero hostis; semper memor illius definitionis, quæ in Vatiniana oratione legitur: Ciuis est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos & incolumes desiderat.

Partes seu ordines vrbis alicuius cur cognoscendæ?

Et quidem ad partes seu ordines vrbis alicui⁹ quod attinet: necessarium omnino est, vt hi cognoscantur; quod pro quantitate & numero, qualitate deinde & moribus ciuium Respub. omnis constituenda, conseruanda, augenda amplificanda Secus si fiat, leges ferri ordo institui, vrbis negocia tractari, bella geri, hostes propulsari non possunt. *Aristoteles Politic. 3. cap. 2. & 4. cap. 12.* Et difficile factu Hippodamus Milesius existimauit, vt colluuio quædam hominum, vnis manibus collecta quiete degat: nisi distinguatur. *Patricius de Repub. lib. 6. tit. 1.* Quia vere ciuitatis origo est χρεία, vsus ac necessitas vitæ: hæc propterea instituta, vt mutua communicatione sese homines iuuent, & è diuersis muneribus in vnam quandam harmoniam conspirent. *Plato2. de Repub.*

Partes & ordines vrbis varij apud varios.

Hinc tanquam ex fonte, manarunt partes & ordines ciuium varij apud varias nationes. Indi in septem genera suos distribuerunt: vnum Philosophorum, qui ab omni opere immunes & præstantissimi sunt habiti: secundum agricolarum: tertium pastorum & venatorum: quartum opificum: quintum militum: sextum ephororum & præsidum; postremum consiliariorum & assessorum regiorum. *Strabo lib. 15.* Ægyptij septem habuerunt ordines: quorum primus fuit sacerdotum; alter pugnatorum; tertius boum pastorum; quartus subulcorum, quintus rusticorum; sextus interpretum; postremus gubernatorum naualium. *Herodotus lib. 2.*

Arabes

Arabes trifariam partiti sunt Rempublicam, in sacerdotes, agricolas & milites. *Diodorus lib.6. cap.10.* Galli, Iulij Cæsaris tempore, diuisi omnes in duo fuerũt genera; Druidum & equitum: quorum illi rebus diuinis ac religioni operam dabant: hi bellis gerendis districti tenebantur. *Iulius Cæsar lib.6.* Apud Athenienses tres fuerunt gradus: primus nobilium & doctrinę deditorum εὐπατρίδων: alter illorum, quib⁹ agri erant assignati: tertius plebis & artificum. *Diodorus lib.1. cap.2. Plutarch. in vita Thæsei.* Et inter hos illud erat discrimen; quod primi, nobiles scilicet & docti, dignitate; secundi & milites vsu; postremi, opifices, & artifices, multitudine præstarent in ciuitate. *Plutarch. ibid. Sigonius de Repub. Athen. lib.2. cap.2.* Romani tres quoq; ordines ciuitatis constituerunt; vnum Senatorum; alterum equestrem; tertium plebeium. *Liuius lib.1. à condita vrbe.* Totidem constituit ordines & Plato, sed diuersa ratione: vt esset prim⁹ agricolarum, opificum, mercatorum, qui cæteris ciuibus, veluti horum ministri, ad vitam necessaria compararent; alter militum, qui ciuitatem tuerentur: tertius custodum, quorum autoritate & consilio res tum pacis, tum belli tempore gererentur. *l.b.2. de Repub.* Aristoteles sex ad ciuitatẽ esse necessarios ordines contendit; secundum res, quæ necessario in vrbe requiruntur: & constituit agricolas primum seu glebæ addictos, & pastores, propter victum: secundo opifices, propter instrumẽta varia: tertio milites, propter arma: quarto diuites, propter pecuniam: quinto sacerdotales, propter rerum diuinarum procurationem: postremo iudices & Senatores propter iudicationes & consultationes. *Politic.7. cap.9.* Et hos ordines qui non obseruat: non primum animaduertit, confusione & perturbatione nihil aspectu fœdius ac deformius esse. Non attendit deinde id, quod veteres affirmarunt, in tota rerum vniuersitate nihil maius ac melius reperiri, quam quod certo ordine materiæ quæque discretæ, inque suis collocatæ se-

dibus sunt. Non tertio perpendit, eos, qui ciues omnes sic æquare conantur omnibus, vt nihil primum in ciuitate, nihil postremum, nihil medium sit; perinde facere, atq; ii, qui hordeum, frumentum, milium, legumina alia in vnum aceruum accumulant: qua ex re & singulorum seminum & vniuersi aceruí vsum amittunt. *Bodinus de Repub. lib. 2. cap. 8.*

Qvæstio LX.

QVAMOBREM CIVES OLIM PEregrini, spurij, mendici, serui non fiebant?

VT ordines ac partes ciuitatis cognitu & vtiles & necessariæ sunt: ita & illud prodest nosse, quinam in ciuium numerum admittendi aut reijciendi sint. Et quidē ad peregrinos quod attinet, quos Albinos nonnulli vocant, quasi alibi natos; Spartani esse ciues noluerunt, ne in vrbem irrepentes, simul introducerent diuitiarum amorem ac studium, luxum, mollitiem, vitia alia. *Xenophon de Spartana Repub. Plutarchus in Laconicis institutis & in vita Lycurgi.* Apud Athenienses illi solum Athenienses habebantur: qui ex duobus nati Atheniensibus essent. *Plutarchus in Pericle.* Et propter morum dissimilitudinem contrariaque studia, grauibus inter se factionibus, peregrinis admissis, laborāt. Testis Syracusana Respub. *Diod lib.* 11. Testis Londinensis ciuitas. *Polydorus lib.* 27. Testis vrbs Buda. *Bonfinius lib 4. Decad.* 3. Vnde & conuersiones sæpe Rerumpub nascuntur. *Arist. Polit.* 5. *c.* 3. Etiam elati qui sunt ac superbi, assueti bellis, facile mansuetos opprimūt: qui mali & molles, alios corrumpunt. *Id. Polit.* 3. *c.* 1.

Secundo, habendi ratio generis, ortus, familiæ: nothi ac Spurij ciues fieri non poterant. Et Hebræi ex mandato DOMINI Spurios in ciuitatem non recipiebant ad decimam vsque progeniem. *Deut.* 23. *cap.* Estque in

que in promptu ratio: quia bene constituta in Repub. propterea instituta matrimonia sunt, vt certa proles nascatur. Deinde ciuitas est societas tantum liberorũ hominum. Tum & exempla illa nocent plurimum: latam non modo fenestram, sed etiam portam aperiunt ad libidines & scortationes. Huc accedit, quod illegitimo thoro incertoq; patre prognati, pleranq; turbulenti, alijsq; deteriores fiunt, propter mala principia & institutionem minus diligentem. Postremo, si spurijs & nothis hæreditas recte negatur & successio: multo magis deneganda his ciuitas videtur. *Aristot. Polit. c. 4. cap. 6. & in hunc Casus.*

Tertio beneficiorum aut maleficiorũ habita quoq; ratio est: & Israëlitis Moses præcepit, ne Ammonitas aut Moabitas in ciuitatem suam admitterent, ne quidem decimam in progeniem: eo quod nõ suppeditassent illis cibum & potum, cũ ex Aegypto progressi essent. Admiserunt contra Aegyptios, memores beneficiorum, quod aliquando in Aegypto peregrinati essent. *Deut. 23. cap.*

Quarto, sunt qui inter ciues non esse numerandos censent opifices. Fuerunt in ea sententia Paleas & Diophantus. Secutus horum opinionem est Epidamus, sed inepte, male, inique. Id quod his monstrari rationibus potest. Quia primum etiam opifices liberi sunt. Deinde, sublatis opificibus, ad paucitatẽ ciuitas redigitur. Tertio, iniquum est, excludere eos velle, qui maxima onera Reipub. portant. Quarto non minus bene merentur de ciuitate, quam milites, qui non excludũtur. Postremo inter partes ciuitatis numerati ante opifices fuerũt, de Platonis & aliorũ sententia. Nec hîc obstat Aristotelis autoritas, qui *Polit. 3. c. 5.* optimam Rẽpub. non facere ciues opifices affirmat. Loquitur. n. ille de sordidis & illiberalib. & mercenarijs, qui in excrementis ciuitatis versantur, & proximi seruis habẽtur: & loquutur maxime de Aristocratia, non reliquis Rerumpub. formis. *Arist. Polit. 5. & 3. cap. 5.*

Sed non negligendæ facultates sunt & opes: ideoq; Romæ census fuit ratio habita: & optima lege iudicabatur ciuis factus, qui domicilium, qui tribum, qui honorum potestatem esset adeptus. *Sigonius de antiquo iure ciuium Roman. lib.* 1. *c.* 1. Et mendici atq; supra modum pauperes nū vidētur in ciuitate ferendi, aut huius iure donandi: siquidē rationi difficulter obediūt. *Arist. Polit.* 4. *c.* 11. Sunt plerunque leues & petulantes. *Idem ibid.* Et lex est Platonis: Nemo nostra in ciuitate mendicus esto: quisquis id tentauerit & miserabilibus precibus stipem victumq; collegerit, eū præfecti è foro, ædiles tota vrbe, agrorū præfecti tota regione exterminent. *lib.* 11. *de Leg.* Rationes istæ sunt: quia miserabilis & commiseratione dignus non is, qui fame aut siti laborat, aut tale q̄d patitur, sed is qui virtute præditus, in miserijs & calamitatibus per aliquam occasionem versatur. *Idem ibid.* Deinde, qui è diuite pauper est temere factus & bona sua diuendit, nulla amplius ciuitatis pars est, non mercator, nō opifex, non miles, sed tantum pauper & egenus vocatur. *Idem lib.* 8. *de Repub.* Tertio, bonorum talis decoctor, quemadmodum fucus in foro nascens, exanimis est morbus: ita in domo sua nascitur veluti morbus Reipublicæ: perniciosus sibi & toti ciuitati est. *Ibidem.* Quarto, inde in ea ciuitate, in qua mendici cōspiciuntur multi, multi quoque reperiūtur fures, latibula quærētes, & *βαλαντιοτόμοι*, sectores crumenarum, sacrilegi, aliorum scelerum artifices. *Ibidem.* Et hoc obseruandum diligenter est propter mēdicos, dissolutos, prodigos & vagabundos, qui nusquam & tamen vbiq; manent: non laborant, & tamen manducant. Non enim Philosophi de illis loquuntur, qui orphani, qui decrepiti, qui egroti, qui infortunati & exules, & propterea commiseratione digni.

Postremo, etiam serui apud plerasq; nationes ex albo sunt ciuium exempti: propterea quod tales deformare Rempub. videntur. Quanquam hanc sententiā

quidam

quidam oppugnant, & seruos æque atque liberos ciuitate esse donandos autumant his argumentis. Quod primum diuinum animal instar pecudis habere, arrogantis sit hominis. Deinde in humano quoque corpore membra reperiantur nonnulla, ita pudenda, vt nemo verecunde ea nominare aut reuelare debeat: nec tamen propterea corporis esse membra desinant. *Bodinus lib. 3. de Repub. cap. 8.*

QVÆSTIO LXI.

QVINAM FIERI CIVES ET RETInere in vrbe possint aut debeant?

SEquitur de illis vt agatur, qui ciuium numero & loco habendi, vrbis agnoscendi partes sunt: vbi breuitati studendum & ostendendum erit, quare cum literati tum illiterati sint in ciuium album cōferendi? vt & reprehensionibus occurratur: commendentur illi, qui Rebuspublicis, & ornamento & emolumento sunt: etiamsi à nonnullis vix quintæ, quod aiunt, classis esse iudicentur.

Et quidem ad facultates superiores quod attinet: sunt in Republica necessaria. Primo Theologi, sacrorum pietatis & religionis antistites, cuius præcipua cura in Republica est suscipiēda. *Plato 2. de Repub.* Quia finis vitæ nostræ primarius, & meta, ad quam collimandum, DEI cultus & honos est. *Plato 4. de legib.* Reipublicæ fundamentum ac propugnaculum religio. *Idem 4. de Repub.* Vera sapientia ac virtus, DEI cognitio: inscitia contra ac improbitas summa, ignoratio. *Idem in Theæteto.* Fundamentum legum & virtutum omnium DEI metus & cognitio. *Cic. 2 de legib. & in oratione pro Plancio.* Fons felicitatis publicæ. Vnde illud Sibaritis oraculum redditum: *Theologi.*

Semper eris felix, venerans gens numina Diuum,
Donec plus superis fueris venerata virum quem:
Intima seditio tunc & tibi prælia surgent.

Athenæus lib.12.cap.6. Et Romani non numero Hispanos, non robore Gallos, non calliditate Pœnos, non artibus Græcos, non denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoq; sensu, Italos ipsos, ac Latinos, sed pietate & religione atque hac vna sapientia, quod Deorum immortalium numine omni regi gubernariq; perspexerunt, omnes gentes ac nationes superarunt. *Cic. de Aruspicum responsis.* Priuatim quoq; religio plurimum cōmodat: quia minus illis insidię struuntur, qui ob pietatis & religionis studium DEVM defensorem habent. *Aristot. 2. Rhetor. de confidentia.* Neque vlla sine DEO mens bona esse potest. *Seneca in Epist. 41. ad Lucinium.* Quod in naui est gubernator, in curru auriga, in choro choragus, lex in ciuitate, dux in exercitu: id DEVS in mundo est. *Aristot. in lib. de Mundo.* Et facilius vrbs condi potest sine solo, quam ciuitas coire aut constare opinione penitus de dijs sublata. *Plutarchus aduersus Colotē.* Itaq; legimus translata esse & mutata & vastata regna & imperia propter vnicum contemptum religionis. *Deut. 28.* Et hic idem contemptus contemptum magistratus parit. *Plato 4. de Repub.* Et ingentis pœnæ loco Propheta minatur, fore, vt multi in Israel dies absq; DEO vero, absq; sacerdote, absq; doctore, absq; lege abeant. *Paralip. 2. c. 15.* Aeschines quoque, in oratione de falsa legatione, audiēdos eos esse monet, qui patrijs de ritibus docere alios cupiunt. Et Iureconsulti ac leges de sacrosanctis Ecclesijs & earundē priuilegijs, de Episcopis & clericis pręclara multa habent. *Cod. li. 1. t. 2, & 3.* Hinc quoq; Galli cōmendātur à Cæsare, quod iuuentutem prius de his docerent, quæ ad religionem facerent: deinde quæ prodessent ad Rempub. capessendam. *l. b. 6. comment. de bello Gallico.* Laudantur Romani, qui singulis annis aliquot principum filios Hetruscis tradiderunt in disciplinam, vt sacra discerent ante omnia, negotiorum in vrbe post directores futuri. Et primas semper in deliberationibus religioni tribuerunt. *Valer. Max. lib. 1.*

Post

Post interpretes religionis, ad antistites legum Iureconsultos vt veniatur, necesse est. Videtur hos improbare Plato, cùm *libro de Repub.3.* turpe esse docet, & magnum argumentum imperitiæ, in eas angustias adduci, vt cogantur vti iure quodam aduectitio & mutuato ab alijs propria iuris penuria. Indiciū idem esse affirmat male constitutæ Reipub si multi Iureconsulti in ea inueniantur. *Ibid.* Qui totum tempus vitæ in foro & controuersijs consumant. *Ibidem.* Et multi nō sine iure quidem, sed tamen Iureconsultis viuere volūt: quod de Vngaris refert Viues *li.7.* de causis corruptarum artium. Et Cuspianus, Fridericum III. Iureconsultos mediocriter dilexisse refert: quod diceret, Iuris æquitatem ab illis inuerti, fœdari iustitiam. Quod tamen non de Iureconsultis veris, sed foritintinnabulis & rabulis intelligendum, qui aliquot iuris formulis memoria mandatis dominari in foro conantur, clientulos suos erusçant & exhauriunt, dū lites serunt & alunt, non tollunt. Iureconsulti veri iuris sacerdotes merito appellantur. Iustitiam namque colunt: boni & æqui profitentur notitiam: æquum ab iniquo separāt: licitum ab illicito discernunt: bonos non solum metu pœnarum, verum etiam premiorum exhortatione efficere cupiunt; philosophiam veram, non simulatam sectantur. *1. Digest. tit. 1.* Similes sunt Scholarum magistris, qui discipulis suis literas quasdam præscribunt, quas ipsi exprimant. *Plato in Protagora.* Vnde horum domus Cicero ciuitatis oracula vocat. Ad Iureconsultos enim olim sic veteres adibant, vt non solum de omni iure ciuili, verum etiam de omni officio & negotio referretur. 3. *de Orat.*. Et sine Iureconsultis recte Aristoteles affirmat, ciuitatem recte feliciterque habitari non posse: propterea quod de commodis & iustis iudicium reddendum Iureconsultis. *Polit. 3. cap. 8.* Ac sane, sicut morbi corporum medicorum inuentis curantur: ita immanitas animorum legumlatorū exterminatur prudentia. *Demosth. Oratione 2. contra Arist.*

Iureconsulti.

flagitonem. Leges sunt Rerumpublicarum vincula. *Plato. 1. de legibus.* Fundamenta libertatis. *Cicero pro Cluentio.* Vitæ humanæ solatia. *Cassiodorus lib. 3. variarum.* Veluti muri magistratuum contra vulgi importunitatem. *Leo Imperator in procemio Constitut. nouell.* Non excludendi & exterminandi è ciuitate Iureconsulti erunt, qui legum custodes & interpretes. Atque hanc ob causam Plato annum agens 86. iuris ciuilis peritiā sibi acquisiuit. *Valer. Max lib. 8. cap. 7.* Alexander Seuerus Imperator sine Iureconsultis magnum aliquid non decreuit. *Pontanus de magnanimitate.* Iustinianus Tribonianum, Theophilum, Dorotheum amauit & cōluit *Cuspinianus.*

Medici. Ad Medicos quod attinet, inuenti sunt quidā, qui his non vsque adeo honorem magnum tribuerūt aut locum concesserunt in vrbe. De Græcis quæritur Cato, quod omnia corrumpant Romæ maxime cum Grecos medicos eo mittunt. *Plin. libro. 29. cap. 1.* Et ibidem Æsculapij templum fuit extra vrbem extructum, vt inde colligeretur, necessitate, non voluntate aliquid Medicinæ Romanos tribuere. *Plinius eodem in loco* Ac notum illud Adriani Imperatoris: qui moriturus dixit, Multorum medicorum turba me perdidit. *Dion in Adriano.* Ac sentit ita Plato, profligatæ & turpis educationis, prostitutæ disciplinæ in Repub. argumētū esse, si cuiusuis ordinis homines medicorum opera indigeant. Absurdum idem esse contendit, homines medicorum auxilio opus habere, non vulnerum sanandorum, aut popularium tātum morborum causa, qui aëris intemperie pro anni constitutione nascūtur: sed illorum morborum gratia, qui ꝓpter desidiam & dissolutum victum oriuntur. *3. de Repub.* Sed vt nō male hoc à Platone adfertur: ita non Medicorum interim autoritatem eleuat. A Deo enim est omnis medela: altissimus de terra medicinam, medicum creauit. *Ecclesiast. 38.* Scriptura eadem medicum honorare iubet propter necessitatem. *Ibid.* Affectionibus enim varijs corpus

corpus nostrum obnoxium, nō impatibile est, vt adamas: duplices corruptionis habet causas: alteras internas, alteras extrinsecus incidentes: vbi medēdi scientia requiritur, sunt medici necessarij. *Galen. lib. 1. de sanitate tuenda, cap. 4. & 7.* Imo ægrotare incipimus mox vbi nascimur. *Augustinus super Psal.* 111. Quod magis est, tota hominis vita nihil, nisi morbus perpetuus, est. *Idem Sermon.* 74. Et hi morbi non per se curantur: aut valetudo solum sustentatur corporis notitia & obseruatione eorum, quæ aut prodesse aut obesse solent, & continentia in victu atque cultu corporis, & prætermittendis voluptatibus: verum etiā arte eorum, quorum ad sententiam hæc pertinent. Hanc ob causam, qui rem familiarem administrant & præsunt Reipub. magistratus, curare suorum valetudinē iubentur. *Aristot. Polit. 1. cap. 10.* sed ita, vt non quosuis Medicos in vrbe admittant: sed tantum ante exploratos & probatos, *Plato. 3. de Repub.* Et laudatur Iulius Cæsar, qui eos, qui veram Romæ medicinam profitebantur, ciuitate donauit. *Suetonius in eius vita.* Et Græci commendantur, qui Hippocrati eosdem, quos Herculi, honores decreuerunt: quod pestem venientem prædixisset, & discipulos ad auxiliandum circa vrbes misisset. *Plinius lib. 7. cap. 37.* Refert quoque Philippus Comminæus Ludouicum II. Gallorum regē, medico suo Cauterio singulis mensibus decem millia aureorum dedisse, vt vitam prorogaret. Et denique commēdatum omnib' esse illud Isocratis debet, qui discipulos suos monuit, vt valetudinis ante omnia curam haberent: ac partim à peritis, quæ possent, discerent: partim per omnem vitam se ipsi obseruarent: quinam cibus, qui potus, qui labor ipsis conduceret: & quo pacto his vsi quam optima valetudine vterentur. *Xenophon memorabilium lib. 4.*

Quemadmodum vero facultatum superiorum est magnus in Repub. ac ciuili societate vsus: ita non negligendi illi sunt, qui in Philosophia excellunt. Sunt *Philosophi.*

plures

plures quidem Domitiani tempore partim interfecti; partim pulsi vrbe tota que Italia: quod operam Philosophiæ darent. *Xiphilinus in Domitiano.* Aristotelici sunt libri combusti Alexandriæ. *Idem in Antonino Caracalla.* Et Socrates eos, qui in Philosophiæ studijs longo sũt tempore versati, affirmat ridiculos esse, vbi ad forũ venerint: eo quod otio diuturno ac summa in tranquillitate vixerũt. *Plato in Theæteto.* Personarum à muneribus Valens Imperator immunes atque liberos nõ vult esse Philosophos. Reddatur, inquit, vnusquisque patriæ suæ, qui Philosophiæ habitum indebite & insolenter vsurpare cognoscitur: addita hac ratione, quia turpe est, vt patriæ functiones ferre nõ possit, qui etiam fortunæ vim se posse profitetur. *Cod. lib. 10. tit. 52. de Professoribus ac Medicis.* Reipsa deprehenditur, eos, qui ad Philosophiam animum appulerunt, & diutius in hoc studio versati sũt, morib. peregrinis & importunis præditos esse, aut reddi inutiles ad Remp. capessendam. *Plato 6. de Repub.* Sed non qui indebite & insolenter Philosophiæ habitum vsurpant, sunt barba & pallio sapientes: iccirco & veri Philosophi excludẽdi: nec illorum studium contemnendum, qui sapientiæ dant operam: etiamsi multitudo imperita de his minus dextre sentiat: iudiciũ peruersum adhibeat: huic occasionem illi præbeant, qui falso Philosophiam sibi vendicant. Nam & ille ipse Plato nõ prius affirmat finem malorum futurum in Rebuspublicis, quam Philosophi in illis summam rerum obtineant. *6. de Repub.* vel qui reges sunt & optimates, germana quadam ratione philosophentur. *5. de Repub.* Et sunt Philosophi Pentathli, Quinquertiones, quia omnium artium generales rationes intelligunt. *Plato in Dialogo qui Amatorias, seu Philosophia inscribitur.* Estq; magnum reuera illud, quod qui vere philosophantur, sua sponte agunt, quæ cæteri legum metu faciunt. *Plutarch. de amore virtutum.* Neque quicquam Philosophia est aliud, quam vitæ lex. *Seneca epist. 95.* & gubernaculum per ancipitia flu-

tia fluctuantium dirigens cursum, monens, vt casum quisque aduersum commode ferat. *Idem epist* 16. Extrahens vitia radicitus, ad status accipiendos animos præparans, *Cicero 2. Tuscul.* Atq; hanc ob causam Aristoteles pacis tempore esse Philosophiæ operam dandam scribit: quia omnis societas ciuilis ad bellum & pacem est accommodanda. Ad bellum duo requiruntur: Fortitudo & constantia: ad pacem Philosophia, ad vtrunque temperantia & iustitia. *Politic. 7. cap* 15. Et pulchre ratio redditur, quare artes liberales & studia Philosophica negligantur à Plinio: Cum postquam, inquit, senator censu lectus, iudex fieri censu, nihil magis exornare magistratum ac ducem cœpit: omnes artes, quę à maximo bono liberales sunt dictę, in contrarium cecidere. *lib. 14. in Proœmio.*

Quemadmodum vero sūt politia & vrbe digni vere Philosophi, non insolentes & indocti Sophistæ: ita Oratorum quoque diligens ratio habenda, etsi apud quosdam etiam ipsi minus commode audiāt. Videntur enim vti ea lege, vt omnia mendacio ac simulatione tegant: populorum motus, legum abrogationes, mutationes religionū, rerumpublicarum conuersiones & interitus: mala alia his accepta ferātur. Deinde oratio etiam quo magis ad splendorē & ornatum accedit, eo à veritate recedit longi⁹. *Plato in Axiocho.* Tū & Lacedæmonij parum oratoribus tribuerunt. Accedit huc & illud, quod iudicia Oratores corrumpere videntur: & plus his nocent, quam qui largitionibus vtuntur: quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest. *Amianus Marcellinus lib. 30.* Verum hæc omnia non impediunt, quo minus Oratoribus in Repub. locus concedatur. Est enim omniū rerum & quidem præstantissimarum ea conditio, vt his perperam homines vtantur. *Aristoteles Rhetoric. 1. cap. 1. Quintilianus lib. 2. cap. 17. Cicero 1. de Inuentione.* Nec sunt Oratores habendi, quorum orationes verborum tantum splendorem habent & ornatum; sententijs *Oratores.*

pruden-

prudentibus carent. Lacedæmonij vero etiam alia studia & liberales artes cōtempserunt, vtpote toti armis dediti. Et sunt amandi ac colendi oratores: quia nullæ principum opes ac legiones plus valent, quā admirabilis dicendi vis & facultas eius, qui populorum animos languentes erigere, & ad bellum inflammare, & ad vim paratos exarmare, & ardentes ad virtutem cohortari, & à vitijs acriter reuocare, & ad mores hominum accommodare orationem; à beneuolentia ad odium, ab odio ad beneuolentiam deducere potest. *Bodinus de Repub. lib.4. cap. vlt.* Est sceleratis exitio, innocentibus præsidio, improbis terrori, ornamento probis. *Idem ibidem.* Et est necessarius vsus Oratorum in veritate ac iustitia defendenda. *Aristot. Rhetor. 1. c. 1.* in constituenda arca salutis. *Idem in præfatione Rhet. ad Alexandrum*: in vertenda senatus grauitate, in ferendo auxilio supplicibus, in excitandis afflictis. *Cic. 1. de Orat.* Neq; alia ratione regi multitudo, inq; potestate haberi potest, nisi orationis præsidium adhibeatur. *Plutarchus in præceptis Re pub. gerendæ.* Quemadmodum enim serpentes verborum quibusdam illecebris capiuntur: ita hominum ferocissimorū barbaries atq; feritas Eloquentiæ dulcedine ac suauitate mitescit. *Bodinus lib. 4. cap. vlt.* Et si seditiones tum in castris, tum in ciuitatibus sint crebræ & summæ perniciosæ: compesci nulla alia ratione istæ possunt, quam si Oratores adsint, qui sapienter dicendo eas compescunt ac sedant. Idem faciunt, quod Medici, qui morbos & vulnera periculosa à putredine conseruant. *Aristot. Polit. 5. c. 5.* Vt nihil dicamus de legationibus. Est legatorū nomen apud omnes nationes sanctum. *Cæsar libro 3. de bello Gallico Tacitus lib. 3.* Sunt legati oculi ac aures regnorum. *Guicciardinus lib. 5. historiar.* At suam hi autoritatem non tuentur, nisi eloquentes & oratores boni exriterint: oportet enim tales lingua esse instructos ab omni parte: vt quouis disputationem genere possint palmam obtinere: nec aliena lingua vti cogatur.

Gregoras

Gregoras lib.6. historiarum. Et refert *in Pyrrho.* Plutarchus, quod Pyrrhus ipse fassus fuerit, plures à Cynea Oratore ac legato suo oratione vrbes, quàm à se armis expugnatas esse.

Historici. Quod vero de Oratoribus est dictum, idem de Historicis quoq; affirmandũ videtur. Habuit Imperator Tacitus eo in honore historicum Cornelium Tacitũ: vt omnibus in bibliothecis eum collocari curaret. *Sabellicus lib.7. Ennead.7.* Hadrianus Imperator Dionysij Milesijita amauit historias, vt & ipsum sua dignum mensa iudicaret. *Philostratus in Sophistis.* Tito Vespasiano sic charus Iosephus extitit, vt Hierosolymis captis, potestatem ei faceret petendi & exportandi inde, quicquid vellet. *Iosephus in vita sua.* Rerum suarum scriptorem Theophanem ciuitate Pompeius donauit. *Cic.pro Archia.* Neq; sine ratione. Quod enim de Græcis dicitur, pueros illos esse, quod antiquitatis memoriam non habeant, *apud Platonem in Timæo.* Cicero affirmat *in Oratore perfecto:* Nescire, quid, antequam natus sis, acciderit, est semper puerum esse: de omnib. ijs intelligendum videtur, qui partim viuis, partim in mortuis, de antiquitate erudire sese non sinunt: non historicos admittunt: non legunt historias. Et sane si Historia est thesaurus ad omnem posteritatem: non ludicrum quiddam, quo ad præsens tantum tempus aures demulceantur. *Thucydides lib.* 1. Testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis. *C.c.2. de Oratore*: quid & quantum sit tribuendum Historicis facile apparet: cum præsertim & illud accedat, vt mores, actiones, vitamque nostrã totam Historici recte conforment & instituant: sicque plurimum futuro Politico prosit. Est enim hoc præcipue in cognitione rerum frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri: vnde tibi tuæq; Reipub. quod imitere, capias, vnde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites. *Liuius lib.1. Decad.1.* Ostendunt legentibus Historici præteritorũ

exemplis, quid expetendum aut fugiendum nobis sit; quia cognitio, ex aliorum tum secundis, tum aduersis rebus percepta, doctrinam habet extra periculum constitutam, ἀδιδασκαλίαν ἄπειρον. *Diodorus Siculus libro.*1. Quin & exempla cum proponuntur, ad æmulationem ingenia vere liberalia excitantur: quemadmodum Achillis exemplum currendi calcar Alexandro addidit: Cæsarem ad virtutem militarem impulit Alexander: Carolum V. ad gloriam tantam impulit æmulatio Ludouici XII. Galliarum regis, cuius historia à Comminæo descripta, charissima fuit. *Bodinus in proœm o methodi historicæ.* Vt de illo nihil iam dicatur, quod Historici non tantum res præclare gestas ab obliuione vindicant: verumetiam conseruant laudem & gloriam clarorum virorũ, imo integrarum nationum Omnes enim omnium virtutes tantæ sunt, quantas videri eas voluerunt, qui aliorum facta descripserunt. *Vopiscus in proœmio.* Et ex historia accuratè scripta hæc duo eueniunt, quæ sunt æquissima & optima: vt viri fortes, qui fatum suum impleuerunt, gloriam immortalem consequantur, laudentur à posteris: deinde, vt horum progenies non otio se turpi dedat, sed labores honestos suscipiat. *Dionysius Halicarnasseus lib.*1. Et quomodo de DEI tum essentia, tum voluntate certi essemus, eiusdem exequeremur mandata: nisi Historiæ & literæ sacræ essent? Vbi esset cognitio eorum, quæ in Ecclesia post acta sub viris sanctis: nisi essent Epiphanius, Origenes, Eusebius, Paulus Diaconus, Nicephorus, Euagoras, Scholasticus, Socrates, Sozomenes, Theodoretus, Cassiodorus? Quam turpi obliuione sepultæ iam iacerent res Germanorum: nisi essent Cornelius Tacitus, Albert' Krantzius, Beat' Rhenanus, Birckhaimerus, Vilibaldus, Glareanus, Tritemi', Wimphelingus, Cuspinianus, Auantinus, Sleidanus? Et Gallorum? nisi essent Bellaius, Æmylius, Verroni', Gregorius Turonensis, Frossardus, Cominæ' Gilbertus Co-

tus Cognatus, Massouius, Tritemius? & Hispanorum? nisi essent Antoni⁹ Neglissensis & Franciscus Taraffa? Et Polonorum? nisi essent Gromerus, Callimachus, Quagninus? & Anglorum? nisi essent Polydorus Virgilius, Beda, Gregorius Liuius? Et Scotorum? nisi esset Boetius & Buchananus? Et Vngarorum, nisi Corthesius, Bomphinius, Ricius, Lasius, Soiterus? Et Bohemorum: nisi Æneas Syluius & Buprouius? Et Moscouitarum? nisi Baro Herbersteinius, Bosseuinus, Iouius? Et Danorum? nisi Albertus Krantzius, Saxo Grammaticus, Egenbergerus? Et Suecorum? nisi Albertus Krantzius, Ioannes Magnus, Olaus Magnus? Et Turcarum? nisi Egnacius, Lonicer⁹, Soiterus, Iouius, Stella, Pomponius Lætus, Folietta, Bomphinius essent?

Sed de Historicis minus laborandum est: in dubitationem illud magis venit, an sint Poëtæ ferēdi? Videtur enim hic aduersari primum Plato, qui Poëtas suâ è Republica exterminauit: hoc maxime nomine, quod moribus illi noceāt: frena laxent ad omnis generis vitia: cum introducunt pessima exempla non solum heroum, verū etiam ipsorum Deorum: deinde venenum melle conditum instillent pueris: in hominum influāt animos admodum molliter: fabulis, oratiōis genere, ornamentis, pigmentis verborum & figuris, *lib.3.& 10. de Repub.* Tum etiam Zeno Stoicus ad perceptionem disciplinarum nihil esse ineptius Poësi dixit: quod tamen recti⁹ de discendi modo, quam ipsa Poësi intelligendum videtur. *Laërtius lib.7.* Huc & Epicurus accedit, qui vt alia artes, ita quoq; Poësin risit: tanquam anicularum deliramenta. *Plutarchus de Poëtis audiendis.* Omnium vero illud grauissimum, quod Pphilippus Imperator statuit, ne immunitate Poëtæ donarentur, vt alij. 16. *Cod. tit. 52. de Professoribus & Medicis.* **Poëtæ.**

Verum non hæc obstare omnia debent, quo minus veris Poëtis locus bene constituta in Republica relinquatur. Est enim Poëtica antiquissima: etiā ante bellum Troianum sunt Poëmata inuenta. *Plin. lib.7. cap.*

56. *Cic. 4. Tuscul.* Et Poëtæ ipsi longe antiquiores historicis & ipsis oratoribus. *Seneca de vitæ tranquillitate lib.* 1. Vera & germana Poësis non tam industria & labore cōparatur, quam diuino quodam impetu existit: autorem DEVM seu Musam habet, cuius vi versus effunduntur. *Plato ni Ione Cic 1. de diuinat. & in oratione Archiana.* Vnde illud Poëtæ Ouidij:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Hoc etiam nomine sunt Republica & honore digni Poëtæ: quia res gestas clarorum & illustrium virorum celebrant. *Plato 2. de Repub.* vt recte à Poëta Lucretio sit dictum:

Carmine fit viuax virtus expersq; sepulchri.

Et à Lucano

O sacer & magnus vatum labor: omnia fato
Eripis, & donas populis mortalibus æuum.

Et felix idcirco Achilles iudicatus ab Alexandro Magno fuit, quod Homerum virtutū suarum præconem nactus esset. *Plutarch. in vita Alexandri, & Arrianus lib.* 1. Quin & meliores reddunt homines. *Aristophanes in ranis.* Et vniuersæ vitæ conformandæ rationem monstrant: affectibus nostris pacem ferunt ac subdunt: vt nihil his melius haberi queat. *Seneca lib. 1. Epist. 8.* Excitant præterea & inflammant homines ad res præclaras capessendas. Et Spartanos legitimus in fugam iam conuersos, restitutos fuisse carminibus Histræi. *Pausanias in Messenicis.* Huc accedit, quod artes plurimæ ac necessariæ à Poëtis sunt traditæ: Physica à Lucretio: Mathematica ab Arato: Ethica à Pytagora, Theognide, Hesiodo, Phocylide: Historia ab Homero, Virgilio, Lucāo, alijs. Postremo mirâ voluptate afficiūt homines & oblectant. Quā de causa custodibus Rerumpub. lectio Poëtica etiā à Platone est permissa: vt reficiant ac recreët animos defatigatos, ac paratiores reddant ad Reipub. munera obeunda. *Plato de Repub.* Itaque mirum non est, regibus ac principibus charos semper Poëtas extitisse. Crœsus Lydorum rex Pindarum tanto est

to est amore prosecutus, vt eum auferre iuberet auri, quantũ posset aut vellet *Zoses de varia historia.* Huius familię Alexãder pepercit, Thebis iã occupatis *Ælianus variar. historiar. lib.* 13. Vergilius sic acceptus Augusto extitit, vt eius diem natalem singulis annis celebraret. *Plinius lib. 7. cap.* 30. Vespasianus primus ex fisco salaria Poëtis constituit. *Suetonius in eius vita.* Martialis iocos vnice Ælius Ferus Imperator amauit. *Crinitus de Poëtis.* Poëtarum certamina Domitianus instituit. *Suetonius in eius vita.* Carolus Magnus versus, res gestas Romanorum cõtinentes, magni fecit; decantari etiam iussit. *Ælianus lib.* 4.

Sed & requiri nunc videtur: vt de alijs quoque, & quidem primo Militibus agatur. quorum summa dignitas, honestas, vtilitas ac necessitas bene constituta in Repub. deprehenditur. Ex ijs enim, è quibus honestas atq; officium manat, splendidissimum cumprimis illud est, quod animo factum magno & elato est. 1. *Officior. Cicero.* Et prima laus atq; gloria comparata adolescentibus est rebus bellicis. *Idem* 2. *Officior.* Neque Romæ vlli ciuium licuit vllum magistratum vrbanum gerere, qui decem annos non militasset. *Liuius lib.* 10. *Decad.* 4. Et quo fuerint loco numeroque milites habiti, & qui castra sequuntur ac Martia iura tractant; tituli satis testantur. Duces enim à ducendo nomen habent, quod illorum sit, ducere exercitum: Comites, qui reges & principes comitantur, quietos & periculi expertes, limites regnorũ custodiunt. Marchiones, qui ad Marcham custodiendam sunt cõstituti, id est, tract⁹ limitãeos. Barones ἀπὸ τοῦ βαρεῖν, quod cæteros dignitate antecellere debent, beneficiarios: seu vt alijs placet, quod domos vndiq; occlusas habeant turribus barreis, & regiones ita defendant, *Cælius Rhodoginus lib. 8. cap. 30. & Krantzius lib. 3. historiarum.* Habent nomen Nobiles, quod illorũ maxime nobilis in *Milites.*

bello esse nota virtus debeat. Et apud Germanos ab Aquila dicuntur. Aquilæ vero insignia Romani imperij. Milites quoque nuncupari videntur à mollitie per ἀντίφρασιν, quod minime sint molles, sed duram vitam traducant: vel à malo, quod suo periculo mala & incommoda auertant. Vnde Philemon Comicus non homines esse milites; sed quasi victimas, singulis pene momentis duci velut ad sacrificiū affirmat. Sunt prætere militibus constituta insignia præmia: laudationes & gratiarum actiones pro concione factæ. *Cornel. Tacit. lib. 2. Annalium.* Orationes habitæ in celebrationem eorum, qui in bello occubuerunt: maxime Athenis: vbi quotannis in festis Februarij & publico funere fuerunt laudib. celebrati, qui in bello pro Repub. cecidissent: vt inde quisque disceret patriam suam amare, commoda publica priuatæ saluti anteponere. *Plato in Menexeno.* Fuerunt illis datæ coronæ gramineæ & obsidionales, quernæ ob ciuium aliquorum vitam defensam: castrenses, itidem murales. *Polybius lib. Zonaras lib. 2. Plutarch. in Mario. Plinius lib. 7. cap. 28. Gellius lib. 5. cap. 6.* Et Torques, tam duplares, quam simplares. *Vegetius de re militari libro 2. cap. 7.* Armillæ: *Liuius lib. 10.* Hastæ: *Pompeius Festus.* Vexilla: *Suetonius in Augusto.* Vestes: *Liuius lib. 10.* Statuæ: *Plinius lib. 38. cap. 5.* Agri: *Carolus Sigonius lib. 2. de antiquo iure Italiæ. Et Stenuegius in Vegetium lib. 2. cap. 7.* Priuilegia etiam alia fuerunt militibus concessa & immunitates ab oneribus publicis: vt municipale nullū illis iniungi munus possit, nisi in fraudem munerum nomen quis militiæ dederit *Cod. lib. 10. tit. 49.* Et Alexander Seuerus magis se milites seruare velle dixit, quā seipsum: eo quod salus in his publica posita esset. *Lampridius in Seuero.*

Neque id sine causa: quod milites, cum se negligi & cōtemni vident, si sunt boni, redduntur alacres: si sunt mali, proni ac propensi fiunt ad contumeliam. *Xenophō lib. 5. de Pædia Cyri.* Nec sine causa Romulus ita populum

pulum ciuitatis diuisit in maiores & minores: vt altera pars consilio, altera armis Rempublicam defenderet. *Macrobius libro primo cap.* 12. Et naturæ lege sapientia & potentia excellens in idē tēdunt, semperq; ista duo coniuncta in Repub. requiruntur. *Plato Epist.* 6. Et alter alterius semper eget auxilio, & tā militaris res legibus in tuto est collocata, quam ipsæ leges armorum seruatæ præsidio sunt. *Plato Epist.* 7. Et parum per se tuta semper probitas fuit. *Sallustius in libello Iugurthino.* Hinc illud: Militibus & pecunia omnia superantur. *Cæsar lib.* 2. *de bello Gallico.* Milites tam sunt necessarij, quam denarij. *Dion lib.* 53. Romani quoq; nulla re alia orbem terrarum subegisse videtur, nisi armorū exercitio & disciplina castrorū. Neq; enim aduersus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuisset: aut aduersus Germanorum proceritatē breuitas: aut aduersus Afrorum dolos & Græcorum artes ac prudentiam: nisi apud eo ius armorum & exercitia militaria quotidie fuissent. *Vegetius de re militari, lib.* 1. *cap.* 1. Et quid verbis hic opus est? Deus ipse exercituum Dominus vocatur. Et idem de Cyro affirmat: Apprehendi dexteram eius, vt subijciam ante faciem eius gentes. *Esaiæ.* 45. Ab hoc animati & armati sunt Iosua, Gedeon, Samson, Dauid & alij. Iubentur milites non arma abijcere, sed suijs stipendijs contenti esse. *Luc.* 3. Vt male videantur cōtra milites illa obijci, quæ abusū tantum indicant, plerumq; inopes ac homines vagos militiam sponte sumere. *Cornel. Tacit.* 4. *Annalium.* Ciuitatum mala exoptare: quemadmodum Medici nolint suos amicos commode valere. *Philemon Comicus.* Totam denique disciplinam militarem non nisi in hominum pernicie occupatam esse: bellum nihil aliud, quam cōmune multorū homicidium ac latrocinium: milites stipendiarios & in Reipub. exitiū armatos latrones. *Cornelius Agrippa de arte militari, cap.* 79.

Quemadmodū vero milites non omnibus placent: ita nec apud cunctos bene & cōmode Mercatores au- *Mercatores*

Cõtra mercaturam. diunt. Eſt vtrique illud Scripturæ notum: Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ: difficile exuitur negotians à negligentia ſeu deceptione: & nõ iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum *Eccleſ. 26.* Et inter medium emptionis ac venditionis peccans anguſtiabitur. *Ibid. c. 27.* Stadijs Octaginta à mari remota commendatur ciuitas: minus probatur ſitus maritimus: eo quod faciat, vt commerciorum copia ac licẽtia bonis moribus noceat, ciues diffluant delicijs, quæ importantur. *Plato 4. de leg.* Phœnices arguuntur à Cicerone, qui primi mercatores Græciam impleuerũt auaritia & inexplebili cupiditate. *Nonnius ex 3. Cicer. de Republica.* Idem Cicero ſordidos eos vocat, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant: neq; quicquam tales proficiant, niſi admodum mentiantur, *lib. 1. Officior.* Mercaturam ſordidam eſſe iudicandã cenſet ſi tenuis extiterit. *Ibidem.* Sunt alij, qui Germanorum hoc inſtitutum probant, quod vinum ad ſe importari non fuerint paſſi: eo quod arbitrarẽtur ea re ad labores perferendos emolleſcere homines & effœminari. *Auentinus lib. 1. Annal. Boiorum.* Cornelius quoque Agrippa, vt alia taxat, ita quoque Mercatores perſtringit: quod merces inuehant damnoſas, & quæ ob raritatem vel delicias à mulieribus & pueris appetuntur: quæ ad nullam vitæ faciunt neceſſitatem, ſed tantum ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollitiem, ad voluptatem: quod immenſa pecunia quotannis prouincias & regna ſpoliant, quod bonos mores vitijs peregrinis introductis corrumpunt: & denique ſublato patrio ritu ſemper externis & nouis rebus ſtudentes, perditiſſimis implicant conſuetudinibus. *De Mercatura, cap. 72.*

Verum ſunt de abuſu iſta intelligenda omnia: non mercaturam ipſam damnant: nõ mercatores eſſe minus vtiles & neceſſarios euincunt. DEVS ipſe ſtateram iuſtam, æqua pondera, modum iuſtum, ſextarium æquum requirit: negotiationes ergo probat, quibus iſta in-

ſta inſeruiunt. *Leuitici* 19. Prohibet idem DOMINVS ne circumueniamus fratrem in negotio, vindex ipſe hac de re futurus. Cicero magnam & copioſam, multa vndique apportantem multis ſine vanitate, laudat ac probat. 1. *Offic.* Eſt apud Platonem inſignis mercaturæ diuiſio: cum vna illorum cōſtituitur, qui vendunt, quæ ipſi emerunt, αὐτοπωλική: altera, quæ aliena opera mutat & diſtahit, μεταβλητική. Et hæc rurſus duplex: Cauponaria, καπηλική, quæ in vrbe fit, diſtractio: vel mercatura proprie ἐμπορική, quæ ex alia vrbe in aliam emptione & venditione rerum occupatur. *Plato in Sophiſta.* Hinc quoque mercatores diſtinguūtur: quod alij ſunt proprie caupones, κάπηλοι qui in vrbe, in qua emerunt aliquid, illico vendunt: alij mercatores proprie ἔμποροι, qui vndiq; per ciuitates commeant. *Plato 2. de Repub* Ariſtoteles quoque, cum de ratione acquirendæ pecuniæ agit, quatuor huius ſpecies conſtituit: mercaturam, fœneratoriam, mercenariam, & mixtam ſeu metallicam. *Polit 1. cap. 7.* Et negotiatoribus immunitates maximas Alexander Seuerus cōceſſit, numerum & tributum auri luſtralis dedit. *Lampridius in eius vita,* Sunt præterea de emptionibus ac venditionibus apud Iureconſultos præclara multa: *Inſtit. 3. tit 23. Dige. l. lib. 2 tit. 24. Codicis lib. 4. tit. 38. vſque ad 59.* De nundinis & mercatoribus *tit.* 60. De commercijs *tit.* 63. Neque id iniuria. Si enim ciuitatis origo eſt neceſſitas, vt eſt: communicationem hæc requirit in dando & accipiendo poſitam, commercia libera ęquis ex legibus flagitat. *Plato 2. de Repub.* Et quia nō omni in terra omnia abundant, multa deſunt vtilia & neceſſaria: mercatores creati ſunt, vt, quæ præſto non habentur, alijs, & quidem ijs ex nationibus petantur, in quibus abundant. *Ariſtot. Polit. 6. cap. 4. Bodinus de Repub. lib. 3. cap. 8. de ordinibus ciuium.* Et ſunt mercatores

in Republica, veluti pedes in corpore humano, qui reliquis necessaria transferunt. *Gregorius Tolosanus 4. de Repub. cap.* 7. Accedunt huc & aliæ vtilitates: quod ex mercatura amicitię contrahuntur cum Regibus, Principibus, Rebuspublicis. Deinde communio gratię instituitur. Poterat DEVS Opt. Max. vnicuilibet regioni omnes fructus dare: verum si vna alterius fructu non indigeret, communionem cum altera non haberet: per communionem vero gratiæ sibi simul coniūguntur regiones, quæ longe alias diuisæ sunt. *Gregorius homilia* 10. *in Ezechielem. Simanca de Repub. lib.* 9. *c.* 28. Tum ex negotiationibus varijs multarum & maximarum rerum vsus atque experientia paratur. *Plutarchus in vita Solonis.* Et celebres multæ emporijs atque mercimoniis vrbes factæ sunt: Corinthus, Chrysopolis, *Xenophon.* Lugdunum, *Bonfinius lib.* 4. *Decad.* 1. Delus, *Strabo lib* 14. Iulinum, *Crantzius in Vandalia lib.* 2. *c.* 33. Frācofurtum ad Mœnum à Carolo IV. mercatu annuo gemino donatum est, Anno 1350. *Stumpfius.* Caletum, *Polydorus lib.* 10. Cerciacum, quod & Tiberii tempore floruit, *Stumpfius.*

Opifices.

Vt vero suos censores & zoilos Mercatores habēt, ita reprehensores quoq; inueniunt opifices. Platonis lex obstat, ne ciuium quispiam opificio vlli operam nauet: quod sit cuique ciui onus magnum impositum: vt cui hoc à natura tributum est muneris, vt publicam ciuitatis salutem & ornamentum commune tueatur. *li.* 8. *de Legibus.* Apud Scythas, Persas & Lydos pro ignobilioribus sunt habiti, qui opificia didicerunt. *Herodotus lib.* 2. Spartiani, de Lycurgi lege ciuibus interdixerunt sordidis artibus, commiserunt easdem hilotis & seruis suis. *Plutarchus in Lycurgo.* Etiam Romæ Numæ instituto non licebat ciuibus opificia ac sellarias artes tractare: seruis illæ committebantur, ne quid moliri in Rempub. possent. *Plutarchus in Num.* 2. Cicero prætera illiberales ac sordidos iudicat quæstus eorum, quorum operæ, non quorum artes emuntur: quia in

Contra opifices.

illis ipsis

illis ipsis merces auctoramentum seruitutis est. Verũ quænam sordidæ sint habendæ artes, nõ inter omnes constat propter diuersas leges & rationes diuersorũ: & habuerunt illi suas causas: vt recte cõcludi hic videatur, ordinum ciuitatis dignitatem pro moribus & legibus temperandam ac dijudicandam esse, *vt Bodinus statuit lib.3. de Repub. c. vltimo.*

Pro opificibus.

Opifices vero ipsi si spectentur, non tanquam vtiles ac necessarij, aut etiam honesti parum, excludendi à Republica sunt. Qui, inquit Scriptura, gloriatur in iaculo, omnis faber & architectus, qui noctem tanquam transijt, faber ferrarius sedens iuxta incudem, figulus conuertens pedibus suis rotam, vnusquisq; horum in arte sua sapiens est: sine his omnibus non ædificatur ciuitas. *Eccles. 28. cap. Et in Exodo.* Beselaelem legitur vocatum à Deo, & impletum fuisse Spiritu eius: sapiẽtia, intelligentia, scientia ac doctrina omni in argẽto, auro, ęre & ferro, sculpendis lapidibus & opere carpẽtario, quicquid faber inuenire potest. *cap.25.* Etiam Alexander Seuerus artium omnium corpora instituit, non paucis immunitates largitus est. *Lampridius in Seuero.* Et extat lex de excusationibus artificum: Artifices artium breui subdito comprehensarum per singulas ciuitates morantes ab vniuersis muneribus vacare præcipimus. Et adfertur ratio. Siquidem in discendis artibus otium est accõmodandum, quo magis cupiant & ipsi peritiores fieri, & suos filios erudiri. Recensentur vero artifices architecti, medici, pictores, statuarij, & cæteri, 10. *Codicis, tit.64.* Multũ vero ad cõmendationem Opificum facit, quod non pauci reges & opifices sunt inuenti, qui vel exercitii causa, vel valetudinis ergo, vel etiam propter vtilitatẽ & necessitatem opificia tractarunt. Demetrius rex Asiæ in machinis bellicis conficiendis fuit excellens. *Plutarchus in eius vita.* Nero in pingendo satis fœlix. *Sueton. in eius vita.* Albertus IV. dux Austriæ in dolando, tornando, & Architectura se exercuit. *Cuspin: ann.* Gambriuius

Thuiſconum rex primus decoquere cereuiſiam docuit. *Gaſſar. in Epitome Chronici.* Et hodie non pauci ſunt, qui vel propter valetudinem, vt oſtenſum, vel cauſas alias commendata ſibi habent opificia. Et lex fuit inſignis apud Athenienſes, vt iuuenes poſtquam ad pubertatem veniſſent, artibus adhiberētur: proponerētur publice variarum artium inſtrumenta, vt adducti adoleſcentes in ea arte inſtituerentur, cuius inſtrumentis maxime delectarentur. *Gregorius Nazianzenus in Epiſtola ad Eudoxum.* 160.

Quemadmodum vero honeſti ſunt & laudabiles Rebuſpublicis opifices: ita quoq; ſimul neceſſarii & vtiles ſunt: quandoquidem in omni Republica & ciuitate ſex requiruntur. Arma, quæ milites tractant: diuitiæ, quę opulentos ſpectant: ſacra, quorum ſacerdotibus cura mandatur: iudicia, quæ magiſtratui cordi: alimenta, quibus agricolę inſeruiunt: & deniq; inſtrumenta varia, quæ artificum ſunt. *Ariſtoteles Politic.* 7. *c.* 9. Maxima quoq; pars ciuitatis conſtat opificibus: neque ſine his onera promoueri publica & cōmoda poſſunt. *Idem Pol.* 7. *ca.* 5. *Patricius* 1. *de Repub tit.* 8. Sunt preterea ad militiam quoq; opifices eligendi, non quidē piſcatores, aucupes, dulciarii, & qui ea tractant, quę ad gynæcea pertinent: tales conueniunt caſtris, vbi calceatis, vt ille ait, dentibus pugnatur. Sed conueniunt militiæ, ſocietati, fabri ferrarij, carpentarii, macollarii venatores ceruorum & aprorum. *Vegetius lib.* 1. *de re militari, cap.* 2. Vnde Solon Athenienſi in Republica vt ad artificia ciues ſuos ab ocio traduceret: legem tulit, ne filius patrem alere cogeretur, qui artem aliam eū non docuiſſet. *Plutarchus in Solone.*

Agricolæ ac Hortulani. Reliqui ſunt adhuc Hortulani & Agricolæ, quorū & ipſe ordo laudabilis eſt: etſi ſint, qui improbare huc ipſum conentur. Videtur enim genus hoc hominum eſſe Ephemerion, quod ad Φρόνησιν, tantum diurna ſapere & curare. *Homerus Odyſſ.* 6. Et vulgaris exiſtimatio, rē ruſticā ſordidū opus eſſe, & nullius præceptoris *Cōtra agricolas.*

Magi-

Magisterio egere. *Columella lib.1.de re rustica.* Agricultura res infinita est neq; vnquam absoluitur. Serendũ enim vt metamus, & metendum vt seramus, absurdo rei circuitu. *Stobæus ex Fauorino, Serm.55* Speciem mentitur sæpe, leges fallit non raro, crebro mendax est fundus. *Cornelius Agrippa de vanitate scientiarum, cap.78.* Agricolæ modo siccitatem deplorant, modo imbres, modo vredinem, modo rubiginem, modo calorẽ intempestiuum vel frigus. *Plato in Axiocho.* Vere quoque illud à Cicerone putatur dictum. Ipsi ratio arandi spe magis & iucunditate, quam fructu atque emolumento tenetur. Etenim ad incertum casum & euẽtum certus quotannis labor & certus sumptus impenditur: annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. Si autem vbertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendẽdis: vt aut male vendendũ intelligas, si processit; aut male perceptos fructus, si recte licet vendere Tertia. Totę autem res rusticæ eiusmodi sunt, vt eos non ratio atq; labor, sed res incertissimæ, venti & tempestates, moderentur. *lib.3.in Verrem.*

Sed contra hæc dici potest, voluntatem & facultatem citra scientiam in agricultura magnam dominis iacturam adferre. *Columella lib.1.* Pessime mulctari eũ agrum, cuius dominus non dominatur, sed villicũ audit. *idem ibidem.* Et ad ventos, tempestates, vredines & his similia, quod attinet, adferri illud potest, quod Xenophon habet: cum Deus etiam rusticarum rerum sit dominus & gubernator, eum quoq; adeundum & compellandum precibus esse, vt frugibus & fructibus benedicat. *in Oeconomicis.* Recte ergo omnium rerum, ex quib. aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius habetur. *Cicero 1. Officiorum.* Et si voluptas spectatur, nullum genus antiquius agricultura reperitur. Etenim cum viæ sint hominum traditæ, rustica & vrbana: antiquior multo rustica vrbana est, quod fuit tempus, cum rura

Pro Agricolis & hortulanis.

colerent

colerent homines, neque vrbem haberent. *Varro lib.3. de re rustica cap.1.* Neque mirum: quia diuina natura dedit agros: ars humana ædificauit vrbes. Neq; vnquam defuerunt agri in terris, qui coli possent, cum interim artes multæ non essent. *Varro ibidem.* Et ex Genesi Adamum Protoplastum culturæ agrorum dedisse operam constat.

Honestas deinde si est proposita: non agricultura turpis iudicanda, cui operam sanctissimi & nobilissimi viri dederũt. Sancti Patriarchæ coluerunt terram. Etiam rex electus agriculturæ dat operam. 1 *Reg.* 11. Diocletianus Imperator depositâ purpurâ post viginti annos Salonæ agris se oblectat, redire ad imperium recusat *Auentinus lib.2.* Annalium Boiorum. Romę Cincinnati, Fabricij, Serrani. Catones, Stolones, ab aratro ad magistratus vocantur. *Alexander ab Alexandro lib.3.cap.11. Columella de re rustica, Eutropius lib.1. Cicero de Senectute, & in Rosciana Oratione, Plinius lib.18. & 19. Bodinus lib.3.de Republ.cap.vlt. Pontanus lib. 2. de fortitudine.* Cyrus apud Xenophontem de nulla re tantopere gloriatur, quam agris & hortis sua manu cultis. *Xenophon in Oeconomicis. Cic.de Senectute.*

Ad necessitatem animum & oculos si conijciamus: vel hoc etiam nomine Agricultura commendanda. In Repub. ferendi agricolę sunt: quod sine his nulla cõsistere aut conseruari Respublica potest. *Aristot. Politic.1.cap.5.* Quia alimenta necessaria sunt Reipublicæ, hęc autem agricolæ suppeditant. *Idem lib.7.Politic.cap. 9.* Quin & vestimenta suppetunt, quod pascendis pecoribus soli agricolæ incumbunt. *Patricius de Repub.li. 1.tit.7.di agricolis & rusticis.* Et est horum ars acquirendi victum maxime naturalis. Nec mater, sed nouerca esset natura, si animalia solum produceret, non nutriret & aleret. *Aristot.Polit.1.cap.5.* Quæ ratio Romanos mouit: vt nonis modo diebus vrbanas res vsurparent, reliquis septem rura colerent: & hoc instituto seruato consequerentur, vt & cultura agros haberent fœcundissimos,

cundissimos, & ipsi valetudine firmiores essent. *Varro lib.2.de re rustica.*

De vtilitate porro esse dubium nullum potest: quādoquidem agricultura animo inseruit, prodest corpori, fortunis & facultatibus commodat. Est enim diligentiæ, iustitiæ, parsimoniæ illa magistra. In rusticis moribus, in victu arido, in horrida incultaq; vita maleficia non facile gigni solent. *Cicero pro S. Roscio*: minime mala cogitant, qui in agriculturæ occupati studio sunt: *Cato de re rustica ab initio*. Ideoq; Aristoteles in Democratia agricolas pastoribus & mercenarijs præfert, quod in re rustica multę quasi sensibiles sunt virtutes: vt labor corporis, humilitas, finita diuitiarum appetitio, contemptus honorum, animi simplicitas, frugalitas vitæ, victus parsimonia & moderatio. *Politic.6.cap. 4.* Romani quoq; cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam & bonum colonum appellabant: ita laudari eum amplissime putantes. *Cato de re rustica ab initio.* Valetudini iam agricultura quantum profit, vel vnicum Cyri exemplum commonstrat: qui commoda valetudine perpetuo vsus dicitur, quod ante nunquam cœnaret, quam laborem aliquem rerū bellicarum aut rusticarum obijsset. *Xenophon in Oeconom.* Quod & in fortunis monstrari facile potest: quia mater & nutrix est natura omnium reliquarum artium, quæ bene habent, cum terra bene colitur: iacent, cum terra neglecta iacet. *Xenoph. in Oeconom.* Et monet Poëta, vt, si opibus indigeamus, curam habeamus pinguis agri: quod agri ferant copiæ cornu esse. *Phocylides.* Atque est quæstus præstantissimus, ex agricultura diligēti qui percipitur: est honestissimus: est minus inuidiosus aut etiam cum mendacio aut fraude coniunctus. *Aristoteles & Xenophon in Oeconomicis. Cato & Columella de re rustica.* Fatetur quoque Cato, duobus tantum generibus quæstus se vsum esse, agricultura & parsimonia. *Plutarch. in Catone Censorio.* Et prisci Romani dicere solebant: nequā esse in domo matremfamilias,

vbi indi-

vbi indiligens hortus esset: quod à carnario aut macello viuendum esset. *Plinius l.b.15.c.4.*

Sed neq; illud negligendum: quod ad res bellicas maxime agricolæ idonei: hinc strenui ac fortes milites prodeunt. *Cato de re rustica. Plinius li.18.c.5.* Nec ratione hoc caret: quia agricolę sub dio & in labore nutriũtur, sunt solis patiẽtes, negligentes vmbrarũ, balnearũ nescij, ignari deliciarũ, simplicis animi, paruo contenti, duratis ad omnẽ laborum tolerantiã membris: quibus gestare ferrũ, ducere fossam, ferre onus, consuetudo de iure est. *Vegetius de re militari lib.1.capite 3.*

QVÆSTIO LXII.

QVÆNAM CIVIVM ESSE OFficia debeant?

VErum vtut rectè hæc sese habent: tamen vt beata sit Respub. non sufficiunt; sed, virtus vt adsit ciuium, necesse est. Nullum, inquit ille, oppidis firmius ornamentum est, quam ciuium numerus. *Plinius iunior lib.7.* At optima & amplissima virtus est custos Reipub. *Aristot. Politic.3.cap.3* Et ciuitatis laus est, nõ quod Senatum habet, numerare consules aut mercium copiam potest: sed quod populum habet pium, & audiendi verbum DEI studiosum. Quandoquidem & Plato nullã malorũ quietem fore illis in ciuitatibus scribus, in quibus DEVS non dominatur. *lib. de legib. 4.* Nec deest ratio: quia ciuitas virtute carens, nomine tantum, non re ciuitas est. *Aristot. Politic.3.6.* Et vna sũt congregati homines, non solũ vt vivãt, verum etiã & quidem magis, vt rectè viuãt. *Aristot. ibid.* Nec ciuis ab hoste natura & loco sed animo & factis distinguitur. *Cicero in Parodoxis.* Reperiuntur quoq; multi ciues natura, at non voluntate. *Idem Philipp.8.* Ciuis ergo virtus est & officium primo, curare probè munus suum, quem-

quemadmodum ciuitatis forma & cõstitutio flagitat. Quia ciuitas est similis naui, ciues instar nautarum se habet, magistratus quasi nauis est gubernator. Quemadmodum ergo in naui, vt illa seruetur, non oportet tantum nauclerum, verum etiam remiges & alios suum officium facere. ita quoq; in Republica non solum magistratus, sed & ciues rite suis fungi officijs debent. *Aristot. Politic. 2. cap. 3.*

Secundo ciuis est, patriam suam diligere, bonos omnes saluos & incolumes cupere. Cicero in Vatiniũ: quod nihil humanis in rebus præclarius, quàm de Republ. & alijs bene mereri. *Cicero pro Plancio.*

Tertio laudati est & boni ciuis parere rectoribus & legumlatoribus: legibus obtẽperare scriptis per totã vitam. *Plato 7. de Legib. Arist. Polit. 3. c. 3.* Quia omnis generis bona ibi sunt speranda, vbi homines Deos colunt, tractant res bellicas, principum & magistratuum suorum audientes dictis sunt. *Xenoph. de Agesilai laudibus.* Et absurdum omnino est, principem in Tragœdia actorem Theodorum vel Polum sæpenumero mercede conducto Histrioni tertiario obsequi, & humiliter cum eo colloqui, nimirum diadema & sceptrũ gerente. in rebus autem serijs ac publicis diuitem aliquẽ parui facere plebeium aliquem & pauperem, qui cum Magistratũ sit: cum hac ratione vrbs tota contumelia afficiatur ac deprimatur. *Plutarchus in præceptis Reipub. gerendæ.* Et laudatur Spartanorum mos ac consuetudo, apud quos etiam reges Ephoris decedebant: & reliquorum vt quisq; vocatus erat, non lento gradu, sed cursim per forum sese proripiens, obedientiam suam ciuibus ostentabant, exultantes ob habitũ magistratus honorem. *Idem b. d.* Sacræ vero literæ omnem animã sublimioribus potestatibus subditam esse, necessitati parere iubent, non solum propter iram: sed etiam conscientiam *Rom. cap. 13.* Et ijs, qui sunt sub iugo, mãdant, dominos suos omni dignos honore iudicet. *1. Timoth. cap. 6.* Etiam ob oculos Coræ, Dathani & Abirõnis exem-

nis exempla constituunt, qui Moysen & Aronem, & Magistratum suum contemnentes, viui terræ absorpti hiatu fuerunt, *Num. 16. cap.*

Quin & quarto istud ad ciues pertinet: vt interdum conuicium & iram Magistratus ferant, atque istud cogitent, quod de Demosthene dictum fuit: non ipsum nunc Demosthenem solum, sed & legumlatorem & choragum esse, & coronam gestare. *Plutarchus in præceptis Reipub. gerendæ.*

Sed & quinto ciuis probi est, æquo ac pari cum ciuibus iure viuere, neq; submissum & abiectum esse, neque etiam nimis sese efferre. *Cic. 1. Offic.*

Et sexto in Repub. ea velle, quæ & trãquilla, & honesta sunt. *Idem ibid.* Ideoq; intercludere omnes seditionem vias, munire Reipub. præsidia, summum in consulibus præsidium, summum in senatu consilium putare, laude & honore dignos eos iudicare, non pœna & supplicio, qui illa secuti sunt. *Idem in Orat. pro Caio Rabiri perduel. reo.*

Sed & illud septimo ciuis est, solutum esse à cupiditatibus, alienum à delictis, cautum in periculis, non timidum in contentionibus. *Idem 1. in Agraria.* Et Temperantiæ studere: quod nulla ciuitas legibus vllis pacate studebit, si ciues arbitrentur, in ea omnia superuacuos in vsus effundenda: alijs quoque rebus prætermissis, conuiuijs, comessationibus, alijs indulgendum esse. *Plato Epist. 7.*

Postremo etiam ciuis boni est, rem suam, & quidem vnicam agere; non pluribus rebus occupari. Ideoque bene constituta in Repub. agricola, agricola, coriarius, coriarius manebit; neq; rei alteri operam dabit. *Plato. 3. de Repub.*

QVÆSTIO LXIII.

QVIBVS ÆSTIMANDVS VRBIS ac ciuitatis alicuius situs?

VTilis cũprimis ac necessaria hæc quæstio est: propterea

pterea quod, nisi bene recteq; illa sese habeat, reliqua cuncta inutilia esse videntur. Vsum quoque magnum habet in deliberationibus: cum consultatio instituitur de vrbibus ac ciuitatibus exstruendis, mutandis aut corrigendis ijs incommodis: quę in his ipsis deprehenduntur. Deinde Demonstratiuo genere, quando laudationes sunt instituendæ ciuitatum: vt teneatur, quid in his ipsis aut commendandum aut improbandum ac vituperandum sit. Tum etiam necessaria hæc esse videtur ad peregrinationes obeundas: in quibus Homerus duo requirit, cũ Vlyssem suum celebrat: vt vrbes plurimæ cernantur: ac inhabitantium in his ingenia, mores, instituta cognoscantur. Primo vero sit⁹ alicuius vrbis diligenter obseruãdus est: inq; hoc ipso spectãda aeris salubritas. Aër enim spiritus reddit viuaces, si purus ac subtilis extiterit: suffocat cõtra crassus. *Hippocr. de aëre, aqua & loco, & de Humana natura, Galenus lib.1. de curanda valetudine, & Methodo medendi cap. 14. lib. 9.* Atque hinc vrbes illæ laudantur, quæ versus Orientem ac Septentrionem sunt constitutæ: minus commendantur, quæ Austrum & Solis occasum spectant. *Arist. Polit. lib. 7. cap. 11.* Ibi enim à Solis ortu spirantes venti vapores dissipant, temperant æstum, fouent vitales æstus præcordiorum. *Aristot. Polit. 7. cap. 11. & in hunc casus.* Deinde commendatur illa vrbs seu ciuitas, quæ in locis sublimibus est exstructa: quia talis est munitior. *Plato 6. de Legibus.* Et locus excelsus, non est nebulosus, neq; etiam pruinosus. *Vitruuius de Architect. lib. c. 4.* Ideoq; ad aëris salubritatem cumprimis confert: quia ventis patet, quibus aër purus & subtilis redditur. *Thomas lib. 2. cap. 2. Simanca lib. 1. c. 4.* Tertio & illa laudatur vrbs, quæ stagnis & paludibus non est vicina: ꝓpter nebulas scilicet & spiritus venenatos bestiarum palustrium. *Vitruuius lib. 1. c. 4.* Vnde magistratus negligentia conspicitur: cũ nõ datur opera, vt ciuitates sint mundæ: non oblitæ fimo aut putredine animalium vel olerum. *Oribasius lib. 9. cap. 1.* Quarto etiam

ignis & indicijs quibusdam iudicatur loci commoditas: si quæ ex terra nascuntur sint bene picta & probe colorata: & reposita diutius maneant. *Simanca lib. 1 de Repub. ca. 4.* Si pueri ibi multi & viuaces, ac senes multi reperiuntur. *Thom li. 7. c. 2.* Vt contra signũ malũ est, vbi mali coloris homines, aut deformes, corpora debilia, pauci pueri, pauciores senes inueniuntur. *Idem ibidem.* Atq; hinc laudatur veterum consuetudo, qui oppida aut castra statiua constituturi, pecorum, quæ ibi pascebantur, inspiciebant iecinora: & si essent liuida aut vitiosa, alio migrabant: quod statuerent, idem in humanis quoq; corporibus metuẽdum esse. *Vitruuius li. 1. c. 5.* Quinto. laudantur ciuitates & vrbes, quæ fructibus abundãt ad alendos homines: etiam commodæ ad ciuiles actiones instituendas sunt. Atque inde optimus vrbis situs habetur, qui nõ procul à mari abest, aut flumine nauigabili: ꝓpterea quod inde & euehi, quæ supersunt, & quæ desunt, aduehi possunt. *Plato de Repub. lib. 5. Aristoteles Politicorum 7. cap. 12 Thomas lib. 1. cap. 13. Patricius de Reipub. Institut. lib. 7. tit. 11* Sexto. & illæ Vrbes commendantur, quæ rei militari inseruiunt: sunt εὐέξοδοι, exitus habent faciles ad deducendũ exercitum: sũt δυσπρόσοδοι ϗ δυσπερίοδοι, aduersarijs accessu difficiles, impeditam viam circumsedendi suppeditant. *Aristoteles Pol. 7. cap. 11.* Postremo etiam aquarum opportunitas plurimum potest, maxime propria & natiua: aut, hæc si desit, aqua pluuia receptaculis certis asseruata. Est. n. aqua maxime necessaria ad vitam cõseruandam, ad victũ, ad belli pericula auertenda, ad negotiationes & commercia: possunt homines facilius cuiusque rei penuriam, quam aquæ ferre. Commendatur autẽ aqua illa, quæ motu est velocissima, aspectu limpidissima, pondere leuissima, concoctu facilima. *Arist. Polit. lib. 7. ca. 11. & in hunc Casus Patricius lib. 7. tit. 10.*

QVAE-

QVÆSTIO LXIV.

VTRVM PROSIT, MVLTA IN REgione aliqua præclare munita loca esse?

DIsputari non raro de propugnaculis & munitionibus solet. In negantem istæ afferri rationes possunt. Primum quod laudatur cum à Platone, tum alijs Poëticum illud, quo monemur, ænea & ferrea magis, quam terrea mœnia exstruere. *Plato 6. de Leg.* 2. Muros circumducere parum ciuium ad salubritatem prodest, *Plato ibidem.* 3. In animis ciuium mollis quidam & languidus animus ingeneratur: vt non de hoste propulsando, sed de suis propugnaculis ciues cogitent: salutem contineri suam abitrentur in munitionib⁹ & propugnaculis. *Plato ibidem. Bodinus de Republ. lib.* 5 *cap.* 5. Vnde Clemones oppidum munitissimũ cum videret, exclamauit, ô muliebres latebras. *Bodinus ibidem* 4. Spartanorum institutum laudatur, qui muros habere noluerunt: cuius hanc Lycurgus causam attulit, quod vrbs illa munitione non careat, quæ viris, non lateribus cincta sit. *Plutarch. in vita Lycurgi.* 5. Etiam pugnare inter se videntur, vrbes valde munitas, & fortes ciues habere: cum nec strenui videri possint, qui murorum præsidia quærunt: nec hostium impetum metuant; nec egeant disciplinis militaribus, qui oppidis munitissimis cinguntur. *Bodinus lib.* 5. *Repub. c.* 5. 6. Si vrbes bene muniantur, metuendum erit, ne hostes illas captas pertinaciter retineant, atque inde incolis damnum inferant. *Machiauellus disput. Politic. libro.* 1. *cap.* 24. 7. Etiam in principibus improbis metuenda tyrannis est. Vnde iuga subditorum & flagella principum munitæ arces appellantur. *Bodinus lib.* 5. *cap.* 5. Faciunt 8. loca munita, vt diffidentia oriatur inter principes & subditos, suspitiões perniciosæ, rumusculi pa-

rum commodi originem sumant. *Bodinus ibidem. Et Machiauellus in loco ante citato.* 9. Quin & experientia testatur, murorum substructionibus confidentes vrbes tādem expugnatas perijsse funditus, cum alias cōditionibus vsæ æquis fuissent. Testatur exemplum Sagunti, & vrbis Hierosolymitānæ. *Bodinus eodem in loco.* Postremo vix hodie vrbes adeo munitæ reperiuntur, quæ diuturnā obsidionē ferre queant: nō vel fame vel ratione alia coactæ tandē se dedant, aut in hostiū potestatem veniant: propter bellicarum machinarum quoq; vsum, quarum impetum arces, aliaque loca munita sustinere diu non possunt. *Machiauellus lib. 2. cap. 34.*

Munitiones viles ac necessariæ.

Pro his contra faciunt, quæ sequuntur. Quod primum qui negant munitas ciuitates esse debere, nimis ἀρχαίως antique & simpliciter iudicant. *Arist. Polit. 7. capite* 11. Deinde etiam Plato ante omnia sapientibus eam in curam incumbendum esse monet, vt aduersus hostium impetus munita sit regio habeat propugnacula ad eorundem arcendam vim accommodata. 6. *de Legibus.* Tum simile esse videtur statuere vrbes ac ciuitates muniendas non esse, ac si quis regionem quærat hostium incursionibus expositam. *Aristoteles Polit. 7. cap.* 11. Præterea ad ornamentum & magnificentiam vrbis munitiones faciunt. *Aristot. ibidem.* Huc accedit, quod antiquissimæ quæque vrbes cinctæ muris fuerunt. Et arte & natura, Hierosolymam Iudæorū extitisse metropolim Iosephus *lib. 6. cap. 6.* testatur. Veios vrbem Hetruscorum munitissimam decimo demū oppugnationis anno, & quidem nō aperta vi, sed in arcē actis cuniculis Camillus expugnauit. *Plutarch in Camillo.* Babylon muri ambitum 385. stadiorum habuit: viam quoque super mœnibus tam latam, vt quadrigæ occurrentes facile pertransire possent. *Cælius lib. 8. cap. 12. antiquarum lect.* Nec domus vlla reperitur, quæ non parietibus, ianuis & similibus munita sit. Etiam bestiæ sua lustra & loca tutiora habent. Et aues in aptis ac securioribus locis nidos construunt. *Gregorius*

Tolo-

Tolosanus lib. 2. de Repub. cap. 1. Præterea naturam videmus quasdam ciuitates paludib⁹, montibus, fluminibus munire. *Vegetius de re militari lib.* 4. *cap.* 1. Et si clypeo & armis corpora nostra tegimus: quid ni vrbes aduersus hostium impetus muniremus? *Bodinus de Repub. lib.* 5. *cap.* 5. Oppida quoque dicta quidam esse volunt à murorum oppositione: atque ita à pagis seiungunt, qui munitione nulla cinguntur. *Isidorus*. Ac proinde muri ciuitatum sunt sancti habiti: lex punire capite iubet eum, qui muros violauerit: & Romuli lex duodecima neminē, nisi per portas vrbis, ingredi, aut egredi iubet: Sacrosancta habet mœnia, vtpote in quibus viri boni fortiter pugnare & mortem oppetere nō dubitent. *Plutarchus in vita Romuli & in problematibus.* Prouinciarum etiam Rectores in Iure literis mouentur: vt sciant incolas vrbium singularum muros vel nouos debere facere, vel veteres firmius renouare. *lib.* 8. *Codicis tit.* 12. Nec etiam argumentis hic multis opus esse videtur: cum constet, vrbes ac ciuitates propterea primum extructas, post firmatas muris fuisse: vt contra hostium incursiones tutę essent fortunę, salua bona, libera ac soluta à periculis reliqua. *Plato in Protagora. Vitruuius de Architectura. lib.* 2. *cap.* 11 *Bodinus lib.* 5. *cap.* 5.

QVÆSTIO LXV.

AN BENE CONSTITVTA IN CIuitate Asyla constituenda ac permittenda?

IN vtramq; quæstio hæc tractari partem solet; siquidem Augustus Cæsar Asyla à veteribus constituta abrogauit, ne proposita immunitatis spes causam facinoribus daret. *Alexander ab Alexand. lib.* 3. *ca.* 20. *ex Suetonius & Dione.* Et Tiberius, cum templa Græcorum pessimis seruitiorum complerentur, eodem subsi- *Contra Asyla.*

ſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectiq; capitalium criminum receptarentur: neque vllum ſatis validum imperium eſſet coërcendis ſeditionibus populi, flagitia hominum, vt cæremonias Deûm, protegentis: Aſyla Græcorum luſtrauit & repurgauit. *Corn. Tacitus lib.* 3. *Annal.* Et Impp. Arcadius ac Honorius legem ſanxerunt: vt Iudæi, qui reatu aliquo vel debitis fatigati ſimulant ſe velle Chriſtianæ religioni coniungi, arceantur: nec ante ſuſcipiantur, quam debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentiâ demonſtratâ purgati. *lib.* 1. *Cod. tit. de his, qui ad Eccleſias confugerunt.* Quin & ipſe DEVS ab altari ſuo auellere eum iubet, qui datâ operâ & ex inſidijs proximum ſuum occideret. *Exod.* 21. Nec Aſyla conceduntur latronibus, homicidis, virginum raptoribus, ſacrilegis, reis diuinæ & humanæ Maieſtatis. *Iuſtin. in Nouella* 17. *cap.* 7. *& Nouella* 117. Quandoquidem legis indigni auxilio iudicandi, in legem qui peccant.

Vt vero de abuſu Aſylorum rectè iſta afferũtur: ita verum eorundem vſum minime tollunt. Et fuerunt hæc cõceſſa priuilegia ob religionem, veterum ſtatuta, merita & virtutes præclaras maiorum. Vt Græcarum ciuitatum *apud Tacitum lib.* 3. *Annal.* Et fuit Romæ Aſylum conſtitutum. *Dionyſ. Halicarn. lib.* 2. Et Athenis ara miſericordię, βωμὸς ἐλέȣ. *Plut. in Theſei vita* Etiã Dominus Moyſi præcipit, vt loquatur ad filios Iſrael: vt vbi Iordanem tranſierint, ac terram Chanaam intrauerint, ordinent ſibi ciuitates, quæ ſint ciuitates REFVGII: vt illuc ſcilicet fugiat omnis homicida, qui percuſſerit animam per ignorantiam & errorem, donec ſteterit ante Synagogã in iudicio. *Num.* 35. *& Deuteronomij c.* 19. Moyſes, cum, inquit, eradicauerit tibi Dominus Deus tuus: ſucceſſeriſq; in hæreditatem illarum, & habitaveris in ciuitatibus earũ, atque in domibus earum; ſeparabis tibi tres ciuitates in medio terræ tuæ, quam Dominus DEVS tibi poſſidendam dat: vt ſcilicet illuc confugere poſſit omnis homi-

homicida. Hac vero de causa illuc confugere debet omnis homicida: vt viuat, qui percusserit proximum suum NON SCIENS: nec ODIVM habuit contra eum ab heri & nudiustertius. Et reperitur illud *Iosuæ 20. cap.* vbi itidẽ DEVS illi mandat, vt filios Israël iubeat dare ciuitates REFVGII: vt illuc scilicet confugiat homicida, qui percusserit animam IGNORANTER & ABSQVE SCIENTIA. Sed & ciuili in iure Impp. Honorius & Theodosius fideli deuotaque perceptione sanciunt, nemini licere ad Sacrosanctas Ecclesias confugientes abducere, sub hac videlicet definitione: vt, si quisquam cõtra hanc legem venire tentauerit, sciat se Maiestatis crimine tenẽdum esse. *lib. 1. Cod. tit. 12. de his qui ad Ecclesiam confugiunt.* Et *ibidem* Imper. Leo; Præsenti lege, inquit, decernimus, per omnia loca valitura, nullos penitus, cuiuscunque conditiõis sint, de Sacrosanctis Ecclesijs orthodoxæ fidei expelli, aut trahi aut protrahi confugas: hi, qui hoc moliri, aut facere, aut nuda saltem cogitatione atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali & vltimi supplicij animaduersione plectendi.

QVÆSTIO LXVI.

IN PRIVATIS ÆDIFICIIS quænam spectanda?

NOn negligenda, quę ad priuata ędificia pertinẽt, in quib⁹ hæc sunt obseruanda: vt primum seruetur συμμετρία, videatur q̃d deceat: vbi op⁹ est ingenio, vt q̃s συμμετρίαν inueniat; vsu, vt cognoscat; iudicio, vt seligat; cõsilio, vt componat; arte; vt perficiat *Vitruuius li. 6. cap 2.* de ædium proportionibus ac mensuris. Alterum; vt sic ab initio priuatæ domus condantur, vt tota vrbs de qualitate vn⁹ sit murus ac similitudine: & ita ad omnes vias ex illis firmus aditus pateat: Hæc dispositio spectantibus iucunda, ad custodiæ fa-

cilitatem opportuna est: nec etiã vias publicas impe: dit. *Plato 6. de Legibus. Patricius libro. 8. de Repub. titul.* 11. Tertium vt regionis illius ratio habeatur, in qua priuata ædificia constituuntur. Sub Septentrione testudinata & maxime cõclusa non patentia cõstituantur: simul etiam conuersa ad calidas partes. Contra sub impetu solis Meridianis in regionibus, quia premuntur à calore; patentiora ad Septentrionẽ atq; Aquilonem conuersa. Hoc modo, quod vltro natura tegit, arte emendatur. *Vitruuius libro 6. cap.* 1. Quartum est materiæ, quæ talis eligenda, vt facile incendium concipere non possit. Ideoque Augustus Cæsar gloriatus est, se vrbem Romã inuenisse lateritiam relinquere marmoream. *Suetonius in Augusto.* Quintum est, vt in ædificijs priuatis duo spectentur, splendor & robur: vt sint ad amœnitatẽ hæc accõmodata, in ijsdem deprehendantur viæ hosti inexplicabiles, non suppeditent facilem exitum, non occultent & tegant insidias. *Arist. Polit.* 11. Sextum est, vt in ipso splendore & magnificentia modus teneatur, vitetur luxus. De Megarensibus dictum fuit, eos ædificare, quasi semper victuri: comedere, quasi altero die morituri: *Plutar. de diuitiarum cupiditate.* Ad paupertatem quoque ædificando perueniunt multi, cum illustrium magnificentiam æmulantur. Vnde illud in Nerone est scriptum: Roma domus fuit, Veios migrate Quirites. Si non & Veios continet ista domus: *Patricius libro 8. tit.* 11. Septimum est, vt in altitudine non peccetur. Vnde Imperator Traianus legem ædificatoriam tulit: ne ædificiorum priuatorum altitudo 60. pedes superaret: idque propter ruinas faciles, incendia damnosa, exitiosos sumptus. *Aurelius Victor in Cæsarum Epitome.* Octauum est, vt habeatur ratio vrbis. Neq; enim domus transferenda aut conformanda, vt public9 aspectus deformetur. *lib. 8. Codicis, tit.* 10. de priuatis ædificijs. Nonum, etiam sanitatis vt geratur cura, necesse est: ideoque requiritur, vt quod inchoatur ædificium, sit in loco non morbis obnoxio: constituatur in regionis aut

vrbis parte saluberrima. *Columella lib.* 12. Decimum est, vt cōmoditas spectetur: detur opera, vt quod in villa reperitur, etiam in domo reperiatur. In villa autē requiritur, vt neque maior neq; minor agro sit: quia vtrumque contra rem familiarem: & maiora tecta pluribus ędificamus, & tuemur maioribus sumptib.: minora fructus perdunt. *Varro lib.* 1. *cap.* 11. Ita priuata domus esse descripta debet ad familiæ vsum & cōmoditatem: vt in ea nulla sit pars vna & inutilis: aspectus eius ad decorum accedat. *Patricius lib.* 8. *de Repub. tit.* 11. *de priuatis ædibus.* Vndecimum est, vt fenestræ & portæ ædium sint ita exstructæ, vt venti Orientales structuras illas ingredi valeant: & vt Sol vnumquemq; locū intrare queat. Ratio est: quoniam Sol est, qui aërē rectificat. *Auicenna lib.* 1. Verum non parum & illud instituto inseruit duodecimum: vt loca sic exstruantur, & distinguantur, vt rebus ipsis asseruandis accōmodata sint: thalamus in munitiore domus parte stragula & vasa charissima habeat: sicca tecta frumentū: frigida vinum: illustrata, quicquid operis & supellectilis lucē petit: cœnacula reficiendis hominibus ita exstruantur, vt æstate frigida, hybernis calida: vniuersa domus meridianæ plagæ & australibus ventis sit aperta: hyeme locus apricus, vmbrosus ęstate. *Xenophō in Oeconomico.* Decimum tertium, vt personarū qualitatis ratio habeatur: & sic domus vel exstruantur, vel conducātur. Qui enim rusticis fructibus seruiunt homines in eorū vestibulis stabula, tabernæ: in ædibus cryptæ, id est, fossæ ad triticum reseruandum factæ, horrea, apothecæ, & cætera: quæ ad fructus seruandos magis, quā ad elegantiæ rationem facienda. Fœneratoribus & publicanis commodiora & speciosiora erunt ædificia. Forensibus & disertis elegātiora & speciosiora ad cōuentus excipiendos. Nobilius, qui honores & magistratus gerūt, præstant officia ciuib. faciēda vestibula regalia, alta, ampla, ambulationes laxiores: vt perfectæ maiestatis splendor seruetur. Præterea etiam Bi-

bliothecas, basilicas, pinapothecas eodē modo magnificētiæ oportet esse comparatas: quod in eorū domib⁹ sæpius & publica consilia & priuata iudicia atque arbitria conficiuntur. *Vitruuius libro 6. cap. 8.* Quod si vero quædam sint vitiosa: quemadmodum pessima domus censetur, quæ nō perflatur, aut tenebricosa, aut hyemi ac tempestatibus obnoxia. Decimum quartum, adhiberi potest quasi medicinæ loco: vt vel deseratur talis domus: vel si propter consuetudinē placeat, fenestris transpositis, mutatis scalis, ianuis nonnullis apertis, alijs clausis, splendidior, perspicabilior, salubrior domus fiat. *Plutarchus de curiositate.* Et vt hæc omnia recte constituantur: postremo illud obseruandum, vt qui exstruit domum, & à fabris, & ab idiotis consilia accipere non erubescat. Namque omnes homines (nō solum architecti) quod est bonum possunt probare; Inter idiotas & architectos hoc tantū discriminis est, quod idiota, nisi factum viderit, scire non potest, quid futurum sit: architect⁹ vero simul animo constituerit, antequam inceperit, venustate & vsu quale sit futurū, definitum habet. *Vitruuius lib. 6. cap. 11.*

QVÆSTIO LXVII. *AN BELLVM GERENDVM?*

INterea de quibus consilia tractari solent, *Arist. in libris in Rhetoricis* etiam bellum recenset. Et est vtiq; deliberatio illa longe grauissima magnæq; indigens sapientiæ. Hodie vero cumprimis & vtilis & necessaria, vbi sæuus Mars vbiq; dominatur, gaudens Bellona cruentis colitur, Vt feræ in syluis, in fluminib. pisces, in aere volucres à robustiorib. deuorātur: ita potentū iniurijs inferiores sūt expositi: ideoq; requiritur, vt, q̄ in Cretensium Repub. Plato cōmendat, de bello semper sint homines soliciti, obseruent, quod sapientes flagitāt, vt in bello de pace: in pace, de bello cogitetur simul etiam illud considerent, eo maiorem solicitudinem postulari, quod, *vt Vegetius scribit*, prœliorum de-

licta emendationem non admittunt, nec in bello bis peccare licet. Et vero, hoc nomine de bello vt agatur, necesse est, quod sunt, qui vel imperitia quadam, vel ambitione stulta bella ex bellis serunt: caneq; (quod aiunt) angueque peius oderunt pacem: comprimendi vero sunt, vt discant intelligere quod sit & bellum, & quot ac quantis cum periculis coniunctum.

Et quidem, quod non gerendum bellum, probare illa argumenta videntur: quod quærere Sacris in Literis iubemur pacem, & pro ea ad Dominum orare. *Ierem* 20. sapientes monent à bello abstinendum esse, etiamsi graues causæ se offerant belli gerendi. *Xenophon libro* 6. *de reb. gestis Græcorum*. Beatissimæ iudicantur Rebuspub. quæ plurimo tempore in pace fuerunt. *Idem de vectigalibus*. Est dulce nomen pacis: res vero ipsa cum iucunda tum salutaris. *Cic. Phil.* 13 bellum à beluis dictum. *Festus Grammaticus*. Imo bella etiam suo generi bestiæ non gerunt. *August. lib.* 22. *de ciuitate Dei*. Repugnat humanæ naturæ arma tractare, vt quæ est mitis & placida à DEO creata, diuinæ naturæ proxima: non munita cornibus, vt tauri: non instructa dentibus, vt apri: non ab vnguibus parata, vt leones. *Seneca lib.* 1. *controuersiarum, cent.* 1. *Erasmus in adagijs Chiliad.* 4. *cent.* 1. *Prouerb.* 1. *Dulce bellum inexpertis*. Et vt pacis commoda multa: ita incommoda plurima ex bello oriuntur. In pace enim causæ & merita spectantur: vbi bellum ingruit, innocentes ac noxij iuxta cadunt. *Cornel. Tacit.* 1. *Annalium*. In pace filij parentes suos in bello contra patres filios suos sepeliunt: *Herodot. lib.* 1. Ac vt dracones exugentes sanguinem Elephantorum perdunt Elephantos, sed & ipsi pereunt: ita in bello vtraq; pars damno afficitur; perimit & perit. *Plin. lib.* 8. *cap.* 12. Et qui victorias petunt armis aut his cupiunt ditescere: similes sunt ijs, qui hamo aureo piscantur, cuius abrupti & amissi detrimentum nullo capturæ lucro pensari potest. *Aurelianus Victor in Augusto*. Sumptus enim hic ingentes requiruntur, & definita bellum non quærit. *Plut. in Laconicis Apophthe-*

gmatibus. Nec etiam diuturna possessio est, in quã gladio inducimur. *Curtius lib.8.* Accedit huc, quod bellum facile suscipitur, at non ita deponitur: non in eiusdẽ est potestate initium & finis: incipere cuiuis etiam ignauo licet; deponere, cum victores volunt. *Salustius in bello Iugurthino.* Et vt, syluam si quis accenderit, nõ amplius ad ipsius arbitrium incendium fertur, sed ventis regitur, obuia quæq; perdit & consumit: ita bellum, quod ventis accersunt, excitatum audacia vel ignorãtia non amplius in autorũ est manu, sed à fortuna regitur. *Polybius lib.11.* Et hæc ipsa fortuna admodum est anceps & lubrica. *Thucyd. lib.2.* Leuissimus sæpe casus ex victo victorem, ex victore victum exercitum reddit: *Iouianus lib. de bello Neapolitano:* & nunquam minus, quam in hoc euentus respondet. *Liuius Decad. 3. lib.10. Herodianus in Maximino. Polybius libro 11. Cæsar lib 7 de bello Gallico. Procopius lib.2. de bello Gallico.* Priuatim quoq; multis bellum nocet: quia iudicia hic libera & parum commoda plerunq; oriuntur: cuiusuis est verbis bella administrare. *Dionysius Halicarnass. lib. 9.* Quæ sunt feliciter gesta, omnes sibi vindicant; aduersa vni imperatori imputantur. *Corn. Tacit. in vita Agricolæ.* Et deniq; magna facinora magnis periculis emuntur. *Dionys. Halicarnass. li.9.* Mors optimum quemque ex acie pignerari solet. *Cic. 14. Philippica.* Sunt hæ rationes contra bellum.

Pro bello rationes.

Contra, bellum esse gerendum euincunt, quæ sequuntur, rationes. 1. Plena iustitia est fortitudo, quæ patriam, socios, congressus alios tuetur ac defendit. *li. 10. Cod. tit. 19.2.* Pax non, nisi bello, paratur. Et qui hac vti diuturna nolunt, in bello exercitari coguntur. *Æmylius Probus in Epaminonda. Aristot. Pol.8. cap.7. Cic. 1. Off.* Neque 3. verbis sed armis hostes vincuntur: neque sine viribus tuta sapientia est. *Plat. epist. 2.4.* Et fortunę nullibi melius quam in bello parantur: siquidẽ quę bello capta iure nostra fiunt. *lib.12. Institut. tit.1. Thucyd. li.5. Xenophõ li.3. de rebus gestis Græcorum, Cæsar li.1. de bello Gallico. Plutarch. in Alexãdro Magno. Salustius in Iugur-*

ba. Ad depellēdas 5. iniurias necessariò arma sumantur & queādmodum est modestiæ cōquiescere, nisi iniuria affectus fueris: ita stultitia est & improbitas, illatas iniurias non vlcisci. *Plato 5. de Repub. Arist. Polit. 7. c. 8. & in Rhetoricis ad Alexandrum. Thucyd. lib. 1. Liuius li. 2. Decad. 3.* 6. Laus hinc & gloria magna paratur: quicquid enim in pugna patiuntur homines, illud omne virorum est. *Quintil. declamatione.* Inter officia omnia maximum & splendidissimum est illud, quod magno animo & elato fit. *Cic. 1. Offic.* Et sunt duæ artes, quæ possunt locare homines in amplissimo dignitatis gradu; vna Imperatoris; altera Oratoris: quod ab hoc pacis ornamenta retinētur, ab illo belli pericula repelluntur. *Cic. pro Mur. Plutarch. in libello, Bellone an pace clariores Athenienses fuerint?* Neq; vlla re alia 7. Populus Romanus orbem subegisse terrarum videtur, nisi armorum exercitio, disciplina castrorum, vsu militiæ. *Veget. libro 1. de re militari, cap. 1.* Et sunt præterea alia commoda bellorum. Cogunt enim homines esse iustos ac temperantes. *Arist. Polit. 7. cap. 9.* Continent alios in officio, quia nemo audet prouocare eum, aut iniuria afficere, quem intelligit promptum & expeditum esse ad defendendum. *Liuius Decad. 3. lib. 5.* Auocāt Vasallos à vitijs, rusticorum insolentiam corrigunt, mercatorum constringunt arrogantiam, inutili turba & ignauia liberant Respub. quæ non secus, atque vitiosi humores in corporibus, dat damna *Bodin. de Repub. lib. 5. cap. 6.* Prohibent seditiones, excitant ad officium: ideoq; Scipio, cum in Senatu Romano deliberaretur, an Carthago esset delenda? hoc dissuasit illo argumento, quod vtile esset relinqui hostes quosdā, quibuscum de virtute ciues certarent, *Polybius lib. 6.* Et DEVS quibusq; populis & nationibus aduersarios suos dedit, vt periculorum metu in officio continerē-tur: quemadmodum Israelitici populi exempla hoc abunde testantur. *Bodin. de Repub. lib. 7. cap. 5.* Quam obrem Sapientes adolescentes & liberos suos voluerunt

runt etiã armorũ tractandorum rationẽ discere. *Plat. in Lachete, & 5. de Repub.* Fuerũt hac in re diligẽtes Spartani. *Plutarch. in Lycurgo,* & Persæ: *Herod. li. 1. Strabo li. 5.* Etiã Germanis nostris lau hęc tribuitur: quod molestũ illis fuerit, quiescere domi, non arma capessere. *Cornel. Tacit. de moribus Germanorum. Cæsar lib. 4. de bello Gallico. Æmylius in vita Caroli Magni.* Neq; postremo negligendum illud est, quod Sacris in literis DEVS minatur se ablaturum hominem bellatorem. *Esa. 3.* ac de Cyro affirmat: Apprehendi dexteram eius, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. *Esaiæ 45.*

QVÆSTIO LXIIX.

QVANDO BELLVM GErendum?

NOn satis est scire esse gerendũ bellum: verum etiã illud considerãdum, hoc maxime tempore, quomodo scilicet bellum gerendum? & ob quas causas. Sunt enim qui belli semina conquirunt, vt strenui videantur: qui muscas imitari videntur, quæ tantum in locis scabris consistere possunt, specula polita oderũt. *Bodin. li. 1. de Repub. c. 5.* Sunt, quibus aurum placet, propositæ sunt diuitiæ & facultates; domi consistere per egestatem nequeunt. *Tacit. li. 4.* Sunt, quibus cupiditas nocendi alijs aut imperandi est proposita. *Salust. in fragm. Cominæus li. 3. Historiarum.* Habent causas leuiculas alij armorum induendorum. Ab Aeduis & Arcadibus sunt bella gesta propter apri caput: à Pyrrhis & Scotis propter canes erectos: à multis propter mulierculas abductas, aut iniuria affectas. *Athen. li. 3. c. 4.* Melius & rectius Romani, qui dicuntur propterea felicia bella gessisse, quia iusta gesserunt & gloriosa, non tam exitu quã principijs, quia non sine causa graui suscepta. *Liuius li. 5. Decad. 5.* Etiam laudantur in Historijs Lucullus & Scipio, qui dixerunt malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. *Plut. in Lucullo.*

Iulius Capitolinus in Augustino Pio, Neque enim Imperatori arma capienda, dum pacem agere licet. *Zonaras in Martiano*: neque temere in acie versari, & manus cum hoste confligere oportet: quod immane hoc & beluarum simile. *Cicer. 1. Off.* Ideoque tum demum bellum gerendum, cum primum est causa iusta: quod hec, Imperatoria stat acies. *Theodosius ad Valentinianum in Cæsarum vitis.*

Causæ belli iustæ quænam.

Iusta vero causa est: propulsatio iniuriarum: defensio legum diuinarum: propugnatio finium, sed conueniens & iusta. *Demosth. in Oratione de Rhod. libertate.* Et disciplinæ honestæ conseruatio: vt, qui parere magistratui recusant, in officio contineantur. *Arist. Pol. 1. 7. cap. 8. Thucyd. lib. 2.* Secundo, quando pax non est pax, sed pactio seruitutis, & nimio pretio empta: potetem reddit hostem. *Sosymus in vita Arcadii & Honorii Cic. 12. Philipp.* Tertiò, cum res sunt ante repetitæ, impetrari verò non potuerunt *Thucyd. lib. 1. Cic. 1. Offic.* Quartò, cum omnia illa tentata, quibus declinari bellum potest, nec amplius nisi in armis spes relinquitur: sapientes enim viri magis finem quàm initium spectare, & priusquam ad arma prorumpunt, experiri omnia consilia solent. *Plutarch. in Annibale.* Postremò, quando bellum ante denuntiatum & indictum est: id quod Romæ olim per Fæciales fieri solebat, qui nonnullis adhibitis testibus hastam in terram conijciebant, cui bellum illaturi erant. *Liuius lib. 1. Decad. 1. Plutarch. in vita Camilli. Gellius lib. 16. cap. 4. Blondus lib. 4. Pompon. Latus cap. 9. Fenestella cap. 16. Plinius de Viris illustribus, cap. 5. Alexander ab Alexand. lib. 5. cap. 3.*

QVÆSTIO LXIX.

A QVIBVS BELLVM GERENdum aut non gerendum & suscipiendum?

NOn vtilis & necessaria minus quæstio est, A quibusnã bellum gerendum & suscipiendum sit: propterea quod & hic nõ raro peccatur, temere multa fiunt. Quæritur ergo primo, A nã priuatis sit suscipiendũ bellum? Et negatur: quia competit hoc tantũ principibus & Magistratibus, quibus commissus gladius est: & mortis pœna digni iudicantur, qui priuatim & sine scito publico bellũ aut pacẽ faciunt, *Plato 12. de Legibus.*

An priuatis, liceat bellum suscipere?

An subditis arma contra Magistratus sumenda?

Secundo, controuersum est, an à subditis contra Magistratus, qui imperant tyranice, seditiones mouendæ: arma sumenda? In affirmantem sententiã hæc adferri possunt: quod primum seditiones sæpe prosunt: quia cautos & prudentes Magistratus reddunt: quemadmodum Romæ illud est factum, cum Tribuni plebis nobilitati sese opposuerunt. *Machiauellus in Discussionibus suis politicis. Et lib. 1. in Liuium cap. 3. & 4.* Secundo, seditiones tales tyrannorum frangunt potentiam, id quod summe est vtile Reipub. & simul æquũ, quia conta naturam est omnis tyrannus. *Aristot. Polit. 4. cap. 2.* Ideoq; (tertio) sapientes, excellentes virtute viros iustissime seditiones cõmouere posse affirmant. *Aristot. Polit 5. cap. 1.* statuit neminem ingenium & liberũ tyranni ferre iugum posse. *Idem Polit. 4. c. 10.* Neq; scelere se obstringere iudicantur, qui tyrannum, etiã familiarem, interficiunt. *Cic. 1. Offic.* Imo censetur esse hoc pulchrum, beneficio gratũ, famã gloriosum. *Idem Philip. 12.* Et notum illud Senecæ: Victima haud vlla amplior potest magis ve opima mactari Ioui, quã Rex iniquus. In Hercule furente. Atque hinc quarto tyrãnicidæ sunt plurimi reperti: In Sacris Gedeon, Samson: in Scriptis alijs septem Persarum reguli, qui Smerdem sustulerunt. *Herod. lib 3.* Et Dion Dionysium, Araatus. Nicoclem. *Plutarch. in vtrisq; vitis* Romani Caligulam: qui cum dicere soleret, optare se, vt Romani omnes vnicam ceruicem haberent, quo ictu vno omnes conficerẽtur: tandem sensit, sibi vnam ceruicẽ, populo plures manus esse. *Xiphilinus in Caligula.* Sunt

deniq;

deniq; premia etiã data olim tyrannorũ interfectorib⁹ diuinos illis honores Græci tribuerũt, prope ad immortalitatem & religione & memoria. *Cic. pro Milone.*

Verum plura sunt & meliora argumẽta, negantẽ in sententiã: Et quidẽ ad seditionem ꝙ attinet, nunquã illam esse bonã experientia testatur: cõfirmat ipsorũ Romanoru exemplum: apud quos miserabilis tamen extitit status, cũ seditiones à tribunis motæ fuerunt. Nec mirũ, qa domestica actionũ dominatio sẽper tristior est peregrino in imperio. *Thucyd. li* 4. Priuata vulnera plurimis Reip. malis operire cõnatur. *Corn. Tacit. li.* 1. Idẽ hisce hominibus, quod Salamãdræ accidit: quę magnis imbribus crescit, serenitate deficit. *Plinius lib.* 10. *c.* 7. Secundo improbos ac tyrannos necare, aut exturbare velle, etsi speciosũ & excelsi spirit⁹ esse videtur, tamẽ probandũ neutiquam est. Et DEVS in populo Iudaico, cũ Reges voluit improbos punire; per Assyrios & Babylonicos, nõ Iudæos puniuit. Saulẽ perdidit nõ Dauidis; sed Philistinorũ manu. Et, vt ciuitates iustitiæ ministros & carnifices habẽt: nõ quod eos laudẽt, sed ꝙ per hos facinorosos puniãt: ita DEVS patitur, tyrannos, ceu quosdã carnifices, esse, vt per hos ab impijs pœnas exigat. *Theod. Serm.* 6. Et si extirpandi aut exturbãdi quoq; tyrãnos potestas concederetur populo: nulli principes & Magistratus etiam boni tuti essent futuri; quãdoquidẽ populi hæc natura, vt noua expetat. *Tacit. li.* 1. odio ociũ & quietẽ habeat. *Salusti⁹ in Iugurtha*: ex opinione multa, veritatẽ pauca iudicet. *Cic pro S. Roscio.* Tertio, Tyrãnicidia ipsis τυραννοκτόνοις, interfectoribus tyrannorũ, esse periculosa solet: quẽadmodũ exemplũ probat Bruti, Cassij, & aliorũ interfectorum Cæsaris: quorũ nemo placida est morte è viuis abreptus: pleriq; semetipsos interfecerũt. *Plutarchus in vita Bruti & Cæsaris.* Quarto, nec Dinarchijs, & Rebuspub. & regnis res hæc multũ prodest: quia raro sine conuellentiũ exitio tyrãnus cõuellitur: oriuntur plerunq; seditiones, factiones, bella intestina. *Cornel.*

Rationes in negantem sententiam.

Tacit. lib. 4. Quinto, exempla quoq; testantur bonorũ, ... manus iniicere principibus suis recusarũt. Et Moy... atq; Aaron crudelitatem fugerunt Pharaonis, vl...onem DEO reliquerunt. Ac memorabile est dictum ...rsapi Vngariæ Palatini: qui, cum proceres quidam ...atthiam Regem exturbare regno vellent, socium ...nisce sese adiungere recusauit: &, Quemcunq;, inquit, sacra corona coronatum videris; etiamsi bos fuerit, & adorato & pro sancto Rege ducito. *Bonfinius in Historiis Vngaricis lib.* 3. *Decad.* 4. Itaque ferendi sunt tyranni & imperiosi Magistratus: vt sterilitates & imbres nimii. *Corn. Tacitus lib.* 4. Contra eos scuto magis quam gladio vtendum *Liuius lib.* 3. vindicta permittenda DEO, qui nullam tyrannidem ad tertiam vsque generationem propagare solet: sed eas, tanquam proceras arbores, extirpat. *Ælianus lib* 6. *cap.* 13. facit, vt tyrannorum flagitia in propria supplicia vereantur: nec eos aut fortuna aut solicitudo protegat. *Cornel. Tacit. lib.* 6.

Num Sacerdotibus aut mulieribus arma tractanda? bellum gerendum?

Pro mulierculis rationes.

Vt vero non à priuatis, nec etiam subditis contra magistratus sunt arma sumenda: ita neq; hæc Mulieribus tractanda aut Sacerdotibus. Pro mulieribus quidem videntur ista facere: quod primo Plato eadẽ exercitia militaria mulieribus, quæ viris, præscribit: illas quoq; vult in bellum proficisci, & instar canum vna venari: *lib.* 5. *de Repub. & lib.* 7. *de Legib.* Deinde, idem constituit Lycurgus in Spartana Repub. *Plut. in vita Lycurgi, Pausan. in Messeniis & Arcadiis.* Tertio, quod si iracundia est cos fortitudinis: iracundæ, & sic fortes quoq; mulieres erunt: quemadmodũ fœmellæ inter beluas, & iracundiores & fortiores esse solẽt *Arist. Polit.* 2. *cap.* 4. *Et in hunc Casus.* Postremo, multæ fuerunt deprehensæ fortes & militares fœminæ: Iaël, Debora, Iuditha, in Sacris. Amazones, *de quibus Diodorus Siculus lib.* 4. *cap.* 3. *Iustinius lib.* 2. *Curtius lib.* 5. *Bonfinius lib.* 2. *Decad.* 1. *Ioh. Magnus lib.* 1. *Historiæ Gothiæ, Volaterranus lib.* 23. *Et à Plutarcho:* Semiramis, Troades, Phocides, Chiæ, Argiuæ, Persides, Celticæ, Meliæ, Tyr

henæ, Luciæ, Salmantiæ, Milesiæ, & aliæ mulieres propter fortitudinem cōmendantur, *in libello de virtutibus mulierum.*

Sic & à Sacerdotū stant partibus illa: Quod Moyses cum Leuitis idolorū cultores interemit. *Exod.*32. Agagum occidit Samuel. 1. *Regum* 15. Octingentos & quinquaginta Baalenses Elias trucidauit. 3. *Reg.* 18. *Rationes pro Sacerdotibus.*

Sed negans sententia melior iudicanda. Et quidem ad Sexū fœmineum quod attinet, fœminarum est officiū domum custodire & studere pudicitiæ: virorum arma tractare: muliercularū telā & colum in manus sumere: ancillas iubere sua opera facere. *Il ad.* 6. *Homerus.* Deinde, natura hoc requirit, quæ fœminas molliores & imbecilles corpore nō robustas effecit. Tertio, postulat decorum, vt virilibus negociis fœminæ non se immisceant. Quarto, vtilitas hoc suadet, quia fœminæ meticulosæ & inconstantes. Nec (postremo) exemplis, sed legibus & rationibus agendum est, ideo recte *in Politicis* Aristot. Platonis sententiā damnat. Quod idem de Sacerdotibus est statuendum: vbi exempla allata singularia sunt, nec mandato diuino carēt. Valet alias regula illa: Clericorum arma sunt lachrymæ, preces & ieiunia. *Thomas in Quæstionibus* 23. *lib. quæst.* 8. Repugnat deinde sacerdotio sanguinem fundere: idcoque Dauid prohibitus est templū ei ædificare. 1. *Paral.* 32. cum demonendi officium Sacerdotibus iniungitur: aut summa vrget necessitas. *Deut.* 20. *Negans sententia defenditur.*

QVÆSTIO LXX.

PER QVOS BELLVM GERENdum? Quinam in militiam legendi?

Latius quæstio hæc patet: Per quos scilicet bellum gerendum? Qui accersendi, vt opem nobis in bello ferant. Est enim hic iudicio magno ac delectu opus: oportet diligenter legere milites & enucleatim ascribere, non temere: quia non vires, sed pondus habent, sine iudicio milites lecti. *Seneca lib.* 6. *de beneficentia.* 6.

31. & impedimento magis ſunt quam auxilio, qui vel neceſſitate quadam, vel imprudētia, vel auaritia promiſcue & confuſe in militiam cooptantur. *Liuius lib.9. Lipſius lib.5.c.8.Polit.*

In milite legendo quænā ſint ſpectanda?

Eſt vero hic ſpectāda primo ætas: & legendi adoleſcentes, qui nō minores ſunt ſeptē & decem annis, nec maiores 6. & quadraginta. *Liuius Decad.2. li.2. Polybius li.6. Saluſtius in Iugurtha. Suet. in Auguſt. Cælius li.10.c.38. Vegetius de re militari li.1.c.4.* Rationes iſtę ſunt: quia primū iuuenes inde dicti, quod in re militari iuuare Rēpub. poſſint. Deinde parendo mature imperare recte diſcūt. Tertio, melius eſt, vt exercitatus iuuenis cauſetur, ætatē nondū veniſſe pugnandi, quam doleat præterijſſe. Quarto, diſcendi ſpatiū habeatur, neceſſe eſt: q̄a nō parua aut leuis ars eſt armorū. *Vegeti' de re militari.li.1.c.4.* Quod, ſi impuberes olim aut milites aut tribuni facti imperatorū licentia, non magis Reipub, cōmodo fuerunt: quemadmodum ſenes, neceſſitate ita flagitante; aliquando ita pugnarunt. *Plutarch. in Scipione. Alexander ab Alexandro lib.1.cap.20.*

Vtrum melius peregrini an indigenæ milites legantur?

Pro peregrinis rationes.

Sęcundo, Natio conſideranda: vbi quæſtio ſe offert nobilis: Vtrū melius ſit, milites peregrinos & mercenarios, an vero domeſticos & indigenas eſſe? Pro peregrinis faciūt argumenta, quæ ſequuntur. Quod primum non eſſe tutum videtur, Principibus & magiſtratibus alijs ſubditos armari: propterea quod arma ſemel ſumpta, nō facile deponūt, ſed cōtra ipſos Magiſtratus ſępe vſurpāt. Secūdo, experientia ipſa teſtatur, nō omnes æq; ad arma tractāda eſſe idoneos; ſed nationē, nationem aliam hac in re ſuperare: ſuppeditare hāc bonos equites: aliā bonos pedites. Tertio, sūt meticuloſi & timidi plerunq; indigenę: dum de vxoribus, liberis, ædibus & villulis ſuis cogitant. Quarto, Cyrus ſapientiſſimus longinquos & peregrinos, vt equos, ita milites quoq; oportere quæri cēſuit. Alexandrini nullos milites niſi peregrinos admiſerunt: prudentiſſimi quiq; viri in ea fuerunt ſententia; nihil in ercatura illa nobilius eſſe, qua viri rei militaris periti parātur, *Pi-*

uius li.37.Vegetius li.1.c.2.Xenoph.lib 1.Pædiæ Cyri. Alexãder ab Alexand.lib.1.cap.20.Iouius in vita Galeacij, Lipsius lib.1.cap 9.& 10.

Verũ sunt plures rationes cõtra peregrinos pro indigenis. Et quidem 1.q̃ vtilius cõstat erudire armis suos, quã alienos mercede cõducere *Veget.li.1.c.28.2.* Minus fidi sunt externi, mercede maiore fas & ius exuunt. *Corn.Tacit.3.* Sunt cõtumaces & petulantes, regi se nolunt, ex libidine cuncta agunt. *Idẽ li.4.4.* Facile mouẽt seditiones ac tumultus, maxime cũ ad prœliũ iam eundum. *Idẽ li.3.5.* Quia nõ pro suis pugnant, rebus, sed alienis: cũ est ad pugnam peruentum, fugiunt. *Idẽ li.8.6.* Graues & molesti sunt incolis: fiunt deuoratores & populatores terræ, quã defendere debebant. *Curtius li.3.7.* Imo sæpe regna & imperia ad se trahunt: deprehenditur verũ, quod ille canit: Fraus fidem in paruis sibi prestruit: vt cũ operę precium sit, cum magna mercede fallax. *Liuius 38.* Testantur exempla, Saladini in Ægypto, Longobardorũ in Italia, Francorũ in Gallia, Anglosaxonum in Britannia: qui conducti mercede, eiectis incolis, ipsi regnat occuparunt. Quemadmodũ & Turcę dominari cœperunt, cum à diffidẽtibus principibus Græcorũ in auxilium sunt accersiti. *Bodin.li.5.c.5.8.* Cũ sunt peregrini & externi milites inter nationes varias; dissensiones magnæ, etiam rixæ de principatu & imperio oriri solent: vbi idem accidit, quod illis qui nauigant, dum inter se naucleri de gubernatione cõtendunt. 9. Soluẽdis quoq; stipendiis ęrarium exhauritur: ad alienos pecunia transfertur. *Bodin.lib.5.c.5.de Rep.*10. Verisimile est, promptiores homines ad sua propugnanda, quam aliena esse. Probant hoc ipsum exempla plurimorum, qui freti exterorum auxiliis, defectiones magnas sunt experti: vt Scipiones in Hispania. *Liuius 35.* Siphax rex *apud eundẽ lib.30.* & Põpeiani in bello Pharsalico. *Appianus.* Et Galli ad Mediolanũ. *Guicciardinus lib.* 10. Et Carolus Galliæ Rex octauus. *Arnoldus li.2.Gallicarũ Historiarũ.* Et si nihil esset, aliud,

Contra peregrinos argumenta.

contemni saltem ab his inquilini videntur: idque ęgrè molesteque ferunt. Quod si vero omnino hi necessarij, danda opera, vt plus roboris nostri quam externi militis in castris dux habeat. *Liuius lib.35.* Et Romani diligenter illud obseruarunt, vt totius exercit⁹ robur Romano ciue & Italo homine constaret. *Fulgosius lib.2. cap.1.* nec numerus amplior auxiliariorum ex peregrinis copijs, quam ciuium esset. *Alexand. lib.1. cap.5. & 20.*

Ex quibusnam nationibus externa auxilia accersenda.

Cum autem externa auxilia accersenda, non inutiliter illud quæritur, Ex quibus nationibus maxime accersenda illa sint; Etsi vero in omnib⁹ locis ignaui sint, sicut & strenui: tamen gens gentem in bello præcedit. Probantur maxime milites, qui ex locis & plagis temperatis veniūt, q̄a nationes soli vicinę plus quidē sapiunt, sed min⁹ sanguinis habent, ideoq; cōstantia in his ac fiducia cominus pugnandi nō deprehenditur. Contra Septentrionales populi remoti à solis ardore, sanguine largo redundāt, ideoq; nimis præcipites sunt in vulnera. Medium temperatæ plagæ homines tenent, mortem contemnunt, nō destituuntur prudentia seruant modestiam: quę non solum in consilijs, sed etiam dimicatione prodest. *Vegetius de re militari lib.1. cap.2.*

An ad bellum idonei magis opifices an agricolæ?

Tertio delectus quoque habendus in arte & conditione vitæ: nec male quæritur, meliores ne ad militiā agricolę & vinitores, an opifices sint. Pro agricolis plures faciūt: quia sub laboribus & dio tales nutriūtur solis sunt patientes, deliciarū ignari, simplicis & erecti animi, paucis contenti, mortem quoq; minus timent, q̄a deliciarum in vita minus norunt. *Plin. lib.18. cap.5. Plato 2. de Repub. Plutarch. in vita Coriolani. Cato in principio de re rustica. Varro lib.1. cap.2. Vegetius lib.1. de re militari. cap.3.*

Opifices non excludendi quia.

Verum nec opifices omnes excludendi: sed minus placent piscatores, aucupes, dulciarij, qui aliquid tractant ad gynæcea pertinens: conueniunt ijs, qui, *vt Plautus in Captiuis ait,* calceatis dentibus milites ad pugnam eunt. Probantur fabri ferrarij, carpentarij, macellarij, venatores, sed non omnium animalium & fu-

gacium

gacium lepusculorum, sed ceruorum & aprorum. *Vegetius lib.1.c.7. Et in hunc Strentegius.*

Quarto, morum quoq; requiritur & vitæ probitas. Dici solet, in bello malum neminem esse, nisi qui malus non extiterit, sed contra prudentes sentiunt: quia 1. honestas idoneum militem reddit. 2. victorem facit virum, dum verecundia fugere prohibet. 3. ignauus & improbus frustra aut exercetur, aut in officio continetur. 4. ab omni virtute degenerat voluptatum assuetudine miles. *Tacit. lib. 2. Vegetius lib. 1. c. 7.* Et experientia testatur. 5. Tum ab hostibus clades inferri, cũ seruantur, per gratiam aut dissimulationem indicti tyrones: sunt qui in scortis & conuiuijs quam armis & militaribus equis libidinem maiorem habent. *Salustius in coniuratione Catilinaria*: quibus ad populandos finitimorum agros, capienda pecora magna vis: nulla in acie ac signis collatis. *Liu. lib. 38.* Nec sine causa leges, quæ de re militari agunt, vetant, admittendos in bello eos esse, qui status controuersiam sunt passi, criminosi, adulteri, iudico aliquo publico damnati. *Vita atque probitas morum in milite requiritur.*

Neq; illud etiam inutiliter mouetur, vtrum melius sit, pedites multos an equites habere. Pro equitib⁹ ista faciunt: quod in campis & pugnis cito parant hi victoriam: sunt ad fugandum parati atque prompti: pedites contra in locis angustis, in fossis, paludibus, arboribus impeditis, montuosis valent, vt etiam propugnandis aut expugnandis ciuitatibus. *Tacit. de moribus Germanorum, Polyb. lib. 3. Veget. lib. 3. cap. 9. Iouius lib 2. Historiarum. Machiauellus libro 2. discuss. cap. 18. Lipsius lib. 5. c. 7.* Et quo rationes hæ bonæ, exempla testantur Persarum ad Thermopylas: & in Heluetia, vbi in locis montuosis nullius feruntur momenti equites? coacti prœlium inire pedites sunt. Collatione ergo facta, magis Reipubl. necessarij pedites esse videntur, quod vbique possunt prodesse; deinde sumptibus & impẽsis minoribus & comparari & nutriri, quam equites *Vegetius lib. 2. cap. 1.* *Virum melius sit equitatu an peditatu abundare.*

QVÆSTIO LXXI.
QVÆNAM IN BELLI DVCE obseruanda?

QVemadmodum in belli materia recte parāda ratio militum habetur: ita non sunt negligēdi Duces & Imperatores belli, quandoquidem sine Duce, militaris turba est corpus sine spiritu. *Curt. li.* 10. Et ferunt, Philippum Macedonum Regē reprehendisse hoc nomine Atheniēses, quod temere & singulis annis nouos duces crearēt: cum per totam vitam ipse non, nisi vnicum bonum ducem, Phormionem scilicet, habuerit. *Patr. lib. 7. de Repub. tit.* 2. Et sunt hac ipsa in re cōtrouersa & dubia non pauca, quæ agitari hodie solent.

An genere ac familia Dux eligēdus?

Quæritur enim primo de genere, an in eligēdo Duce familiæ splendor sit spectandus? Et sane hoc optandum est, vt illustres ac nobiles potissimum deligātur: quia prodest hoc plurimum ad autoritatē comparandam & cōseruandam. Deinde parit amorem ac beneuolentiam apud milites. *Sesellius li. 2. de Repub. Galliæ & Regum officio.* Tertio, veri quoq; simile est, fortes à fortibus creari, simile sibi simile gignere. *Aristot. Polit. 1. c.* 4. Quarto commodat plurimum æmulatio & memoria *Diodorus lib.* 44. Turpe ducitur ab his degenerare. *Plato in Menexeno.* At contra, cætera si defuerint, quæ Duci necessaria, genus solum non spectandum videtur. Quemadmodum enim in nauigando gubernatio nauis non illi committitur, qui natalibus, opibus, aut fortuna cæteris antecellit, sed qui gubernādi peritia, & vigilātia alios superat: ita belli administratio ei maxime committēda, qui reliquis fortitudine & sapiētia antecellit. *Patr. lib. 9. de Rep. tit.* 1. Et virtutis est, non dignitatis ratio habenda in officijs mandandis. *Plut. in vita Sylla, Salustius in bello Iugurthino.* Neq; tam homines considerandi, quam hominum actiones spectandæ. *Aristot. Polit. 3. cap.* 8.

Itaq; sic concludendum: vt tum habeatur ratio dignitatis

gnitatis ac splendoris familiæ, cum moderato quis est primū ingenio præditus: deinde libenter audit rei militaris peritos: tū iudicio, vt disceptata causa quod est optimum eligat: præterea non destituatur animi alacritate & promptitudine: postremo ferat ac patiatur adiungi sibi ciues prudentes, qui suppleant id, quod in eo forte desideratur. *Sesellius lib. 2. de Repub. Galliæ.* Ita Themistocles obscurioribus ad gloriam natalib⁹ fuit. *Plutarch. in eius vita.* Et Iphicrates Atheniensis, vir militari scientia insignis, sed patre sutore natus. Quod cum quidam ei obijceret: Meum, inquit, genus à me ipso sumit initium: tuum autem in te desinit. Et Phocion, cuius pater cochlearia conficere, indeq; victum quærere est solitus. *Plutarch. in vit.*

Secundo, etiam Patria in Duce consideranda: vbi quæritur nō incommode, vtrum peregrinis sit hoc officium committendum. In negantem sententiam istæ sunt rationes: quod 1. Duces peregrini magnis stipendijs & præmijs conducuntur. 2. Cum veniunt, pleraque innouare conantur. 3. Non ita, atq; indigenæ, militi grati sunt: vnde factiones & seditiones oriuntur 4. Adducunt secum suæ nationis homines, qui nō secus, atque locustæ segeti, indigenis dant damnum. Postremo, non habent perspecta hominum ingenia, aut etiam cognitam & exploratam regionū cōditionem. *Aristot. Polit. 5. cap. 3. Cominæus lib. 5.* Melius itaq; esse videtur: indigenam aliquem quā peregrinum habere Ducē. Sed si hic desit, aliunde erit accersend⁹. Quemadmodum Carthaginēses Xantippum Spartanū Ducem elegerunt: qui ingenti prœlio Romanos vicit. Et Athenienses elegerunt ducem Heraclitum Clazomenium. *Ælianus lib. 14. Patricius de Repub. lib. 9. tit. 2.* Et Artoxerxes Persarum Rex, Ægypto bellum illaturus, Iphicratem Atheniensem Ducem quæsiuit. *Plutarch.* Nec ita male: quia maior sæpe autoritas peregrinorum, quam domesticorum. Magis honorantur extra patriam, quam in illa, homines. D. Thomas in Matthæum. Minor est ibi inuidia, & æmulatio, vnde

factiones & contentiones oriuntur. *Bodin. lib. 6. de Repub. cap. 8.*

In Duce ætas vtrum consideranda?

Tertio, neq; ætas hic negligēda, & quæri posse vtiliter videtur, satius ne sit senes an iuuenes bello præficere. Pro senibus faciūt quę sequūtur: quod in his mēs est & intellectus. *Arist. Polit. 7. c. 16.* ætate homines prudētiores, vsu tutiores euadere affirmat. Habēt tertiū quasi oculū experientiam, qua rerū principiā & euentus facile perspiciunt. *Plutarch. libro 3. de Repub.* Maior quoq; in Senibus autoritas est. *Plut. in libello, An seni Reipub. gerēda.* Cōtra ab Adolescentū stant partibus ista: quod senes sint meticulosi, ac timide gelideq; omnia administrāt. *Plato in Axiocho. Arist. Rhet. 2. c. 12.* Sūt deinde morbis varijs obnoxij, imo senectus, vt ille ait, ipsa morbus est: fortes cōtra adolescētes. *Aristot. ibid. 3.* Ab excellēti quoq; & eximia virtute ætatis progressus nō est expectandus. *Cic. 5. Philip. 4.* Et, si expectanda sēper ætas, sæpe magna indoles virtutis extincta prius fuisset, quā Reipub. prodesse potuisset. *Cicero ibid.* Nec (postremo) exempla desunt illorum, qui adolescentes res magnas gesserunt: vt P. Scipionis Africani, Cn. Pōpeij, Alexandri Magni, Annibalis, Augusti Cæsaris, qui adolescens, pene puer, interfecto Cęsare, Rempub. defendit. *Cic. 5. Philipp. Plinius de Viris illustribus. Plutar. in vitis Illustrium Græcorum & Romanorum.*

Rei ne militaris peritia potius an virtus in Duce requirenda?

Quarto, est & illud coniunctum cū dubitatione, & controversum inter Aristotelē & alios: Vtrū rei militaris peritia potius, quā virtus in Duce spectanda. Pro rei militaris peritia faciunt: quod primum ducis officiū melius sciētia quā virtute perfici videtur. 2. hac ipsa victoria cōparatur. 3. Quemadmodū Leo est fortis & tamē rapax; ita dux peritus etiam non bonus esse potest. Exēpla hæc testantur Syllæ, Marij, Antiochi, aliorum. *Aristot. Polit. 5. c. 9. 4.* Peritia illa dimicandi audaciā nutrit. Neq; facere quicquam metuit id, quod bene sese didicisse nouit. *Veget. li. 1. c. 1.* Postremo imperitia cladiū magnarum sæpe causa est. Exemplo sit Xanthippus *lib. 1. apud Polybium* cladis Cannensis autor.

Contra pro virtute afferri possunt: quod vbi virtus est ac morum probitas, conciliatur reuerentia & amor Ducibus. Deinde ad imitationem excitantur plurimi. Tum longe plus effici potest consilio, quam sola scientia virtute destituta. Quod in Alexandro, Scipione, aliis multis videre licet. *Sesellius l.2. de Repub. Galliæ.* Præsentem deniq; opem Dei probitas habet: qui neq; gladio neq; hasta prœliantes seruat. 1. *Reg.* 12. *Dux sit bonus ac probus.*

Sit ergo in Duce commẽdata maxime virtus. Sit hic primo prudens: quandoquidem vnicum rectum consilium magnam militum multitudinem vincit: maiora in bello animi, quam corporis viribus peraguntur. *Xenophon li.* 1. *Pædiæ Cyri.* Ideoq; solos prudentes esse fortes Agesilaus dixit; mandauit suis, vt in prœlio vnicũ Epaminondam Ducem sapientem obseruarent & interficerent quod, hoc sublato, reliquam turbam superari facile posse statueret. *Plutarch. in Apophtheg. Laconicis.* Neq; quicquam tam est pulchrum, quam vt miles strenue factis, ductor prudenter consultis exultet. *Amianus Marcellinus lib.* 17. Et hæc virtus in Pericle, Iphicrate, Arato, Annibale prædicatur. *Dux sit prudens.*

Secundo, sit diligens, vigilans, laboriosus; eo quod publica videtur iniuria, cũ ipsius culpa aliq̃d in bello euenit. *Veget. li.* 3. *c.* 16. Hostiũ consilia sentiat; propterea quod magna iactura cõditiones & consilia hostium ignorantur. Neq; vlla pecunia rectius collocatur, quã quæ in exploratores collocatur. *Polyb. li.* 3. *Xenophon li.* 6. *Plutarch. in Aristide & Themistocle.* *Dux sit diligens ac vigilans.*

Tertio, seuerus sit & omnes culpas militares legib. vindicet: nulli errantium ignoscere credatur. *Veget. li.* 3. *cap.* 10. Ita enim primo autoritas conciliatur: deinde melius res militares geruntur parendo imperio Ducũ quam sciscitando. *Cornel. Tacit. in Ottone.* Nec male tria boni militis officia constituuntur: corpus habere validum, animum ad imperia paratum, arma apta: *Liuius lib.* 44. Vbi seueritas abest, tumultuose ac perturbate omnia fiunt: disciplina eneruatur. res hostium augentur. Claruit hac virtute M. Curius. *Valer. Max.* *Seueritas in Duce necessaria.*

lib.6.cap.3. Papyrius Curſor, *Eutrop. lib.2.* Alexander Seuerus Imp. *Lamprid. in Seuero Maximi.* Scipio, qui in luſtris Hiſpanicis mercatores, meretrices, diuinatores eiecit: nihil, niſi quod neceſſarium, in caſtra importari in his non niſi paucos lixas ac calones eſſe voluit. *Appianus de bello Hiſpanico, Paulus Diaconus Hiſtor. 4. Liuius 57. Florus lib. 2. cap. 18.*

Verum danda hic opera eſt, ne quid nimis. Parum enim fidos nimis acerbi Duces inueniũt milites. Quẽadmodum hoc Lucullo accidit, qui à militibus ſuis hac de cauſa eſt deſertus. *Plutar. in vita.* Et Caio Carboni, qui interfectus eſt à ſuis *Val. Max. lib. 9. c. 7.* Et Quintilio Varo à Gallis occiſo. *Dion in Auguſto.* Et Alexandro Mammææ filio Imperatori, qui hanc ipſam ob cauſam interemptus à ſuis eſt. *Iuſtinianus in Cæſaribus.*

In Duce taciturnitas laudatur.

Quarto, ſit taciturn⁹, occultet ſua conſilia. Vinculum enim optimum eſt rerum gerendarum publicarũ Taciturnitas. *Val Max. lib.2. cap.1.* Tutiſſimum creditur in expeditionibus, facienda neſciri. *Veget. de re militari lib.2 cap.7.* Claruit hac virtute Iaſon, Pyrrhus, Aratus, Q. Metellus Pius: & parentum noſtrorum tẽpore Mauritius Saxoniæ Elector, qui ne pileum quidem ſuum ſe retenturum dixit, ſi noſſet arcana illum ſua ſcire.

Quinto, continens ſit & Temperans. Neque enim poteſt exercitum is continere Imperator, qui ſeipſum non continet: neq; ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe ſeueros eſſe Iudices non vult. *Cicer. pro Lege Manilia.* Neque etiam meditari aut agere fortia poſſunt, qui voluptates admittunt. *Ælianus. lib.4. Variarum Hiſt.* Commendati propter hanc virtutem fuerunt Ageſilaus, Agis, C. Fabricius, M. Cato, P. Scipio Africanus. *Plutarch. in Agide, Catone & Pyrrho. Val. Max. lib.4 cap.3. Florus libro.4. c.3. Frontinus lib.4. cap.1. Eutropius lib.4. c.7.*

Sexto, & fortis ſit Dux, neceſſe eſt: quia melior eſt exercitus ceruorum, Duce Leone, quã Leonum. Duce ceruo. Et cum exemplo nõ minus quam legibus homines ducantur: animoſi & fortes redduntur milites,

cum

cum Duces suos fortes conspiciunt, Exemplo sunt Cyrus Persarũ Rex; Alexãder Magn⁹, Demetri⁹ Poliorcetes, Pyrrh⁹, Romãorũ & Atheniensiũ Duces plurimi,

QVÆSTIO LXXII.

VTRVM PVGNÆ INTERESSE ipsum Ducem oporteat?

DVbium & controuersũ inter politicos est: Liceat, necne, Ducem pugnæ interesse? Agitata hæc est QVAESTIO inter Dauidem & populum Iudaicum, cum contra Absolomum pugnandum esset. 2. *Reg.* 18. Extat quoque grauis de eadem deliberatio inter Proceres & Consiliarios Ottonis Imperatoris *apud Tacitum*. Nec desunt rationes in vtramq; partem. Et quidẽ in negantem sententiam istæ: quod primo conducit, vt Dux ac Princeps maxime de seipso sit sollicitus. *Veget. de re militari, lib.* 3. *cap.* 10. Summæ rerum & imperij seipsum reseruet, du ijs prœliorum exemptus. *Cornel. Tacit* 17.2. Vnius Ducis salus pro decem millibus reputatur: reliquorum non ita magna censetur iactura. *lib.* 2. *Reg. cap.* 12. Cum periclitaretur Dauid in prœlio contra Philistæos: noluerunt viri eius, vt egrederetur secum in bellum, ne extingueretur LVCERNA ISRAEL. *ibidem.* Et est exercitus similis corpori humano: vbi cum manib: cõferuntur pedites, pedibus equites, acies ipsa cũ pectore ac thorace, capite vero ipse Dux & Imperator. *Plutarch. in Apophtheg. Græcis.* 3. Imperij dignitas magnifacienda, non temere prostituenda est. *Plutarch. in pelopida.* Dissimilitudinem esse oportet & differentiam inter Ducum & militum iura: his laborandum, illis consulendum. *Plut. in vita Sertorij, Tacit. lib.* 3. 5. Per vicarios & legatos suos plurimi res præclare gesserũt in bello: vt Augustus, Iustinianus, alij. 6. Negligens seipsum Dux nõ sibi solum, verum etiam toti exercitui nocet. Sint exemplo Pelopidas & Marcellus, qui temeritate sua & se & suos perdide-

perdiderunt. *Plutarchus in Pelopida & Marcello.*

Pro affirmante sententia rationes.

In affirmantem contra sententiam afferri istæ possunt: quod, quando certare vident Ducem suum milites, vehementius & ipsi in prœlium ruunt. *Curt. lib. 10.* Appianus de prœlio inter Annibalem & Scipionem: *Arrianus lib. 3. de Alexandro.* Incitamentum magnũ est animorum, cum Dux & Princeps adest: obseruat cuiusq; fortitudinem & ignauiam. *Appianus lib. 2. de prœlio Pharsalico. Æmylius Probus Historiarum Gall. lib. 6.* Victoria non tam militum robore ac fortitudine, quam autoritate præsentis Ducis constat. *Cæsar lib. 3. Comment. belli Gallici.* Præterea fieri plærunq; solet, vt cum Duce militum manus valida discedat: fortissimi quiq; bello sese subtrahant: animus cæterorum frangatur. *Tacit. lib. 17.* Et in vniuersum: vbi summus non adest, citius, quod non facto est opus, fit, quam quod facto est opus. *Plautus in Amphitruone.* Hinc Macedones contra Illyricos & Thraces pugnaturi, etiam infantem Regẽ secũ in prœlium tulerunt. *Iust. lib. 7.* Concludendum itaque videtur interesse prœlio debere Ducem & Principem: modo absit temeritas, absit temeritas, absit periculũ magnum, in discrimen salus regionis vocetur.

Eloquens sit Dux, necesse est.

Septimo, sit & eloquens & facundus dux, necesse est: vt moueat & inflammet militum animos ad fortiter pugnandum: vt seditiones ac tumultus compescat: vt in officio exercitum contineat. Tali valuit dicendi facultate Cæsar, valuit Alexãder Magnus, valuit apud Thebanos Epaminõdas, qui lingua prius, quam armis hostes vicit. *Probus in eius vita.* Valuit quoq; Philippus Macedonum Rex, qui magis gloriari est solitus, si quã verbis adeptus victoriam esset, quam armis: quod horum sibi partem milites vindicare existimaret, illa vero ad suam ipsius laudem pertineret. *Polianus li. 4.* Valuit deniq; Pyrrhi legatus Cyneas, de quo ipse Rex est fassus: plures sese vrbes Eloquentia, quam armis suis occupasse. *Plutarch. in vita Pyrrhi.* Etiam autoritate sit præditus Dux & Imperatoribus bonus. Homines in bello non minus opinione famæ, quã certa aliqua ra-

Autoritate valere Ducem.

tione commouentur: vt contemnauit, aut metuãt, aut odio vel amore prosequantur. *Cic. pro Leg. Manil.* Fama quoq; plurimum bella constant. *Herod. lib. 7.* Et hac re excelluisse Q. Fabium, Alexandrum Magnum, Scipionem, Pompeium, & alios constat.

Sed & NON illud requiritur: vt vnus sit Dux, non plures imperent. Itaq; Consules Romani in castris, nõ ambo simul, sed alternis diebus imperarunt. *Liuius 31.* Et cum sex essent in legione Tribuni, singuli per duos menses legitime imperarunt. *Idem libro 40.* Notum est & illud prouerb. Duces multi Cariam perdiderunt. *Erasmus Chil. 3. cent. 7. prouerb. 7.* Nec rationes desunt: quia parum ab ἀναρχίᾳ πολυαρχία differt: consilia optima impediuntur: occasiones præclaræ è manibus effluunt: forum inueniunt æmulationes, dissidia, cõtentiones: alter alteri præferri cupit: verissimũ deprehenditur, quod Thucydides scribit, semper duo illa obesse in bellis gerendis: ἀναρχίαν, & πολυαρχίαν, multitudinem imperantium. *lib. 6 historiarum.*

Vnus Dux non plures.

Postremo, illud accedat, necesse est, vt felix quoq; sit & fortunatus dux. Sunt enim quidam quarta, quod aiunt, Luna nati; equo Seiano semper vehuntur; rem gerunt infeliciter: alij contra ita sunt felices, vt (quod Liuius scribit) de cœlo in eorum sinum victoriæ defluant, *lib. 7.* Et occulta quadam ratione, alij contra alios dimicant melius: & qui fortiores vicerunt, ab inferiorib. sæpe vincuntur. *Veget. de re militari, lib. 3. cap. 16.* Itaq; fortunæ quoq; templum Romæ extructum fuit: & cũ virtute hæc necessario coniũgenda. Fundamenta etiam imperij Romani iecit tempus cũ Deo, sed fortunam simul ac virtutẽ vna adiunxit. *Plutarch. in libello de fortuna Romanorũ, & orationib. duabus de fortuna & virtute Alexãdri.* Claruit hac maxime Timotheus, quẽ pictores pinxerunt, fortunæ beneficio, veluti reti, vrbes capere. *Ælianus lib. 13.* Claruit etiã Sicilius Dẽtatus, qui 220. prœlijs interfuisse dicitur. *Blondus lib. 6. de Triumphis Romanorum. Plinius de Viris Illustribus.*

Qvæstio LXXIII.

QVO LOCO BELLVM GErendum?

DE loco consultationes extant grauissimæ apud Herodotũ *li.4.* inter Cyri Proceres de bello Massagetis inferendo: & apud Xenophontem *lib.* 4.. vbi Timolaus Corinthius suadet, vt in finibus Spartę bellum geratur. *& lib.8. Thucydidis*: cum in consilio Græcorum quæritur, vtrũ apud Salaminem, an vero Isthmũ sit cum Persis pugnandum. *Et apud Liuium li.28.* quo in loci acris est decertatio inter Q. Fabium & P. Cornelium Scipionem: vtrum exercitus Romanus traducendus in Africam, an relinquẽdus in Italia sit. Et hodie illud non raro controuertitur, an sit melius domi hostẽ expectare: an vero illius in finibus bellum gerere, & eundem præuenire. In vtramq; ergo partem adferri hæ rationes possunt. Et quidem bellum inferendum, non expectandum domi esse, istæ probant.

Hostis domi non expectandus. Præuenire, quam præueniri melius.

Quod primo, cum hostis domi expectatur, metuendum est: ne fugati, ditione tota exuamur: quandoquidem clades non ita facile sarciri potest, aut nouus illico exercitus cõparari: alieno contra in solo clades leuior. *Herod. li.4. Machiauellus disputat de Repub. li.2.c.12.* 2. Victoria amplior eorum, qui non sua, sed aliena in terra bella gerunt: rectà ita pergere non solum ad bona occupanda, verum etiam totam ditionem inuadendã possumus. *Herod. ibidem.* 3. Cũ bellum domi geritur, agri deuastantur, bona subditorũ diripiuntur, nec horum opera tuto vti licet nobis, aut etiã tributum flagitare. Atq; ita exiccatur fons belli, vnde pręsidia manãt. *Machiauell. ibidem* 4. Qui aliena in regione milites suos habẽt, maxima necessitate cõstringuntur, pugnãdi, quia vidẽt periculũ imminens; atq; inde fortiores euadunt. *Idem ibidem.* 5. Qui hostem inuadunt, semper sunt audaciores: & maior spes & animus inferẽtis vim, quã arcentis est & propulsantis periculum. *Liuius li.20. in orati o-*

*in oratione Annibalis,&28.in oratione Scipionis lib.*13.Multum quoq; intereſt, alienos ne populêre fines,an tuos vri & excindi videas. *Liuius lib.*38.Huc accedit 6. quod etiam maior rerum ignotarum eſſe terror conſueuit. *Liuius ibid.* Et res hoſtium 7. fluuiorum referre naturã videntur. Quemadmodum enim fluuij ad fontes ſuos nõ alti, ſed vado permeabiles ſunt; quo longius à fontibus defluunt, eo curſus illorum fit acrior, alijs ſcilicet fluminibus exceptis:ita creſcunt & confirmantur, qui exercitus longius educunt:ſoli ſunt, quibus bellũ domi infertur. *Xenophon lib.* 4. *de rebus geſtis Græcorum.* Et quemadmodum 8. qui veſpas volunt excindere, cũ egreſſas infeſtant, multarum aculeis traduntur: qui vero ignem admouent, cum adhuc ſunt incluſi in ſuo alueari, tacite veſpas necant: ita qui domi inuadunt hoſtem, non expectant dum ille veniat; feliciter rem gerunt *Idem eodem in loco.* Et ſi 9. nihil eſſet aliud, tamẽ ad dignitatem & famam pertinet, videri animum eſſe non modo ad defendendum, verum etiam inferenda alijs arma. *Liuius lib.*28. Itaq; commendatam ſibi hanc rationem ſummi Ducis habuerunt. Obſeruauit Cyrus,cum Maſſagetis bellum intulit: obſeruauit, Antiochus Romanis bellum inferens:obſeruauit Agathocles, qui cum Carthaginenſium domi ſuſtinere impetus non poſſet, foris pugnans, eos ad petendam pacẽ compulit:obſeruauit Scipio,qui bellum ex Italia in Africam tranſtulit.

Verum in contrariam partem ſunt etiam quæ adferri poſſunt: cuiuſmodi eſt 1. illud, quod ducere exercitum alienam in regionem,ſimul & ſumptuoſum & periculoſum eſt. Exemplo ſit Cyrus à Maſſagetis tandem interfectus. *Herod. lib.*4. Et Moto, *cuius meminit Polybius lib.*5. Et Athenienſes, qui bello domi relicto, magna claſſe in Siciliam tranſmiſſa, vna nauali pugna Rempub. florentem in perpetuum afflixerunt. *Thucyd. lib.* 2. *Liuius lib.* 28. Et apud Romanos M. Attilius Regulus, infeliciter in Africa pugnans. *Liuius ibid.* 2. Ibi *In partem contrariam rationes.*

graue est bellum gerere, vbi nullus est portus classi apertus, non ager pacatus, non ciuitas socia, non consistendi aut procedēdi locus: quocunq; circumspexeris, hostilia sunt omnia *Liuius* 28.3. Non etiam tutum est fidem habere ijs, qui se itineris comites, duces, socios & amicos expeditionis profitentur: quod fraus fidem in paruis sibi præstruit, vt cum operæ est precium, cum mercede magna fallat. Ac licet nonunquam homines æmulatio inter se acuat, cum externus motus procul est: tamen cū alienigena est exercitus: qui se ostendit; velut ad commune incendium restinguendū omnes concurrunt. *idem ibidem*. 4. Aliter quoque aliena, aliter Patriæ mœnia, tēpla, aras, focos defendūt; cum euntes in prœlium pauida cōiunx sequitur, parvi liberi occursant. *Liuius lib.28.in oratione Q. Fabij*. 5. Domi bellum cum geritur, commeatu & rebu necessariis alijs sine periculo munire nos possumus. *Machiauellus lib.2.cap.12*. Melius pugnatur denique 6. propter situs loci peritiam: res etiam minus prospere si geratur in prœlio, plures sibi fuga consulere & vires restaurare possunt. Concludendum ergo hic videtur distinctione locorum & regionum. Sunt enim quædā regiones munitæ vel arte vel natura, instructæ quoq; viris rei militaris peritis & fortibus: aliæ cōtra his destitutę. Vbi munitæ sunt & instructæ regiões, melius est domi quam foris bellum gerere, & hostem expectare, non præuenire. Vbi defect⁹ est, sati⁹ est longe à patria bellum gerere; id quod Carthaginēses obseruasse legim⁹.

QVÆSTIO LXXIV.
AD BELLVM GERENDVM *quænam requirantur?*

Ante bellū quæ consideranda.

QVæstio hæc latissime patet, sed paucis comprehendetur distinctione facta secundum tempora, quæ ante bellum, in ipso bello, & post, consideranda. Et quidem ante bellum DEI placandum & exorandum

dum numen est: quemadmodum Israëlitæ pugnaturi, DEVM consulere sunt soliti. *Iud.* 20. *Reg. cap.* 14. & 23. David Rex laudatur, quod nunquam in bellum profectus fuerit, nisi diuino oraculo prius consulto, & sacrificijs peractis. 1. *Reg.* 23. *Platina lib.* 1. *de optimo ciue* Quin & Ethnici sine auspicijs & augurijs bella non susceperunt: & inter XII. TAB. leges, lex est prima; Ne quid inauguratò faciunto. 1. *Religio.*

2. De pecunia cura suscipienda: idque tamen controuersum est: quandoquidem negari potest, id quod dicitur Prouerb. pecuniam neruos belli esse. Crœso sane monstranti thesauros suos Solon respondit, bella geri & cõmitti prœlia ferro non auro solere: fieri posse, vt qui sunt thesauri facile eripiantur. *Plutarch. in Solone.* Deinde Romani nõ auro, sed ferro soliti sunt militare, & rẽ feliciter gerere. *Polyb. lib.* 6. Etiam Spartani homines bellicosissimi non nisi ferri vsum habuerunt: ademptus his fuit auri, argenti vsus, ex Lycurgi instituto. *Plutarch. in Lycurgo, Machiauellus lib.* 7. *cap.* 10. Contra plerique statuunt, cum militibus & pecunia rem bene geri: recte nummos belli neruos appellari. *Cæsar lib.* 2. *Pharsal. belli. Dionys. lib.* 33. *Appianus lib.* 4. *Plutarch. in Cleomene. Tacit. lib.* 1. *Historiarum. Xiphilinus in Vespasiano. Procopius lib.* 3. *de bello Gothico. Iouius lib.* 13. Curandũ monent sapientes, vt semper aliquid in Ζώνηλα haberent milites Nec sine ratione, quod mendicitas ad omnem desperationem armatum vocet. *Lamprid. in Seuero.* Disciplinam seruare miles non potest, dum, quod deest, semper armatus resumat. *Cassiodorus lib.* 4. *variarum cap.* 13. Non sunt vtilia & efficacia arma sine sumptibus & pecunia. *Thucyd. lib.* 1. Itaque cum Philippus oraculis consuluisset de victoria, responsum fuit: Hastis pugna argenteis, & omnia vinces. *Erasm. Chiliad.* 2. *cent.* 7. *Prouerb.* 43. & de Philopœmene Arreorum duce, qui multos equites & pedites, sed nullam pecuniam habebat, T. Flamminius est dicere solitus, cum manus & crura, at non interim 2. *Pecunia.*

ventrem habere. *Plutarchus in Apophthegm. Romanis.* Et ipsi Spartani, quando extra patriam bellum gesserunt, mutuo ab aliis pecuniam sumpserunt, quâ exercitus suos alerent: vt in Agesilao, Cleomene, Lysandro & aliis factum. *Bodinus de Republ. lib. 6. cap. 2. de ærario constituendo.*

Pecuniæ conficiendæ rationes.

Verum non argumentis hic multis opus est, quandoquidem experientia testatur: male bella geri, cũ in crumenta vacuum deprehenditur. Illud potius considerandum, quibus rationibus pecunia conficienda & paranda sit. Neq; hic vtendum falsis accusationibus & delationibus, vt interfectorum aut proscriptorum bona in fiscum transferantur: id quod fecit Sylla. *Plutarch. in eius vita.* Et Alexius Commenenus. *Zonoras in eius vita.* Non rapinis aut captationibus aut portoriis & exactionib⁹ nimiis, quibus exugũtur subditi: quod Vespasianus fecit, Caligula, & nonnulli alii. Non nũdinationibus & mercimoniis parum cõmodis: id quod Hippias Atheniensis fecit, qui ædium ascensus & portas, quæ foris aperiebantur, vendidit. *Aristot. in Oeconom.* Nõ mutuo petitis nummis, ita vt Calendis (quod aiunt) Græcis restituantur: id quod Dionysius fecit *teste Aristot. in Oeconom.* Fecerunt olim & Galli, qui neminem in ciuitatem suam admiserunt, nisi qui pecuniã dedisset mutuo, quæ apud inferos redderetur. *Valer. Maxim. lib. 2. cap. 1.* Non monetæ vel adulteratione vel imminutione. Id quod Timotheus fecit, & Dionysius Syracusanus & Hippias, *vti notat in Oeconom. Aristot.* Et Iustinianus, *quemadmodum Suidas refert.* Non sacrilegiis & spoliis templorum aut eorum, quæ sacris vsibus destinata sunt: quemadmodum Iulianus fecit Apostata, & Dionysius Tyrannus, Verres itidem, *teste Cicerone lib. 4. in Verrem.* Meliores sunt rationes pecuniæ conficiendæ: cum illa colligitur ac paratur 1. ex agris publicis, 2. hostium spoliis, 3. amicorum ac sociorum liberalitate ac contributione, 4. mercatura & negociationibus, 5. subditorum vectigalibus & tributis. Ita stipendia & pecunias com-

Vectigalib.

parunt: Voudanus Nausori præfectus, Antimenides Rhodius, Cleomenes, Alexandrinus, Charigenus, Orites. *Aristoteles in Oeconom. Bodin. libro sexto de Republica capite 2.*

Sed ratio hæc postrema, molesta esse videtur & ingrata subditis: commode tamen fertur: si vectigalia & tributa non sint nimia: non alia subditorum damna accedant: reipsa deprehendatur, hæc exigi subditorũ salutis gratia, vt tuto reliquis frui possint: Magistratus & principes continenter, non prodige, viuant: nec seipsos suspectos reddant, quasi in proprium, non commune commodum, tributum exigant, *Dionys. lib. 52. in Mecænatis Oratione ad Augustum.* Tertio, etiam commeatus parandi sunt, quia 1. qui bellum gesturi frumentum & commeatum necessarium nõ præparant, sine ferro vincuntur. *Veget. lib. 2. cap. 26.* 2. Cum esurit, strenue agere humana natura non fert. *Procopius de bello Gothico lib. 3.* Ferro sæuior 3. fames est. Grave admodum cum natura & hoste simul pugnare. 4. Et reliquis casibus potest in tempore subueniri: pabulatio & annona remedium in necessitate non habent, nisi ante condantur. *Veget. de re militari. lib. 3. cap. 3.* 5. Neq; disciplina militaris ibi seruari potest, vbi victus est penuria, miles ieiunus. *Cassiodorus libro 4. Variarum, cap. 13.* Mouentur hinc milites: vt ad spoliandos amicos, & prouinciales, licentiam quoq; quamuis & proditiones veniant. *Idem ibid.* Atque hinc 6. expeditiones multæ impediuntur, aut tollantur prorsus. Exemplo expeditio Cambysis in Aethiopes: vbi sorte decimum quintum milites comederunt. *Herod. lib. 2.* Et illa, *cuius in H norio Zosymus meminit:* vbi hæc audita non fuere horrenda: Precium humanæ carni pone. *Et in Iouiano Amianus Marcellinus l. b. 25.*

Tributa quo modo non sint molesta subditis.

3. Commeatus ad bellũ parandi necessarii.

Societas & fœdera requiruntur.

Quarto, societates & fœdera quoque necessaria requiruntur: de quibus vtramque in partem sæpe agi in deliberationibus solet: Vt apud Herodotũ *libro 8.* vbi Alexander legatus Persarum fœdus & societatem ab

Atheniensibus petit: & ibidem legati Lacedæmoniorum dehortantur Athenienses à fœdere Persarū. Athenienses quoq; simul & Persis & Spartanis respondent. Et apud Thucyd. *lib.* 1. *in Orationibus contrariis Corcyreorum & Corinthiorum. Et lib.6. in oratione Niciæ Syracusani*: vbi hortatur ille Camarinos, ne societatem meant cum Atheniensibus. Et huic respondet Euphemus Atheniensium legatus. *Et apud Xenophontem lib.*1. *de Cyri expeditione, in oratione Clearchi*. Et apud Cornel. Tacitum *in Vespasiano*, vbi Tenterorum ad Vbios oratio est, & Ciuilis ad Gallos: & apud Demosthen. *in Oratione de fœdere Alexandræo*: & Isocratem *in oratione de pace seu sociali*: & apud Cicer. *in Philippicis*: vbi agitur de societatibus & auxiliis Romanorum. Et hæc exempla quæstionis huius vsum monstrant: rationes quoque audiendæ sunt vtramque in partem probantes & improbantes fœdera: obseruandum, quibus cum fœdera & quomodo iucunda sint.

Contra societatem & fœdera rationes.

Et quidem negantem in sententiā adferri istæ possunt rationes: quod primum vbi plures principes, qui se pares existimant, fœdere & societatę cōiunguntur; facile inter ipsos suspiciones & controuersiæ oriuntur. Vnde fit, vt res magnæ spe incerta in difficultates multas incidant, & tandem euanescāt. *Quicciardinus lib.*7. *Historiarum*. 2. Nouarum rerum molitionibus studēt socii ac confœderati, propter vel metum potentiæ vicinorum, vel emolumenti ac commodi spem, quibus nolentes volentes fœderati ac socii implicantur. *Thucyd. lib.* 2. *in Oratione Corcyræorum*. 3. Opes leuiorum ita exhauriuntur: quandoquidem ingenti mercede societates ac fœdera parantur: non minoribus sumptibus aluntur & conseruantur. *Bodin. de Repub. lib.*5. *cap.*6. Non denique tutum semper est, fœderatis & sociis credere: & his nimium qui fidunt sæpe se & suos perdunt: vt verum sit; quod dicitur, optimum hoc esse munus datum à DEO, non facile & temerę aliis credere. Exemplo sunt Athenienses, qui sociale fœdus in patrocinium post dominatum mutarunt;

Xenophon. de Repub. Atheniens. Exemplo sunt Romani, apud quos sub vmbra fœderis æque seruitutem plurimi sunt passi. *Liuius libro 18. Decad. 33. Bodin. de Repub. libro 5. cap 6.* Exemplo est Iohan. Transylvaniæ Princeps, qui ad Solymanni fœdus & auxilium, sed infeliciter, confugit. *Iouius lib. 28.*

Contra vero affirmantem in sentētiam adduci ista possunt: quod 1. ad bellum feliciter gerendum fœdera & societates necessariæ: cōsiderandum, Aristoteles quod monet, quæ nam copiæ iam paratæ aut adiungi paratis queant, qui socii & amici Reipub. *Reth. 1. cap. 5.* Cicero docet Senatori necessarium esse, nosse Rempub. quibus sociis, amicis, stipendiariis illa vtatur, *lib 3. de legibus.* Augent præterea societates & fœdera, tum gloriam, tum potentiam nostram, *Thucid. lib. 1. in Corcyræorum oratione.* Communibus, iisque potentibus hostibus nulla ratione commodiori, quam societatibus & fœderibus occurri potest. *Idem ibidem.* Natura denique ipsa societates & auxilia communia conquirere videtur: quandoquidem ipsi homini duplices manus, socias aures, oculos geminos tribuit: vt robustius peragere tur officium, quod duorum societate cōplendum fuit: *Cassiodorus libro 3. Epistolarum.*

Quibuscū fœdera contrahenda: an cum à veræ religionis alienis.

Quibus vero cum sint cōtrahenda fœdera, societates instituendæ, controuersum est. Et quidem 1. quæritur, an sint in fœdus admittendi & societatem, qui à vera religione sunt alieni. Et est cōtrouersia hæc mōta tum, cum Franciscus I Gallorum Rex cum Imperatore Turcico fœdus iniit. In affirmantem sententiā primo videtur illud facere: quod Devs ipse per inimicos suos punire inimicos voluit: excitauit non solū Cyrum, verum etiam malos populos, quib. Israëlitas suos puniit. Deinde occurrunt exempla quoq;: vt Abrahami, qui cū Abimelecho fœd⁹ iniit. *Genes. 22.* Iosuæ, qui cū Gabionitis societate cōtraxit. *Ios. 9.* Dauidis, qui cū Ioramo Tyri Rege 2. *Reg. 5.* Salomonis, qui cū Pharaone. 3. *Reg. 3.* Iudæ Machabæi, qui cum Romanis. 1. *Ma-*

chab.8. Simonis sacerdotis, qui cũ Spartanis & Romanis pepigit fœdus. 1. *Machab.* 14. *Ioseph. lib.* 12. *cap.* 17.

Contra fœdera & societates. Sed in negantē contra sententiam adduci rectè illa posse vidētur: Deum per prophetas & vates suos eiusmodi facta cum impijs fœdera minus probare. 2. Exitus plerunq; habere talia parum faustos & secundos. Ideoq; concludendum, fœdera talia rara esse debere. & cum summa ingruit necessitas, hostiumque crudelitas, nec alia ratio euadēdi sese offert: deinde Reipublicæ salus & causa fidei postulat: & vt caueatur, ne quæ insidiæ vitæ ac religioni struantur: quantum deniq; fieri potest, cito & bono modo dimittantur.

Vtrum melius sit cum Principibus an Rebuspublicis societatem ac fœdus inire? Est & illud dubium, vtrum sit melius societatem & fœdus inire cum Principib. an Rebuspublicis. Pro Rebuspublicis facere illa videntur, quod primo Respub. paulo firmiores sunt & cōstantiores, vel ob motus tarditatem. Magis enim lente progrediuntur & diutius deliberant. Atq; ita mora quædam interijcitur, antequam fidem frangant. 2. Non ita ob vtilitatem priuatam, societates & fœdera mutant: quemadmodū exemplum hoc ostendit Atheniensium Persico in bello, qui magnis promissis & pollicitationibus, tamen à fœdere communi Græcorum recedere noluerūt. *Herod. lib.* 4. 3. Fœdera quoque cum Principibus & Regibus facta, horum morte finiuntur & irrita fiunt. *Machiauellus lib.* 1. *cap.* 59.

Contra tutius alij censent, cum Principibus, quam Rebuspublicis fœdus inire: quod potior dignitatis cura Principi quam populo sit: cuius proprium quasi inconstantia & mutabilitas. Deinde, vt annui plerumq; sunt Magistratus, ita sæpius quoq; fœdera hic mutantur, quem in Monarchia. *Bodin. lib.* 6. *de Repub. ca.* 4. Verum dici hic potest tritum illud:

Italicos intra mutos peccatur & extra.

In fœderibus faciendis quanam Nec desunt exempla tam Rerumpub. quā Principum, in quibus fœdera parum tuta ac firma extiterunt. Ideoque hic cautiones obseruandæ aliæ, vt societates & fœdera

fœdera tuta ac felicia sint. Quarum 1. est causæ bonitas & æquitas: vtrum res illa, ob quam petitur fœdus, sit iusta: non pertineat ad oppressionem religionis aut fœderis iunctio. *Thucydid.lib.1.in oratione Corinthiorum.* 2. Potentia, vbi Hadriani illud obseruandum, qui monet: In Caducum parietem non esse inclinandum. 3. Anteacta, quales erga alios socios & fœderatos se gesserint, qui inire fœdus nobiscum cupiunt: cum leuibus enim, inconstantibus & ventosis hominibus fœdera non tuto institui possunt. *Thucyd.li.1.* 4. Vicinitas: secundum enim prouerb. Procul qui habitant amici, non amici. *Aristot.in Rhet.ad Alexan.c. vlt.* Similitudo tam potentiæ, quam morum. Diffidentibus enim opinionibus & voluntatibus diuersa fiunt. *Thucyd. lib. 3.* Etiam leonina societas est periculosa, qua scilicet cōmodum omne ad vnum aliquem redit: reliqui socij ac fœderati interim fraudantur, damnum non lucrum sentiunt: qualis plerunq; societas est cum Regibus, aut alias præpotentibus. *Erasmus Chiliad.1. cent.7. Prouerb.* 8. 6. Animorum coniunctio: non enim amicitia firma, aut libertas tuta est, vbi animorum exulat coniūctio: suspiciones variæ oriuntur. *Thucyd.lib.1.* Sed & danda simul opera est: ne temere, semel facta fœdera, mutētur aut violentur. Cum enim secessio fit & dissipatio fœdere iunctorum, omnes sensim ac paulatim cladem aliquam accipiunt.

Itaq;, cum contentiones & controuersiæ incidunt inter fœderatos, non illico ad arma perueniēdum: sed hæ cōponendæ & dirimendæ iudiciis sunt: cauendum, ne quis ante iudicium de possessione deijciatur. *Thucyd.li.1.* Hoc cogitandum: Quicquid ex multis partibus constat, ita natura comparatū esse: vt aliqua eius pars laboret, quæ non illico resecanda, aut expellenda: ꝙ ita reliquum corpus aspectu turpe redditur, totum deniq; breui interit. *Dionys.Halicarn.lib.8.*

Maxime vero istud statuendum, iureiurādo fœdera sanciri, & cōfirmari, cuius violati vltor & iudex ipse

DEVS esse solet. Itaq; Lysander non placet, qui astragalis pueros, iureiurando viros decipiendos esse dixit. *Plutarch. in Apophth. Laconicis.* Rectius Ægyptij, qui grauiter tales punierunt: vt qui & pietatē in Deos violarent, & tollerent fidem inter homines, vinculū vnicum humanæ societatis. *Diodorus Siculus lib. 1. cap. 6.* Et exempla testantur, infelices vt plurimum esse eos, qui temere fœdera frangunt: Sedechiæ Regis Iudæorum, qui captus, oculis orbatus, & abductus Babylonem cum omni populo fuit. *Esdræ 3. cap. 1.* Deinde Tisaphernis Persarū Ducis, cui Agesilaus post violatum fœdus per legatos indicari curauit, se magnam Tisapherni gratiam habere: quod periurio suo & Deos & homines sibi infensos reddiderit. *Plutarch. in Laconicis.* Carthaginensium, qui pœnas perfidiæ ac periurij graues dederūt. Ladislai Vngarorum Regis, qui, cum instinctu aliorum fœdus cum Amurate factum temere fregisset: ipse cū 30. millib⁹ perijt. *Bonfin. lib. 6. Historiar. Vngaric. Decad. 3. Paulus Iouius. in Amurate.* Caroli denique III. Crassi appellati. *Paulus Æmylius de reb. gestis. Francorum lib. 4.*

Arma & tormenta in bello necessaria. Quinto, arma etiam & tormenta militaria necessario in bello requiruntur: de quibus tamen vtramque disputari in partem potest. His enim impedimenta virtutum obijciuntur: vt non, quemadmodum olim, vires illæ suas exercere queant. *Contra tormenta.* Deinde, non exiguos sumptus tormēta requirūt: tertio, singulari custodia. Fortitudo in prœlijs non sagitta, non fulminari puluere & bombardis, sed gladijs & hastis declaratur. Inde quoque postremo Romani in prœlijs non in telis & sagittis, sed gladijs victoriæ positam spem habuerunt. Duces milites suos sunt hortati, vt, missis telis, ad gladios venirent. Et si omnino tormenta necessaria; magis ad offendendum quam defendendum prosunt. *Plutarch. in vita Marcelli Machiauell. lib. 2. cap. 17.*

Pro tormentis. Contra vero esse machinas murales & bellicas necessarias, experientia primum ostendit: probat secundo vetustas, quia machinarum eiuscemodi etiam Sa-

eræ literæ meminerunt. Deut. enim 20. DEVS præcipit: vt si quæ ligna non sint pomifera, sed agrestia, succidantur, atque inde conficiantur machinæ ad ciuitates capiendas. Deinde ab Osia Rege machinæ Hierosolymis fuerunt confectæ & vsurpatæ in turribus & angulis murorum. 2. *Paral.* 26. *Meminit & harum Aristoteles lib.* 7. *Polit.* 10. *cap. Et Liuius ac Dionysius. Plutarch. in Pericle.* Tum etiam cum in bello non minus ingenium rrquiratur, quam corporis flagitentur vires: etiam machinę murales necessarię sunt, in quibus singulare ingenij documentum est: ita vt quidam machinas à sapiendo esse dictas censeat. *Isiodorus in Mechanicis.* Sed & longe maior vis & efficacia talium tormentorum, quam armorum esse solet: vnde alij machinas dictas esse volunt ἀπὸ τοῦ μὴ χάνειν: quod q. feriũtur bombardis nõ hiscant amplius, sed illico pereant. Huc accedit quod legio quoque non tantum militum numero, sed etiam ferramentorum genere vincere consueuit. *Veget. lib.* 2. *de re militari capite* 25. Et machinæ recensentur, quibus muri oppugnabantur: testudines, arietes, vineæ, gluti, musci, turres ambulatoriæ *lib.* 4. *cap.* 13. *vsque ad* 18. Numerantur Sambucæ, exostæ, tollenones, *cap.* 20. *&* 21. & tormenta, quibus muri olim defensi, balistæ, onagri, scorpiones, arcubalistæ, fustibales, *cap.* 22. Explicantur vero à Vitruuio *de architectura lib.* 10. *cap.* 19. Ammiano Marcellino *lib.* 23. *in Iuliano*, & à Lipsio *in libris* 5. *Poliorceticis, seu de machinis & tormentis.* Et hodie, Bombardæ quantam habeant vim, constat: quæ anno 1380. tempore belli Genuensium contra Venetos ad Celuuiam inuentæ dicuntur à Blondo. *lib.* 21. Quanquam sint qui inuentionem bombardarum vetustam, vsum renouatum contendunt. *Cornel. Agrippa de scientiarum varietate.* Recensentur vero à superioribus columbrinæ longius pilas euomentes. *Iouian. lib.* 2. *&* 3. Smerilia & falcones parui. *Idem lib.* 25. *Machiauel. lib.* 29. *&* 36. Canones. *lib.* 2. Pistolea. *Arnoldus lib.* 9. Vnde vero tantam

vim & efficaciam habeant, cur fragorem eiusmodi edant, disputat Cardanus *de subtilitate lib. 2.* Sexto etiã arces & propugnacula munita vt adsint, necesse est, de quibus hic nihil agendum: quandoquidem ostensum antefuit, in loco communi de ædificijs publicis & priuatis: vtrum arces & loca munita plus obsint, quam prosint sunt etiam argumenta vtramq; in partem allata Accedendum ad ea iam est, quæ requiruntur, cum bellum iam geritur & oritur.

Munitiones in bello necessariæ.

In ipso bello quæ requirantur?

QVÆSTIO LXXV.

AN IN BELLO SIT VTENDVM stratagematis ad decipiendos hostes?

ET quidem negantem in sententiam adferri istę rationes possunt, quod primo sit viri, palam, non occulte & fraudulenter, hostes superare. *Tacit. lib. 2. Annalium. Lips. Pol. 5. cap* 12. Secundo, non potest victoria esse splendida & laudabilis, quæ dolo non virtute paratur. *Polyb. lib.* 13. Tertio, dignitas & autoritas retineri nequit, nisi salua & integra sit fides. *Florus lib. 1. c.* 12. Postremo, quæ stratagematis acquiruntur, esse firmæ ac solidę victorię nõ solent: propterea quod facile se colligunt, qui dolo succubuerunt. *Tacit. in Agricola.*

Contra in affirmantem longe plura sunt argumenta, & quæ etiam ipsa experientia nos docet. Nihil enim vtilius in bello iudicatur dolo: sunt furta pulcherrima belli. *Xenophon in Hipparcho. Thucyd. lib.* 2. Nihil quoq; præstantius 2. videtur & magis conuenire viris: quia ratione & mente potius, quam vi & robore corporis efficitur. *Xenoph. de Spartana Repub.* 3. Summa putatur Ducum, victoriam sine periculo comparare *Polianus Stratag.* 1. *& Veget. de re militari, lib.* 3. *c.* 9. Maxime si 4. fortiores hostes extiterint, & magis milite instructi. *Procopius lib.* 2. Nec 5. displicuit, hanc totam artẽ monumentis consignare: quemadmodum Frontinus

libros

libros aliquot ſtratagematũ collegit, & pulchre ſecũdum capita & materiam diſtinxit. Sunt deniq; his vſi viri pietate, ſapientia & vſu inſignes. Itaq; Ioſua vrbẽ Nain, Iſraelitæ Beniamitas ſuperarunt. Vlyſſes ſapientiſſimus gloriatur de dolo & fraude, qua hoſtes ſuperet. Eadem clarauerunt ratione Nicias, Pericles, Iphicrates, Athenienſes. Philippus apud Macedones, Hãnibal apud Carthaginenſes. Iulius Cæſar apud Romanos Stratagematis vti licet: modo illud diligenter caueatur, ne dolus & fucus hoſti patefiat: & ſi quid eiuſcemodi ab hoſtibus tentetur, milites noſtri certiores de hoc reddantur, antequam terror aliquis oriatur. Quod cõtra Semiramidem Indiæ Rex fecit & contra Fidenates Marcell. *Liuius libro 4. Machiauell lib. 3. cap. 14.*

QVÆSTIO LXXVI.
VTRVM PRODITIONIBVS VTI in bellis liceat?

IMprobauit hoc Camillus, qui ludi literarij Magiſtrum, principum filios ad ſe adducentem, vinctum pueris tradidit, & ad hoſtes remiſit. *Liuius lib. 5. Decad. 1. Plutarch. in vita Camilli. Volater. lib. 14. c. 2. Plinius de viris illuſtribus c. 20.* Remiſerunt itidem Romani Medicum, qui veneno ſe necaturum Pyrrhum Regem ſuũ promiſerat. *Plutarch. in Pyrrho. Eutrop. lib. 2. c. 4.* Contra in Sacris literis Gabonitæ Calonæos prodiderũt: prodidit Rempublicam ſuam Rachab: Ionathã Sauli patris conſilia. Et vt fœdera iniuſte frangere impium eſt: ita hoſtes quouis modo fallere nonmodo eſt iuſtum & honeſtum, ſed iucundum quoque & lucroſum Et iuuare Magiſtratũ quouis modo oportet, vt vitia extirpentur. *Plutarch. in Apophthegm. Laconicis.* Et exempla alia teſtantur quoq; proditionem eſſe gratam & laudari, etſi ipſi proditores ſint exoſi. Ita Seuerus proditores cum ſuis liberis interfecit. *Herod. lib. 3.* Occidit proditores Aurelianus Imperator. *Flauius Vopiſcus* In-

eius. Interemit proditores Maximinus. *Iulius Capitolinus.* Clodosæus Rex Francorum monetam aureã promissam proditori cum adulterina permutauit. *Æmylius l.b.1. de rebus gestis Francorum.* Neque immerito, propterea quod exemplum prodendorũ regum regis iudicio non probandum censuit. Neq; verisimile est, fidem seruare alijs eum posse, qui patriæ aut Principibus suis non pepercit. *Flauius Vopiscus. Æmylius lib.1. de rebus gestis Francorum.*

QVÆSTIO LXXVII.

AN INSIDIIS, AVT MARTE Aperto agendum in bello?

CONcludendum hic videtur: melius esse aperto & publico Marte non agere: quod boni Duces non prœlium aperte, in quo est commune periculum, sed ex occulto attentare solent: vt interim suos, quantum possint, hostes interimant. *Vegetius de re militari, lib.3. c. 9.* Et exemplum Spartanorum hoc ostendit; qui, cum publico in prœlio ab Epaminonda essent victi, Græciæ Imperium amiserunt. *Æmylius Probus in Epaminonda.*

QVÆSTIO LXXIIX.

VTRVM CVM HOSTE PROTRAhenda pugna?

SVnt, qui existimant cito esse cum hoste prœliũ committendum, dum adhuc integræ vires exercitus sunt. Contra alij, & rectius, differendum esse prœlium & cunctandum existimant: quod hoc modo hostis aut penuria maceratur, aut desiderio suorum reuocatur ad propria, aut nihil magnum faciens, per desperationem abire cõpellitur; incipit nudari, qui copiosus aduenerat. *Veget. de re militari lib.3. c.9.* Exemplo est Fabius

Maximus, qui non dimicando, sed cunctando Hannibalem vicit. *Plutarch. in eius vita.*

QVÆSTIO LXXIX.

QVÆNAM POST PVGNAM AC prœlium obseruanda?

EST postremo & hoc considerandum, quænam post pugnam & prœlium obseruanda sint: quo pacto vtendum victoria: quid in clade agendum. Et quidem primo quæritur: sintne dure an clementer hostes victi tractandi? Priorẽ in sententiã ista adferri possunt, quod seueritas sit necessaria, vel ad terrorem maxime incutiendum alijs. *Polybius in Epitome lib.* 10. Deinde periculum est, ne dum facile ignoscitur, plures incitentur ad experiendam aduersus nos fortunam belli. *Liu. Decad.* 4. *li.* 1. Sunt in promptu quoq; exempla. Neq; enim Dauid ciuitati Rabanę pepercit. 2. *Reg.* 12. Neque laudatus Saul fuit, quod Agagũ dimisit. 1. *Reg.* 15. Aut commendatus quoque Achabus, quod in Syros misericors extitit. 3. *Reg.* 20.

Rationes pro seueritate in hostes.

Sunt autem plures rationes contra in negantẽ sententiam: Et quidem primo, quod exempla allata singularia & expressa DEI mandata habuerunt. Secũdo, DEVS præcipit, vt vltionem non quæramus; aut memores simus iniuriæ ciuium nostrorum, *Leuit.* 19. Tertio, muliebris est vindicta: argumentum nobilis & generosi ingenij clementer victos tractare. Et notum illud Poëtæ est:

Contra seueritatem.

Quo quisquam est maior, magis est placabilis ira:
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus & turpes instant morientibus vrsi:
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.

Quarto, qui deuictis misericordiam & veniam negant, duram aduersus seipsos legem constituunt: quã-

doqui-

doquidem qui dira immaniter inferunt, mitia & læta recipere nequeunt. *Diodorus Siculus lib.* 13. Quinto nihil perniciosius est, quam ad desperationem redigere hostes: quia tales expugnatu difficiles sunt. *Thucyd. lib.* 1. Postremo, cogitandum rerum humanarum circulū quendam esse, qui non sinat eosdem semper felices esse: fortunam vitream ac mutabilem. *Herod. lib.* 1. *Pausanias lib.* 4. *Diodorus Siculus lib.* 12. *Plutarch. in Æmylio.* Paulo breuibus quoq; momentis summa euerti. *Corn. Tac. lib.* 5. Maioremq; reportasse laudem Agesilaum, Epaminondam, Cæsarem, Alexandrum Magnum, qui victoria sua modeste vsi sunt: quam Antigonum Asiæ regem, aut etiam Aulam, qui crebris victorijs elatus, iactauit stellas præ se cadere: terram sibi metuere: se malleum esse vniuersi orbis terrarum. *Nicolaus Bolaně in Aula.*

Quemadmodum vero insolenter multi victorijs vtuntur, ita victi fractis abiectisque animis sunt prædi-ti. Cogitandum igitur est illud: fortiter ferēdum esse, quicquid aduersi in prœlio accidit. 2. Martem communem non raro victum erigere, affligere victorem. *Liuius lib.* 28. 3. Imperatori ac Duci etiam victo laudem afferre: si prudentia, industria, fortitudo muneribus functa suis fuerint. *Seneca lib. 7. de Beneficentia, cap.* 13. Semper quoque honoratam virtutē esse, vbi eam exitus fefellit: nec infelicem virtutem amittere gloriæ titulum, nec gloriam virtutis intercipere fortuitam felicitatem. *Idem lib. 4. controuers. centur.* 7. Postremo, nihil homini pulchrius esse: quam bona & honesta in causa mori. *Cic.* 14. *Philip. Demosthenes in funebri oratione. Curtius lib.* 5. *Historiarum.*

FINIS LIBRI II.